

Szépirodalmi Figyelő

Irodalmi, kritikai, szemlélő folyóirat

Lackfi János prózája | Babiczky Tibor, Novák Fruzsina,
Payer Imre versei | Áder Éva Zsuzsanna, Császár Irma Tímea,
Gregor Lilla tanulmányai | Lakatos István képregénye |
Kritikák Bordás Máté, Sipos Tamás, André Ferenc,
Horváth Benji, Péczely Dóra, Kőrössi P. József, Haász János,
Sütő Csaba András és Szalai Zsolt könyveiről

2022
5

Szépirodalmi Figyelő

Irodalmi, kritikai, szemléző folyóirat

Új folyam, 21. évfolyam

Szerkesztők:

Demus Zsófia (*képregény*), Makkai T. Csilla (*Idegen horizontok*),
Pataki Viktor (*tanulmány*), Vass Norbert (*főszerkesztő-helyettes, kritika*),
Vincze Ferenc (*főszerkesztő*), Zsávolya Zoltán (*szemle*)

Főmunkatársak:

Buda Attila, Zahari István, Zsolnai György

Olvasószerkesztő:

Szenkovics Enikő

Korrektor:

Kovács Emőke

A szerkesztőség címe:

Postacím: 1072 Budapest, Akácfa u. 20.
Tel./fax: (1) 321-4757 • E-mail: szif.szerk@gmail.com
www.szepirodalmifigyelo.hu
Szerkesztőségi titkár: Császár Irma Tímea

Fedélterv: P. Szathmáry István

Nyomdai előkészítés: Arany Imre | Layout Factory

Megjelenik minden második hónap végén
Előfizetési díj: 3000 Ft

A Szépirodalmi Figyelő által feldolgozott folyóiratok:

Agria, Alföld, Ambroozia, Apokrif, Bárka, Búvópatak, Confessio,
Credo, Dunatüskör, Élet és Irodalom, Életünk, Eső, Ex Symposion,
Ezredvég, Forrás, Helikon (Kolozsvár), Hévíz, Híd, Hitel, Irodalmi Jelen,
Irodalmi Szemle, Jelenkor, Kalligram, Kortárs, Korunk, Látó, Liget,
Lyukasóra, Magyar Lettre Internationale, Magyar Műhely, Magyar Napló,
Mozgó Világ, Múlt és Jövő, Műhely, Műút, Napút, Opus, Országút, Palócföld,
Pannonhalmi Szemle, Pannon Tükör, Parnasszus, Partium, Prae, Sikoly,
Somogy, Spanyolnátha, Székelyföld, Szőrös Kő, Tekintet, Tempevölgy, Tiszatáj,
Új Forrás, Vár, Várad, Vár Ucca Műhely, Vigilia, Zempléni Múza

Lapunk előfizethető a szerkesztőségben,

terjeszti a Magyar Posta Rt. Hírlap Üzletág.

Előfizethető továbbá közvetlenül a postai kézbesítőknél,

az ország bármely postáján, a Hírlap Ügyfélszolgálati Irodákban

és a Központi Hírlap Centrumnál

(Budapest, VIII. ker. Orczy tér 1., tel.: 06-1/477-6300; postacím: Bp., 1900).

További információ: 06-80/444-444; e-mail: hirlapelofizetes@posta.hu

Nyomdai munkák: Érdi Rózsa Nyomda Kft.

Kiadja a Szépirodalmi Figyelő Alapítvány

Felelős kiadó: a Szépirodalmi Figyelő Alapítvány elnöke

ISSN 1585-3829

TARTALOM

■ SZEMLE

Babiczky Tibor: <i>A pillanatok</i> (Alföld, 2022/7.)	3
Fucskó Miklós: <i>Mondhatatlan</i> (Agría, 2022/2.)	4
Hárs György Péter: <i>Állomás</i> (Múlt és Jövő, 2022/2.)	5
Novák Valentin: <i>Dr. Rotács üvegfilozófiája</i> (Kortárs, 2022/7–8.)	6
Payer Imre: <i>Bartók plusz Pilinszky plusz Payer</i> (www.spanyolnatha.hu, 2022/2.)	11
Novák Fruzsina: <i>Végszóra</i> (Magyar Műhely, 2022/2.)	12
Kókai János: <i>Azonnali János balladája</i> (Országút, 2022/16)	14
Lackfi János: <i>Derengő gomoly</i> (Eső, 2022/2.)	15

■ KÉPREGÉNYES UNIVERZUMOK

Gregor Lilla: <i>A hang képregényes ábrázolása David Small Stitches című memoárjában</i>	27
Császár Irma Tímea: <i>Tér- és időközök a képregényben</i>	40
Áder Éva Zsuzsanna: <i>Rejtő Jenő (kép)regényes története</i>	53

■ KÉPREGÉNY

Lakatos István: <i>Nokedli</i>	68
--------------------------------	----

■ IDEGEN HORIZONTOK

Tóth Anna: <i>Önarcképirás és átváltozástörténetek Marie NDiaye műveiben</i>	74
Tóth Károly: <i>Kísérlet egy jövő megértésére</i>	85

■ KRITIKA

Pál Sándor Attila: <i>Antropocén táj</i> (Bordás Máté – Sipos Tamás [szerk.]: <i>A ránk bízott kert</i>)	93
Bálint Bernadett: <i>Fiatal? Erdélyi? Metamodern?</i> (André Ferenc – Horváth Benji [szerk.]: <i>Címtelen föld – fiatal erdélyi metamodern líra</i>)	98

Nyőgér Róbert: <i>Szevasz, kamasz!</i> (Péczely Dóra [szerk.]: <i>Szevasz! – 25 kortárs novella</i>)	103
Kupihár Rebeka: <i>Szobák, kilátással</i> (Kőrössi P. József [szerk.]: <i>Mágnes mellett a vas</i>)	107
Bence Erika: „ <i>Raszkolnyikov sohasem távozhat...</i> ” (Haász János [szerk.]: <i>A félig olvasott könyv és más történetek</i>)	112
Ozsváth Eszter Judit: <i>Megelőlegezni a végtelent</i> (Sütő Csaba András – Szalai Zsolt [szerk.]: <i>AZ10 – A tízéves Ambroozia folyóirat antológiája</i>)	117

■ REPERTÓRIUM

2022. július–augusztus (Zahari István)	122
Számunk szerzői	142

Lapszámunk borítója Lakatos István képének felhasználásával készült.

Lapunk megjelenését támogatták:

Nemzeti Kulturális Alap, Emberi Erőforrások Minisztériuma,
Petőfi Kulturális Ügynökség, Nemzeti Együttműködési Alap

Petőfi
Kulturális
Ügynökség

Nemzeti
Együttműködési
Alap

MINISZTERELNÖKSÉG

BETHLEN GÁBOR
Alapkezelő Zrt.

SZEMLE

Babiczky Tibor

A PILLANATOK

Mindent felold az idő – van, akit már a születés pillanatában, mást élete delén, és olyan is akad, akire több nemzedék emlékezik. A többi – hogy épp mi marad meg századok hosszú során, mielőtt eltűnne

végleg – esetleges. Mindent felold az idő: ez a rend. És mégis a rendet felrúgni születünk, sírni, röhögni a szenttelen órák vonulásán, tőrni, hogy feledéssé szelidüljön az emlék, és szeretni, amíg alaktalanná szét nem mállik a perc.

Alföld, 2022/7.

Fucskó Miklós

MONDHATATLAN

A négyszögnyi égre, melyre kinézek,
jelet pettyeznek csonka csillagképek,
és lázas ágyamba hullnak darabokra.

Míg a tetőtérnyi eget kémlelem,
visszacsillagzik rá fáradt két szemem,
s burjánzik ifjú álmaim ritka bokra.

Világtalan lennék nélküled, botor,
aki tévelyeg, míg álmok közt kotor,
fohásztalanul sóvárgó számon a szó,
a Mondhatatlan nem lenne dadogható.

Ha nem lennél Te, hát nem lennék én sem,
lelketlen anyag a vak makrotérben,
iránytalan szellem, céltalan húsedény,
ha nem lennél, nem lenne költemény – –

Agria, 2022/2.

Hárs György Péter

ÁLLOMÁS

Két medve állt közém az úton
egyikük háttal a másik szemben
leültek mielőtt lesújtom
önmagamat a földi rendbe
leültek s néztek fölfelé rám
akik magasodtak sokszor fölébem
feketén barnán töltenék szám
brummogó árvaságbeszéddel
két medve állt s aztán leült
mozdulni köztük nem lehet
fölöttük ég alattuk álom
takarja már az életet
két medve ült közém az úton
az egyik álom a másik ág,
választhatom magamra sújtón
egyikét vagy a másikat
választhatom az életet
matat kezem a kés felé
pengéje régen elrepedt
ők magasodtak sokszor fölébem
megállítják a most kezét
két medve áll elém az úton
magamon kéne szállnom át
brummogva bögve ritka rútan
s nem ismerve az állomást.

Múlt és Jövő, 2022/2.

Novák Valentin

DR. ROTÁCS ÜVEGFILOZÓFIÁJA

Határozottan emlékezett rá, hogy Dzsoni volt. Szakadt lumpen, aki kisebb lopásokból egészítette ki teljesnek azért sosem hitt életmozaikját. Londonban vergődte át napjait. A vergődés ellenére egy dologra nagyon ügyelt, nehogy egy fél mérőföldnél messzebb hagyja el a The Horse Shoe környékét, ahol legálisan is jövedelemhez juthatott söröshordó-görgetéssel. Egyszer, jutalmul, kapott egy pint, kissé már meg-savanyodott sört, mert megmentett egy egész hordó portert, mikor is a kocsni lovai, két verekedő, részeg kandúr miatt megriadva, ellódultak veszteglő helyükből. A palló földnek csapódott, de ő bivalyerejével, mit akkoriban mértéktelenség még nem faragott le, elkapta a hordó két karimáját, és úgy tartotta meg a kincset, rezzenetlen izmokkal. Jim, a műszakot felügyelő fickó, ebédnél a kezébe nyomta jutalmát. Ez volt akkori élete legnagyobb elismerése.

Aztán arra riadt, hogy Rotács név alatt fut majd egy újabb életet, úgy százötven földi év kihagyás után. A keresztségben Róbert lett, ahogy az már nemzedékek óta dukált új családjában. Apai ágon abban az esztendőben adták az első Róbert nevet egy újonnan jött porontynak (talán ükapja volt, talán nem), amikor ő a jutalomsörét kortyolta, megeshet még az is: egyazon napon történt e két esemény. Ez az új megtestesülése sem tartogatott nagy jövőt a különböző életeteket lazán összetartó közös halmaznak, nevezzük léleknek vagy vincseszternek akár. Az új, modern gépben a régi memória akadozott, nem működött semmi úgy, ahogy a család elvárta. (Karmikus hiba, bazsalyognak a keleti bölcsességben ülőfürdőt vevő nyugati ezolúzerek.) Mert bár fizikus doktor lett, az alkohol, a drogok, a túl fiatal lányok (gimnazisták) erkölcsi gátak nélküli szeretete börtönbe irányozták, majd utcára küldték, mielőtt végleg földre került volna. Az új, modern testgépben a régi, nehezen kotyogó lélekvincseszter egy dologra azonban jól emlékezett: a sör kesernyés-habos ízére...

Azon a vészterhes napon is a Lócipő sörfőzde, mit főzde, gyár!, mellett őgyelgett, és nagyon rossz érzése támadt. (A helyét nevezhetnének patkónak is, de az ananász!) Mintha pattogás hangjait hallotta volna. Ahogy megfáradt fémabroncsok adják meg magukat a belső nyomásnak. Épp beszélgetésbe elegyedett a hazaigyekvő halárussal,

akit barátjának is nevezhetett volna, ha nem a sarki döntés tartja őket össze, hanem a közös témák, mikor éktelen robaj kélt a gyár belsejében. Mintha szökőár robogna a tengeren... A főépület minden nyílásán dőlt a lé. Kapukon, mellékbejáratokon, ablakokon, kiadó- és szellőzőnyílásokon, egérlyukakon, oldalkéményeken. A komlószag megelőlegezte a cunamit. A gyár kerítése, rozszant gátként, fél percig még feltartotta a sört, de aztán a téglák megadták magukat a szeszáradat nyomásának, a kőfal szétpattant, mintha a megkegyült Temze törné-zúzná, nem egy elméretezett csapolás. Másfél millió liter sör! Egy új folyam kélt London utcáin. (Ha, ha! mi zúg... Juthat eszünkbe méltán...) Aki időben észlelte a nedű tombolását, nyomban menekülőre fogta. Ha tehette, és nem omlott rá a háza. Jane, a csaposlány, a pult alá szorult, s ha lettek volna halak a sörben, azt látják, hogy a felsőtestét beborító, hosszú szoknyája, mint valami iszapba gyökerezett vízinövény, helyben sodródik folyásirányban. Akit a szétfröccsenő téglafalak mellett ért a veszedelem, menthetetlenül megfulladt. Többen a pincelakásukból próbáltak kikecmeregni, ám a szuterén vendégszerető hely. Bogarak, egerek, patkányok, macskák, kutyák krolloztak a sárga folyamban. Halott gyermekek háton úszva nézték a habzó fellegeteket. Mellettük gödrök, cipők, ruhák, zsákok, deszkák kavarogtak az egyre zavarosabb sörben. Mikor az áradat szétterült a környező utcákban, s már csak combközépig ért, tehát nem volt nagyobb a sodrása, mint egy téltől vemhes hegyi pataknak, az élelmesebbek poharakkal szaladtak le az emeletről, s a lépcsőkről hajladozva fogták fel az italt, vagy belegázolva korsót merítettek, megint mások üres üvegeket tartottak a folyásiránynak. Néhányan, lévén távol voltak az otthoni sörfolyamfogyó praktikáktól, tenyerükbe vették a hirtelen lett csapolást, úgy szürcsölték, szakálluk, hajuk habzott, csillogott... Aztán akadtak olyanok is, akik kalapjukat használták kupaként.

Első útja a környék kukáihoz vezetett. Célirányos túrással csak üvegekre vadászott. Mivel harapós kedvében ébredt, a visszaválthatatlan butéliákat az aszfalton végezte ki. Végül elért a lakótelep parkolójába, ahol a legnagyobb zsákmánnyal kecsegtető üvegyűjtő konténer magasodott, mint egy modern menhír. Ezt rossz szokásához híven (persze minden nézőpont kérdése) felborította, hogy béltartalmában kincsek után matasson. Az éktelen robajra az emeletről szidalmak, rohadt krumplik, túlsavanyodott kefirek röpködnek felé, de ez egyáltalán nem zavarta meg szisztematikus tevékenységében. Mikor a második rafiaszattyor is megtelt, elindult a kisbolt melletti párkányhoz, ahol a hajnali melósok mindig hagynak négy-öt féldekás üvegcsét. Ma reggel épp egy

rivalis begyűjtő söpörte volna be a tartalmukat vesztett tüskéket, de dr. Rotács, mozgásállapotához képest fürge indián sihederként robbant oda az ismeretlenhez, s a territórium-zargatónak bepancsolt kettőt, mire az meghanyatlott. Míg vetélytársa maradékait kapargatta össze a földről, dr. Rotács sem tétlenkedett. Lehetett hallani, ahogy a lélektestű fiolák alácsörögnek a nagyobb testvéreik hagyta hézagokon a szatyrok öblébe. Még betakarította két áramszekrény és egy boltportál lépcsőjében termését, aztán a következő snitt már arról tanúskodott volna (ha valaki arra vetemedik, hogy ezt a matinéfilmet választja ébredéshez), hogy a szupermarketben hajigálja be törekeny zsákmányát egy üvegviszaváltó gépszörnybe, míg a bolti vevők nagy distanciát hagyva kerülgetik...

Dzsoni ritkán jutott friss sörhöz. S bár a Lócipő melletti kocsmában támasztotta az asztalt a napok zömében, oda is a szavatosságukat lassan elvesztő hordók kerültek. (Jó lesz hisz' a részegeseknek az is!) Ha nem figyeltek, Jane még a maradékokat is összeöntötte nekik. Erre most! Végeláthatatlan friss csapolás érkezett. A gyár ajándéka – ötlött fel benne a kaján gondolat. Egy cseppjét sem szabad elvesztegetni! Ahogy meghallotta a mennydörgésszerű robajt, kiugrott az utcára, s a háromméteres sörfal előtt kitémasztotta lábát, erősen megfeszítette magát, és harcsamód kitért szájával várta a találkozást. A többtonnás özőnsör meg sem rezzengett. Az ital zöme bekéredzkedett bálna nagyságúra dagadó testébe. Csak nyelte a sört, egyre csak nyelte. Kiválasztott állkapoccsal, kiválasztott hűgával. Ő pedig sörtömlőként tágult. Már az egész Tottenham Court Road hosszában ő nyúlt el. Mérgekedtek is számosan, hogy felfogja a jótékony áradást. Egy hentes, akinek nagy üvegballonjai voltak, és potyapiával szerette volna megtölteni azokat, felkapta a pultról a kést, kirohant, és a lassan a napot is eltakaró Dzsoni Rottba vágta a gyilkot. Pukkanás...

Megelégedve szisszentette a filléres sört. A rafiaszatyorban összerázódott dobozból előhabzott a fémes ízű lé. Dr. Rotács azon utcai emberlények közül való volt, aki nem az olcsó bortól várta a gyors álmokat és a mielőbbi öröklétre szenderülést, hanem az olcsó söről és a mellé dukáló tüskéktől. Bort csak néhanapján... Ma már az ötödik dobozt kattintotta ki, kisebb regiment üres tüske hevert lábai előtt. Ilyen békés, kora nyári délutánokon, amikor a hajnali begyűjtése fáradalmait piheni ki, gyakran elmélkedik az üvegekről. Színükről, kecsükről, becsükről. Finomságukról. Már arra is gondolt, megízlelné őket. Szilánkokat ropogtatna. Zöldet, fehérét, barnát... Néha, ha úgy vélte,

senki nem látja, megcsókolt egyet-egyét. Csókolta szilfid nyakukat, kerekded idomaikat, mintha nők lettek volna, ledér hajadonok, érett kokottok. Tulajdonképp még szerelemre is gyúlt a legszebb üvegek iránt, de mit is csodálkoznánk ezen, hisz akadnak olyan alakok, akik egy guminóvel házasodnak, és még csak nem is hóbölyödött elmék, alkohol-amorózók. Eszébe jutott a régi jel: + ü. A megélhetés, pontosabban a túlélés ü betűje. És megkönnyezte a pezsgőspalackot, mely hosszú éveken át legjobb barátja volt, az újév hajnalának első kincse, hisz tudjuk, ki korán kel, vagy le sem fekszik... És szinte már elzokogta magát, midőn felötlött a hajléktalanok gyásznapja mikor is a pezsgősüveg betétdíja megszűnt...

Mire a Nap a házak tetejét súrolja, már önmagát is egy üvegnek gondolja, amely a beletöltendő italok mennyiségétől képes az alakját megváltoztatni. Olyan üveg ő, amelybe Isten kívülről belefabrikálta belső szerveit, akár az ügyes kezű mesterek barkácsolnak vitorlás hajót áttetsző üvegyomrokba, szűk üvegszájakon keresztül. Az utolsó napsugaraknál úgy érzi, ő maga is áttetsző. Mezítelenre vetkőzik, és úgy forog a fényben. – Nézzétek! – kiabálja. – Nézzétek a májam! Egészséges! A szívem is milyen tudatosan lüktet! A hasnyálmirigyemmel sincs semmi baj! Gyertek közelebb, nyugodtan belém pillanthattok! Összetartom a világ egy kicsiny darabját. Formát adok a térnek, és a tér is kér belőlem. Ti is csak formák vagytok! Üvegek! De én egy rugalmas tömlő vagyok. Tanult üveg! Aki kiterjed, határait feszegeti, még többet és többet akar a világból. Egyszerre van ott múltban és jelenben, miközben a jövőre kacsingat! Azt is láthatjátok, hogy csörög le a sör bennem. Nincs titkom előttetek... Magam is egy sörösüveg vagyok. Nem zöld, nem barna! Mégis visszaváltható. Majd eljön értem a legfőbb hajléktalan, aki már kiköltözött a szíveitekből. Eljön. Begyűjt. Ha szét nem pukkanok, mint egy kiscigány. És visszavált. Talán újrahasznosítanak, talán szétzúznak aztán. Ő pedig az értem kapott pénzből álmodik tovább... (Szépen beszélt, ahogy csak diplomás hajléktalanok szoktak eksztatikus állapotukban, mikor bibliai prófétáknak hallucinálják magukat. Egy ocsmány szó sem hagyta el az ajkát.) Az utca végén felharsant a sziréna... Valahol pedig sörtartályok robantak szét a jövőben, hogy beteljesítsék dr. Rotács legszebb álmait...

Dzsoni Rott a komlólétől arany-izamos utcán hevert, mint egy felpuffadt vízi hulla. Oldalán senki nem vette észre a hentes csontozókésének szúrását. Kissé arrább romokban hevert a komlószagú Lócipő. – Alkoholmérgezés – állapította meg Róbert, a halottkém. – Kicsit

sokat nyelt – tette hozzá szemrehányóan. – Van valakije, akit értesíthetnénk? – Nincs – jött a pecsétként dőnyülő válasz. Mindenestre odafektették az összegyűjtögetett és gondosan kiterített *ügy jártak* mellé.

Lezárandó a sörmintát...

Kortárs, 2022/7–8.

Payer Imre

BARTÓK PLUSZ PILINSZKY PLUSZ PAYER

Bartók Béla, Pilinszky János, Payer Imre
a Napba tágult hangban hintázik előre,
hátra, és megint előre

Szaggatottan nyílik a hangból sugárzó táj.
Ritmusűrök sikálta végtelen.
Fátyolként libbennek a szólamok.
Lengenek meg-megtorpanva.
Majd kisimul és a magasban elmerül a csend.

Ha egyedül magamba fordulva hallgatom.
Riadtan készül a béke tengeréhez a szó.
Üres szobában egy ember ül.
Kinéz az ablakon.
Mintha először látná, amit annyiszor.

Aranykori háztetőket. Amint énekelnek.
Mint vesztőhelyen, úgy hullámszik
kitégult a ragyogás. Készülődik,
gyorsul, megakad – és harsan.
Utolsó Ítéleten a Nap!

www.spanyolnatha.hu, 2022/2.

Novák Fruzsina

VÉGSZÓRA

Még mellettem voltál mikor a Hold úgy vöröslött
mint a vízzel kevert céklalé
olyan nagy volt és kerek
mint a gyermekek álmai szoktak lenni
elloptuk az ételelixírt a jádenyúltól
jaj jaj
narancslé volt csupán mert előttünk
már megitták az istenek
trombitaszó
harsonák
várjuk a végítéletet csak az istenek
siratják hogy túl kell élniük minket
csak egy fekete lyuk marad nekik
bábuk nélküli sakkozás olyan lehet
mint a falra festett virágok
a méh súlyos fejsérüléstől életét veszttette
szirénák
jaj jaj nincs hely
a temetés érzelmek hiányában elmarad
fal tövében méhtetek sora
hová megyünk
miért megyünk
együtt kapartuk a betont míg a csont is lekopott ujjainkról
gyerekeket ültettünk bele neonfényekkel öntöttük őket
a jó vetőmag is elfogyott a piacon se kapni
ki látta még a csillagokat
egy dalban azt éneklük csontokból vannak
istencsontok
reménycsontok
hajamba indák nőttek egyre nehezebb
a betongyerekek elsorvadtak húzom őket magam után
nincs megállás menni kell
leültél egy szemétdombra királyt játszani
mindig is királylány akartam lenni

itt rothadásszag van megrágott cipőtalpak
előttem a vízzel kevert céklalé
indáim közt királtságod így nem lehet élni
jaj jaj
depresszióba estek az istenek fáj a nyakam
segítsetek cipekedni be van dugva a fülük
– nem tudom fogni a kezed tele vagyok virágfölddel
te az instant tésztát jobban szereted mondd
macskák sajt kagylókürt
én meg mondom
ezután nem voltál mellettem hologramok
szemeitek előtt pixeleket tűz rátok a nap
elrejtettem hogy nyilaitok ne érhessek el
felesleges volt üres a betonrengeteg
vezetéket görget a vörös szél
hajóra szállok indákkal evezek
berendezkedem a Holdon.

Magyar Műhely, 2022/2.

Kókai János

AZONNALI JÁNOS BALLADÁJA

Mindennek megvan az ideje,
mondták mindig a nagy öregek.
Én csak dőzsöltem,
s vágytam nő után,
pálinkába aszalt gyümölcs lettem.
Azonnali János,
ki nem jutott tovább önmagán.
Ha kevésbé rohanok,
talán még élhettem is volna, testvéreim.

Ősz fejjel vajon megváltoztam?
Lett család, békés vasárnapok, gyerekkacaj?
Rozoga hangszer vagyok,
ki hamisan nyekereg.
De ne sajnáljatok:
ki mint nem vet,
úgy nem arat.
Ha kevésbé rohanok,
talán még élhettem is volna, testvéreim.

De mégis, hála a Teremtőmnek,
húst adott meg csontokat.
Sőt egy kis lelket, még ha icipicit is,
s tékozlót.
De azt a disznók közül érkező fiút is szívvel fogadta apja!
A küszöbödről, Uram, hátha nem vágyom el!
Nektek barátim, pedig ezt hagyom majd örökségemül,
osztozzatok és marakodjatok rajta:
ha kevésbé rohanok,
talán még élhettem is volna, testvéreim.

Országút, 2022/16. [augusztus 12.]

Lackfi János

DERENGŐ GOMOLY

Főtisztelendő elődömnek, Laky Jánosnak egyházmegyei mesterkanonokká történt előléptetésével én, Bartal József, főpásztorem parancsára az elárvult ikvai plébániát elfoglaltam. Miután a püspöki palota kápolnájában hűségeskümet letettem, őminenciája tisztségembe kánonilag beiktatott.

1913. november hó 4-én a közeli vasúti állomáson a politikai község és az egyházközség ünnepi küldöttsége fogadott. A szeszélyes női kalapok erdeje és a komoly férfilőtözetek látványa elégedettséggel töltött el. Mi vegyült még bele ebbe a mellkasomat felforrósító érzésbe? Apró szúrást éreztem, amint eszembe jutottak szüleim, a feketére dolgozott kezük, megaszalódott arcuk, a roskadó házfedél, melyet utóbb leverettem, s a helyi mesterekkel tisztos ácsolatot tornyoztattam helyébe.

Némi elégtétel benne, hogy portájukat még a zsiros tokájú Ebei Géza is megsüvegelte, s parolára nyújtotta szőrös mancsát. Én pedig, tudván, mint keserítette meg évtizedeken át drága szüleim életét, legszívesebben képen töröltem volna, de Krisztus urunkra és a falu szájára tekintettel a kéznyújtást elfogadtam.

Apám-anyám hány, de hány napot, hetet, hónapot kapált, aratott, szedett markot, törte a címert, fosztotta a csuhét, gazolta a kertet, etette a jószágot, ebbe vástak belé csontjaik, ebbe keseredett belé a szájuk szeglete! Igen, nemesít a munka, csakugyan, ha mértékkel, elégedettségre, sajátjában végzi az ember, s nemtelenít, ha hajcsárolva, más kövér földein kénytelen görnyedezni élethosszan, anélkül, hogy egyről a kettőre juthatna.

Mindamellettt felneveltek engem becsületben, s taníttatni adtak, holott ésszel fel nem érték a stúdiumok hasznát s javát, csak felemelkedésem lebegett szemük előtt. Sándor bátyámnak pedig örökül adták a maguk munkáját s életpálya-kilátásait. Szép család jutott neki, édes kicsi gyerekek, ha nem is mindenben egyeznek Erzsikével, aki módosabb családból való, s gyakorta pittyeszti száját a mi szegényszagú szokásaink felett. Érettük szüntelen imádkozom. Megértést, összhangot, létörömöt adjon nekik a szeretet Istene, ha már én semmit nem adhatok. Fohászaimon kívül. Sándor borzasztó büszke, kényes, nem kell neki egyházi alamizsnája, ne játsszak előtte nagyuraságot. Egyszer háta

mögött juttattam Erzsikének támogatást, de bátyám kiszimatolta, s éppen csak meg nem ütötte feleségét. Tán meg is ütötte volna, ha az nem fenyegeti meg már a kezdet kezdetén, hogy ha egy ujjal talál hozzáérni, gyerekestül visszafut a nagygazda apjához, s az ura többé színét se látja. Mert övéle nem volt úgy bánva sose, mint a béresjányokkal, az ő bőre nem szokta a meggyfa pálcát, sem arca a csattogó férfitenyér nyomát. Mint a hímes tojást, óvták, Sándor bátyámnál jobbat szántak neki, mikor azonban oly igen szerelmes lett, meglágyultak a szülői szívek. Holott tartottak erősen a szegényparaszt-rokonságtól.

Mintha csak válasz lenne gondolataimra, nyakamon megroppant a frissen keményített gallér, eau de cologne-om illata orromba csapott, gyerekként alkalmasint mennyeinek éreztem volna, hiszen még a lewendulaszappan zamata is megmámorított, midőn csutakoltak vele a húsvéti nagymisére készülőkben. Honnan jöttem s hova jutottam... Kénytelen erre gondoltam ott, az érkezés helyén, hol hordárok kétke-rekű taligái heverték a léckerítés mentén, s a közelben szivaroztak maguk a sapkás toloncok, várva az utazók bőrdíjait, melyeket két kezükkel lavíroznak célba némi fizetség fejében.

Nem világias kevélység-e így elmerítkezni a férfiparfőm kellemében? De hát nem azt mondja-e Pál apostol, légyünk Isten jóillata a világnak. Miért is emlegetné, ha az illat mindenestül kárhoztatandó hiúságnak tűnne az Úr szemében? S nem elfogadta-e maga Jézus urunk, hogy fejére az egész házat betöltve illatozó kenetet öntsön egy botor asszony? Pedig tanítványai ráförmedtek a fehérszemélyre, inkább a szegényeknek adták volna a drága fűszerszámok árát. Nos, szegények nyilvánvalóan lesznek itt is vélünk, nem fukarkodunk az adományokkal, most azonban eláraszt a mosdottság jóérzése. Bár a külső tisztaság a belsővel közel sem azonos, előbbi aligha véletlenül adatott nekünk ünnepi tartozékul. Mint lennék képes érzékelné szurtosan, csapzottan a mostani pillanat megújító kegyelmét? Nem azért mintha Isten ne tudna akkor is újraszülni, ha mocsokkal vagyunk borítva... Megtette Jónással, Mózással, sokakkal. Milyen más azonban, ha tisztán tartott hely gyanánt, kitakarított templomként állok elébe, nem feledve, milyen parányi, rútságban fogant féreg vagyok, s milyen az ő dicsősége, hogy ebből a napvilágra kirántani engem, méltatlant, méltóztatik!

Urak és asszonyságok szálltanak le velem egyidőben, fogadják őket cselédség, gyermekek, rokonok sokadalom. Tollas kalapok, villogó mandzsetták, kipedert bajszok, befodorított hajak, arcot sejtelmesítő fátyolok, faragott fejű sétabotok.

Fényes gerendák, nemrégen mázolhatták az állomást, jó karban van, tetszetős, illik a szokatlanul verőfényes novemberi naphoz. A vasútiak tisztelgnek, a fogadóbizottságban izgatott és fontoskodó arcok, nem kétlem, hogy kíváncsian tekintenek elébem, ugyan mi szél hordta ide ezt a papocskát, gondolhatják. Könnyű lesz-e velem kijönni, sárkány leszek-e, oroszlán, vagy csak terelgethető báránka, nem tudhatják, mi lakozik bennem. Friss eső szaga, füstszag, bőrkesztyűszag, esernyőszag, bőrröndszag, suvickolt cipők szaga, vasúti ozsonnak kövér szaga. Disznóolák is lehetnek a közelben, azok ordas szaga is iderúg. Elkényesedtem tán a primási s papneveldei közelségekben. Kétségtelenül, az ember felemelkedésre teremtve. Persze ha kezembe nyomnák a ganajozó vellát, nekilátnék emberesen, alighanem bírnám még a tempót a napszámokkal, ha elpuhultam is. De számít ez bármit a köztünk lévő Isten-országa szempontjából? Hogy valaki selyempárnák közül vagy darócból lép majd a mennyei Jeruzsálem arany utcáira? Ha közléről szemügyre vesszük Jézus életét, aligha képzeljük a keresztény embert palotába, sokkal inkább a jászol mellé, utak sarába, porába, halsszagú kikötőkbe. Igaz, megváltónk az előkelőktől se viszolygott. Kik őt vagyonukból eltartották, módos asszonyok voltak. A dőzsölő vámosokkal és más nagyságokkal éppoly szívesen ült egy asztalhoz, mint bárki más emberfiával, a legnyomorúságosabbakig. Ebben is lesz itt módom, hiszen a tanyákon, alvégeken igencsak szánandóan tengnek az ikvaiak, rászorulva minden irgalomra.

– Elmerengett, atyám? – kérdi gunyorosan jövőendő káplánom, Imre.

Mintha csak tudná, hogy időnkint fejben, önmagamnak prédikálok. De hát a hithírnök első publikuma vajon nem maga-maga-e mindannyiszor? Hogyan is győzhetném meg hallgatóságomat, ha nem vagyok meggyőződve igazamról? S hogyan legyek meggyőződve igazamról, ha nem tettem próbára önnön bensőmben először?

A település határán lévő keresztnél iparosok küldöttsége fogadott, és a helységben szokásos ünnepi megnyilvánulások között a helybeli plébániatemplomhoz vezettek. Itt Perczel adminisztrátor fogadott, és rövid beszéddel üdvözölt. A kétfelől sorfalat álló elemi iskolások között a templomba vonulva a szószékről rövid beszédet intéztem az egybegyűlt néphez, elébük tárva lelkipásztori hivatásom elveit és kötelességeit, melyek szerint a plébániát vezetni szándékozom. Szilárd elhatározásom rendet és frissülést hozni, megújítani kegyszereket, szokásokat, liturgiát, megerősíteni a szíveket, visszafogni mindazt, ami káros és ártalmas, és az isteni eszméktől elvonja az ébredező lelkeket. Ha csősznek

jöttem volna s a határt kellene vigyáznom, mily nagy figyelem lenne szükséges ahhoz a feladathoz, hiszen akár éhen is halhatnak családok gondatlanságom miatt. Nem kell-é még körültekintőbben eljárnom, ha nem időleges, hanem örök életek forognak kockán?

Beszédem közben röpké pillantást vetettem Imre káplánom arcára, s megint ugyanazon gunyor kifejezését kaptam rajta. Jó lesz ennek végére járnom, ő első benyomásaim alapján alighanem megrögzött realista, s mint ilyen, kiválóan hasznomra lehet egy s más dologban, ám talán más dolgokban kevésbé tud majd eredményesen eljárni. Márpedig nem helyes összezavarni az emberek lelkét a tekintetben, mit veszünk komolyan az Írásból, s hol engedhetünk természetes hajlamaiknak, melyek nem feltétlenül a Gonosztól valók. Kényes húzd-meg-ereszd-meg-játék az ilyesmi, s ha cinizmussal rálegyintünk, egy-kettő elvész minden hitelünk. Hogyan vehetnek bennünket komolyan mások, ha mi nem vesszük komolyan, azt, amire életünket feltettük, s csak úgy színleg, tessék-lássék módra, látszatokhoz ragaszkodva végezzük misszióinkat.

Segíts meg, drága Uram, hogy ne holmi socialis ítéletek befolyásoljanak e tárgyban!

Imréről azt hallottam, grófi család sarja, s meglehetősen nemtörődöm módra értelmezi egyházbéli kötelezettségeit. Világiasan együtt vadászat a helyi mágnásokkal, casinóba jár, nagy kártyás, bálokon nem ritkán polgári ruhában táncol. Amit pusztán külszínből elítélnem helytelen lenne, de együttvéve talán nagyon is egybefüggő jelei egy crisisben lévő, meghasonlott lélek harcának önnön azonosságáért, melyet pedig csak Teremtője közelségében nyerhet el. Okvetlenül jobb viszonyba kell bocsátkoznom Imrével a felületesnél, hiszen egy egész plébánia sorsa áll vagy bukik egyetlen elbukón. Szükséges, hogy botrányok legyenek, de jaj a botránykeltőknek!

Mily könnyű annak (magam is számosat láttam ilyen, akár a papneveldeben, akár egyházi körök magasabb régióiban), ki jelentéktelenre veszi a küldetést, társadalmi állásnak, elért rangnak, s mint ilyen, légiesnek tekinti saját méltóságát! Mintha nem a tékozló fiú atyja terítette volna reá, eleve méltatlanra, a fiúság aranyhímmzéssel nehéz kötötét, hanem csak afféle divatos szabású egyenruházat lenne, melyet jobb híján magára ölt.

Elvégre valaminek lenni csak kell, s akkor már oly mellékes, hogy tanári talárt, papi habitust, jogászi klepetust viselünk futó evilági létezésünk során. Ennyi lenne, Imre? Vagy tévedek, s lángolóbb vagy legbelül, mintsem mutatod magadat? Van, hogy a gúnykedély csupán

külszín, az elegancia egy neme, s nem repedés az elhíváson vagy rothadás a nemességén.

Litániához a nővérek kórusa szolgáltatta a népéneket. Az apácáknál szokásos tiszteletadással köszöntöttek, mint gyóntatójukat, igazgatójukat és plébánosukat. Ellágyulva néztem a teljességgel odaszánt élet ráncaival és szarkalábaival ékes arcokat, mind mögött küzdelmek sora, megvívott csaták sora. Vajon mi vár rám, ez a szentséges baromfiudvar csupa angyali segítőt jelent majd utamon vagy az asszonyszemélyek körében nemritka kibeszélés, intrika gáncsolja majd jobb igyekezetemet? Alighanem e kettő kísér váltakozva. Mindenesetre el vagyok szárvna, hogy ráncha szedem új illetékességi körömet, kicsiny birtokomat, hogy visszaszerezzük a katolikusság oly gyakran elvesző szellemi súlyát az itteniek életében. Ha az egyházi ünnepkörre nemcsak mint díszletre feszül fel az emberélet, hanem tartóváz gyanánt működnek annak tartalmai, akkor föld és ég közti áramlásokba beágyazódott, jóra éhező tömegek népesítik majd ezt a tájat.

Másnap megérkezett a kerületi alesperes, és megtörtént a plébániajavadalom átadása. Száraz, fanyar ember, keserűség kicsiny ráncaival szája szegletébe, alighanem emésztési gondok gyötörhetik vagy éppen séggel hivatala felgyülemlett terhei tették ily aszketikusan aszalódottá. Egy adott pillanatban legszívesebben felugrottam volna és megölelem őt, annyira magányosnak tűnt méltóságába bástyázottnak. De tudom sziklaszilárdan, hogy ez esetben rettentő idegenséggel, akár még felháborodással is tekintett volna érzelmi túlhabzásomra, mint állapotonkkal össze nem férőre, mint holmi rendetlen vonzalmak tükrére. Pedig ha tudunk a Szentírás sorai közt olvasni, látjuk, hogy Jézus és az övéi olykor nagy hévvel összecsókolják, megdögönyözik egymást, felszabadultan, hálával csordultig telten, ahogy az a mostoha körülmények közt egymásra utalt keleti emberek vérmérsékletéből akkortájt ily természetszerűleg fölfakadt.

Meg kell tanulnom fegyelmezni belső hevüleéseimet. Pontosabban Isten felé irányozni azokat, ki egyedül nem érti félre testvéri szándékaimat e földön. Hiszen, ha fivéremként s nővéremként ölelem az embereket, ahogy Szent Ferenc vont a magához a világot s minden élő, hát legjobb esetben is megveszekedettnek, felibe vagy egészen tébolyultnak fog tartani ez a hideg kor. Pedig mi egyéb a mi örömhírünk, amit szépen csengő szavakkal, de gyakorta oly kevés szenvedéllyel hirdetünk, ha nem az, hogy Isten meg akarta ölelni a földet s lakóit, s ezért fiát nem habozott megölelni is akár elrettenthetetlen szeretetében?

December 20-án saját költségemen egy fából készült Betlehemet rendeltettem 30 alakkal, 360 koronáért a Szent Anna oltáron a hívek részére elhelyeztem. Bevezettem a nővérek kápolnájában az éjféλι szentmisét. Szilveszter napján az ünnepi hálaadás alkalmával első ízben volt szentbeszéd.

Senkinek nem tetszik a helyi notabilitások közül az az ikvai szokás, hogy az Újesztendőt tánccal kezdik... Mégis, minden erőmet megfeszítve sem értem ebben célt. Isten segítségével a jövőben talán szerencsésebb leszek. Nem önmagában a tánccal van baj, inkább elkorcsosult változatával, mely az évkezdetet s évzárlatot nem megszenteli, hanem a szabadosság bírvágyó orgiájává avatja. Elnézzük az önfeledetten forgó, szíves párokat, s tán arra juthatunk, hogy az iménti megjegyzésem erős túlzás, holmi papocska sápatag irigysége az ifjak ártatlan multságára, csak mert őt abból hivatali állása mintegy kirekeszti. Sarkos megállapítás, még akár igaz is lehetne. Csakhogy erkölcsi és időbeli következésében érdemes megsejmelni mindazt, amit látunk, nem pusztá önvalójában!

Márpedig a hűtlenség és az amúgy is nagyszámú, házasságon kívül születő gyermekek sokasodása felé vezet ez az út, csak az nem veszi észre, ki látni nem akar. Küzdeni fogok, s tán nem is eredmény nélkül, hogy esztendőnket annak kezébe helyezzük vissza, akitől kapjuk, s aki azt teljes életre, nem múló élvezetre, nem alkalmi kötésekre, nem sok fájdalmat szülő szabadosságokra szánta. Vajha megértenének a most oly ellenséges, rám prűszkölő, középkori szigort emlegető szervezők is, kik amúgy nem holmi pokolfajzatok, csak nem hajlandók végkövetkezőikben nézni a dolgokat. Minap egyikük utamat állta szokott esti sétám alkalmával, s kezében fogván sétapálcáját, mellyel másik tenyérébe csapdosott, fenyegetőleg közeledett felém. Szavában kifogástalanul udvarias volt, amint kérte, álljak el aknamunkámtól s ne hátráltassam a mondott táncos multságot. A bottal való csapdosása, előrehajló testtartása, feszült toporgása azonban szembetűnően ellene mondott beszéde szelídségének. Gondolta, ha akarok, értsek belőle. Elhűltem. Képes lenne tetteleg ellenem szegülni, esetleg sérülést okozni nekem, pusztán, hogy ezt a hacacárét nehogy vétómmal illessem? Itt hagy vérben fagyva netán a téli utcán? S mit remél? Hogy senki sem látja meg? De hiszen az én szavam eréllyel esik a latba! Azt hiszi, nem merem rendőri útra terelni az ügyet, szívjósból vagy erélytelenségből?

Már akkor többre becsültem azt a fiút, ki a mise után jött reklamírozni, s felhozta ellenem érveit:

– De már akkor, plébános úr, ne is kocsikázzunk, mert hiszen Zsiga bátyám nemrégiben kocsi alá zuhant, s azóta habzó szájjal ül csak a karszékében, még jó, hogy egyáltalán megmaradt elevennek? Vagy csépelni se csépeljünk a masinával, hiszen a nyáron is beleesett a Herencsárék lánya, és már csak a darabjait szedegették össze, hogy eltemessék? Ugyanígy vetné ki az ablakon tisztelendő atya a tánc elevenítő erejét, lélekjobbító vígságát, csak hogy meg ne történjék a túlpezsztő vérnek jóvoltából az az egynéhány sajnálatos eset, melyek eleven vagy holt angyalkákat eredményeznek?

Tetszett nekem a fiú odaszántsága, merészsége, még ha nem is egyeztem vele ezen a téren.

Január harmadik napján szentségekkel ellátva meghalt Pásthly Rudolf özvegye, akinek végrendeleti tanúja voltam. Egyebek között a plébániatemplomnak 10.000 koronát hagyott, az apácáknak is számos összeget Első Magyar Hazai Kötvényekben. Lelke nyugalmáért mondatott misékre az örökösök által kétszáz koronás alapítvány tétetett. Sokféle mendemondák járnak errefelé az elhunyt viharos ifjúkoráról. Tán igaz, tán nem, nehéz elképzelni a szikkadt bőrt, elkínzott tekintetű özvegyasszonyról a sok vásottságot. Az emberek szeretik jártatni a nyelvüket, s különbnek hinni magukat bárkinél, akit bemocskolhatnak.

Nem vélem ugyanakkor, hogy ne lennének bűnei épp a gazdagoknak, hiszen arra alkalom bármely életkörülményben kínálkozik. Nem törnék pálcát senki felett, nekem sem könnyű viselni a packázásokat, túrni a nótlenség szolgáltatata kínzó hiányérzetet. Betölthetném alantas módon ezt az űrt, megannyi úriember serteperetél a parasztporták környékén alkonyattájt, kevés az a nehézsorsú lány, aki visszautasít némi készpénzt, kis ékszert, aranyat holmi kedvezés fejében. Messze van az Úristen, hisszük ilyenkor, s aztán hátha behunyja fél szemét, ha amúgy neki tetsző életet élünk, s fennen papoljuk az ő mennyei dicsőségét. Nem addig ám, hiszen Krisztus maga mondta, jobb kívájni szemünket, levágni kezünket, mint lelkünkben kárt szenvedni ezek miatt!

Magam hangsúlyt fektetek arra, hogy megintsem egyik-másik uraságot e tárgyban, akár gyónási körülmények között is. Persze legtöbbszörre gúnyt és megvetést aratok, éreztetik, hogy parasztfattyúnak tekintenek, aki bár felkapaszkodott az uborkafán, nekik nem uruk. S nem is akarnék parancsolgatni, csak kissé meggondolásra készíteni őket ama másik Úr felől, kinek elszámolással tartoznak. Nem is annyira az üzleti egyesség miatt szorgalmazom ezt, amelyet Istennel

kötöttünk, bár azt sem kicsinyellem. Főként, akinek sok adatott, attól mily rút hálátlanság mindezt kicsapongásokkal s kilengésekkel viszonozni, azzal sem törődve, hány másnak az életét dönti romba az efféle úri packázás önmagában, s külső látványa, példája által is. Megértem én, minél több a kincse valakinek, annál több alkalmá is kínálkozik a rosszra, mit könnyedén megvehet magának. Mindazáltal magam hamarébb felmentem a nincstelent, kit megnyomorított testi-lelki körülménye, kilátástalansága sodor a bűnbe, mint azt, ki önnön jószántából táncol belé kéjesen. Aligha énnekem kell bárkit megítélni, avagy elítélni, sóhaj ez csupán, óhajtás, magányos imaóráimon a Teremtő elé vivendő. Az elhunyt nagyasszony temetése a következő vasárnap történt a templomból, nagy közönség részvételével, két áldozópapom segédletével. Kiskanasztól alispánig tiszteletét tette az eseményen a község apraja-nagyja, s utána a gyászolók jóvoltából bőséges lakomára vártak boldog-boldogtalant. Többen is rosszul lettek a nagy, kővér káposzták mértéktelen élvezetétől, nem lévén szokva efféle kiadós étkekhez.

Szokásommá vált esti sétára indulni, hálát adván a napnak minden megpróbáltatásai s áldásaiért, egyszersmind keresztül-kasul bebolyongván a gondjaimra bízott utcákat. Tudván, kinek hol s miként szorít a cipő, végigfohászokodom ilyenkor az egyes házakat is. Emitt a rossz termés miatt egyre kisebb a kicsiknek és nagyoknak jutó komiszkenyér adagja. Amott a jószágot emésztette el valami lehetetlen kórság, s az egyetlen tehénke teje híján korognak a gyomrok. Itt iszákos az apa, pedig derék ácsmester lenne, ég a munka a keze alatt, de ki tudja, mikor zuhan le részegen egy háztetőről, keresménye pedig rendszerint ivókba vándorol, s asszonya hitelbe veszeget mindent, a boltosok jóindulatára hagyva, a csemeték rongyos kis éhenkórászok lettek. Amazokat az engesztelhetetlen gyűlölet emészti, összevesztek a sógorékkal, akik velük ferdén szemben laknak, s most minden igyekezetük, erejük s figyelmük arra irányul, hogy borsot törjenek egymás orra alá, kazlakat gyűjtanak fel, földeket szórnak tele kővel, macskát mérgeznek, lovat sántítanak, pedig szép darab földje van mindkét családnak, s élhetnének gondtalan. Olykor szinte szétfeszül a szív a kintől. Miként segíthetnék szóval, támogatással minden egyes nyomorúságban nyögőn, miként lehetnék mindenki orvosa? Beszédem olyan semmibe hulló, lepattan a gyűlölet-ről, a szenvedély bamba közönyéről.

– Nekem maga ne prédikáljon, plébános úr, már megbocsásson, nem tudja, mi az, asszony, gyerekek, élet, munka, csak üldögél magában

s pipázgat a zsíros javadalmaiban... Az uraknak akkor is terem, ha a szegények éhen vesznek.

Adni sem igen tudok, pedig jó szívvel tenném. Egyik vérig sértődik, hogy ő nem koldus, tartsam meg az alamizsnát, s adjam a vándorló cigánynak vagy drótostótnak, hisz egyvalamije maradt, a becsülete, de az pénzen nem eladó! Másiknak mihelyt juttatok, viszi a kocsmába, s elhenceg vele, mint kell a fukar egyházfiból pénzt kiprészelni egy kis pityergéssel. Rögvest nyakamon vagy három jajveszékélő család szurtos képű gyerek-karavánnal, kiknek szemlátomást meg van hagyva, üvöltsenek torkuk szakadtából, ha kandiscukrot akarnak dupla pofon helyett. S ha ennek ennyit adok, amannak miért amannyit? S mi legyen azzal, kit nem vitt rá a lélek a kunyerbálásra, de nyomorultabb az összes többinél? Legközelebb meg, ha már csak szembemegyek valamékkal az utcán, nagyhangon kurjongat nekem, hogy:

– Plébános úr, adja ki a járandóságomat, ne abból urizáljon, ami Isten előtt nekem van szánva...

A méltóságos és tekintetes urak rajtam mulatnak s adomáznak torkuk szakadtából a kaszinóban, meséli nekem Imre. Lám, a bolondos papjuk asszony módjára bánik a néppel s meg is kapja érte, ami jár. Szamárnak nézik, s bizony az is, ha nem ostorral, hanem rongylélekkel lát neki a szegényemberrel való beszédnek. Mert az ilyesmit maguk a pórok is megvetik s visszaélnék vele. Hiszen ismerem a magam fajtáját, nem kell, hogy a nagyurak mutassák be nekem. Hányszor láttam, milyen keserves összekaparni az utolsó pohár lisztet, az utolsó csücsök szalonnát, kanálka zsírt! S hányszor éreztem a maró éhséget, mely elveszi esztét, erkölcsi tartását az embernek, s ráviszi szinte bármire. Két töltött fácán közt, tokaji mellett ezt nagy kacajjal megítélni... Nos, gratulálok népünk nagyjainak.

Megörököltem elődömtől Mislivetzné szolgálatait, aki méltányos díjazás ellenében úgy a templom virággal való ékítésében, mint a terítők kimosásában, a szőnyegek és padló takarításában segítségemre van. Jószerivel az ő gondoskodásából történik minden, mi az eklézsia külső csínját érintheti. A gondnoksági munkálatok, asztalosság, egyebek tekintetében is tudja, melyik mesterhez fordulhat, kikérve mindazáltal elébb mindezekben az én véleményemet, mint felsőbbtségét. Amit kevésbé kedvelek, mint ügybuzgóságát, az a nyelve, melyet roppant szívesen köszörül a falubelieken, s mintha legfőbb erkölchsztatóság lenne, kíméletlen szigorral veszi célba a vélt vagy valós léhaságokat. Ezredszerre is kénytelen vagyok szemére vetni, hogy efféle beszédek engem

nem érdekelnek, ha Kerekesék vagy Földiek, Pavlovicsék vagy Káldiék viselt dolgairól kívánok értesülni, alkalomadtán felkeresem őket, és személyemben kérdezek rá egyre s másra. Nemigen hajt szavaimra, hanem csak folytatja, ahol abba sem hagyta volt, hogy igen, tudniillik, plébános úr, úgy képzelje el, hogy az Illések lánya egy utolsó rüfke, ki nem átallja móriskálni magát egy olyan tisztos, komoly fiú előtt, mint amilyen a Tompa Andris, aki nem tehet róla, hogy egy kissé bamba, hát könnyen orránál fogva vezet egy kellőképp kiraffinált lányzó, márpedig ez az Etus éppen olyan. Hát ugye, mit keresnek ezek a temető környékén szürkületkor, holott se Mindszentek, se halottak napja, se friss halott egyik vagy másik családban, ami indokolná az arra járást, akkor is legfennebb ha egyedül, s nem édeskettesben egy olyan legénynyel, kinek gyűrűs menyasszonya van. Hogy a Jóisten sújtana az ilyenre a kampós botjával, hogy egy életre megnyomorodjék, akkor megtanulná a leckét, kinek a jövődöbelijét próbálja elkaparintani.

Köszönöm, Miszlivetzné, arra nem is mernék rákérdezni, az ilyen kifogástalan tisztességű vénasszonyok mit keresnek éjnek évadján a temetőben, nyilván nem azért botorkálnak oda, hogy az ifjúság után kémkedjenek. Kiterelem a sekrestyéből, inkább gyűjtök magam tüzet a füstöléshöz, vagy felügyelem, amint egyik vagy másik ministráns elvégzi helyettem, mint hogy ezt a végtelenített pogány litániát hallgassam. Mintha sárral fröcskölnék be az embert, s még hozzá éppen-séggel a legszentebb áldozat előtt. Miért is lakozik ilyen kettős lélek valakiben? Egy átszolgált élet és megannyi templomi közelséggel átítatott évtized után hogyan nem képes Isten irgalmas tekintetével nézni a botladókra? El kell persze foglalnia magát, de ez a folytonos zsörtölődés kieszi a lelket, nem csak az övét, a körülötte élőkét is. Azt sem tudom, hogy merről fogjak hozzá ezt megvitatni vele, hiszen bármely pillanatban félbeszakít, és folytatja Mississippi-özönű szóáradását.

Sétámról hazatérve Imrébe botlok a paplak sötét tornácán, pipázva várt rám. Tudom-e, hogy faluszerte mennyien megkapták a behívót? Cirka négyszáz ember. A rossz terméshez még megannyi munkáskéz elvonása is hozzájárul. Sokan elkeseredettek.

Ez a generáció alig hallott harangozni a hazaszeretetről talán. Holott emlékszem, kisgyerekként mi tátott szájjal hallgattuk Brozovics tanár úr elbeszéléseit a hazáért véruket áldozó kisdobosokról s honvédek állott gyerekekről. Égett arcomon a bőr, s legszívesebben azonmód vonultam volna a labancok ágyútüzének legsűrűjébe, iskolatáskámat félredobva. Most meg ki-ki a maga rongy életét félti, holott megjött

a császári ékes parancsolat. Valósággal szónokoltam már ott. Imre mosolyogva hallgatta.

Ő is így érez, tette hozzá, s bejelentette, hogy önkéntesként bevonul a seregbe, hogy a nagyon szimpatikus trónörökös meggyilkolásáért önkézevel álljon bosszút a szerben.

Hohó, várjunk csak, kapkodtam a levegőt. Hiszen ő szolgáló pap, nem fegyverviselésre esküdött fel! Azontúl itt a plébánia-építkezés is, a falak már úgy-amennyire tető alatt, de kevés az ember, s most még kevesebb lesz, nyakamon marad az egész.

Imre nem tágított, megérti szempontjaimat, ám adjak neki fensőbbiségeként engedélyt, a püspökkel is beszélni akar. A fronton sokak lelki hasznára lenne, mikor megroggyan a harci kedv, és a kedvezőtlen körülmények beárnyékolják a szent küldetést. Nem értem tán, hogy itt csak elpuhul, bálokon szellemeskedik, ártatlanul kurizál, feleslegesen politizál, érdektelen kártyajátékkal mulatja magát? Odamenne inkább, hol most a világ vihara zajlik, ahol az élet kivérzik s a halál arat. Aggódomva pillantottam rá.

Imre szenvedélyesen hadonászott pipájával. Bármit is beszélnek róla háta mögött, ne higgyek a rossz nyelveknek! Nem csinált kártya-adósságot, annál több esze van! Nem szűrte össze a levet senki lányával, hiszen szent hivatásra esküdött. És ami a leginkább szemenszedett hazugság, hogy Bánky gróf őt párbajra hívta volna. Érjem be annyival, hogy a frontra vágyik, mint egyenes, tisztességes magyar ember. Eddigre az idegesen pöfékelt pipa füstje úgy elborította, hogy jószerivel csak egy hatalmas, derengő gomolyt láttam arca helyén.

Eső, 2022/2.

KÉPREGÉNYES UNIVERZUMOK

A folyóiratunk visszatérő jelleggel ad teret immár 2013 óta azoknak a tudományos szövegeknek, melyek különböző megközelítésekből tárgyalják a magyar és nemzetközi képregényes megjelenéseket, és ezzel mintegy újra és újra megpróbáljuk szemlélni a magyar képregény-tudományos diskurzus aktuális érdeklődési köreit. Jelen számunkban három olyan tanulmány kapott helyet, melyek eltérő elméleti háttérrel kísérlik meg bemutatni a comics studies jelenlegi kérdésfelvetéseinek árnyaltságát. A szövegek az emlékezetkutatás, a képregényes narratológia vagy éppen a vizualitás hangábrázolásban játszott szerepe mentén vizsgálják a választott képregényeket.

Gregor Lilla

A HANG KÉPREGÉNYES ÁBRÁZOLÁSA DAVID SMALL STITCHES CÍMŰ MEMOÁRJÁBAN

Hang a grafikus narratívákban

A grafikus narratívák a vizuális és a textuális komponenst tekintve aszimmetrikusak. Képek nélküli grafikus narratíva nem létezik – azt egyszerűen szövegnek neveznénk –, a textuális rész azonban elmaradhat a képek mellől úgy, hogy a mű mégis ebbe a kategóriába tartozzon.¹ A szövegnélküliség azonban nem esik egybe a hang hiányával.

A grafikus narratívákban a hang hiányát kétféle irányból közelíthetjük meg. Az első esetben nem meglepő a hangtalanság, sőt egyenesen adódik a mediális sajátosságokból. Eszerint a képregény néma médium: amikor Scott McCloud *A képregény felfedezésében* rákérdez, hogy „Hallod, amit mondok?”, majd lecsapja a kérdést azzal, hogy „Igen? Akkor menj el fülorvoshoz, mert én egy szót sem szóltam.”,² a hang megjelenésének erre az értelmezésére utal.³ A második megközelítés figyelembe veszi a befogadóban mentálisan megképződő hangokat, azaz a mű vizuális hangreprezentációját is. Ebben az értelemben már sokkal hangosabb a képregény: a narrátor és a karakterek szövegdobozokban és szóboborékokban nyilatkoznak meg, illetve hangutánzó szavak szelik át a jeleneteket, de idetartoznak a hangjelölő piktogramok, egyéb vizuális elemek, sőt: a paneleken látható cselekményelemek, de még a panelek belső és egymáshoz képest viszonyított elrendezése is kelthet auditív asszociációkat.⁴

Egyértelműen létezhet tehát olyan eset, hogy nem szerepel szöveg egy grafikus narratívában, hang azonban nagyon is. A szövegesen megjelenített és a másfajta vizuális módon ábrázolt hangok elkülönítése

1 Gabriele RIPPL – Lukas ETTER, *Intermediality, Transmediality, and Graphic Narrative = From Comic Strips to Graphic Novels. Contributions to the Theory and History of Graphic Narrative*, szerk. Daniel STEIN – Jan-Noël THON, De Gruyter, Berlin/Boston, 2013, 191–218, 197.

2 Scott McCLOUD, *A képregény felfedezése*, ford. BÁNFÖLDI TIBOR – KEPES JÁNOS, Nyitott Könyvműhely, Budapest, 2007, 33.

3 Lukas WILDE, *Die Sounds des Comics. Fünf mal mit den Augen hören*, Spiel 3/2. (2017), 127–162, 127.

4 *Uo.*, 130, 144–146.

mellett pedig különbséget kell tennünk az emberi nyelv részét képező és a nem emberi hangok között is (idegen nyelveken ez az elkülönítés lexikai szinten is megjelenik: *voice/Stimme/voix* és *sound/Klang/son*; az emberi hangképzés által létrejövő és a másképp megszülető hangokra a magyar kifejezési lehetőség nehézsége miatt a továbbiakban az angol szavakkal hivatkozom). A képregényben *voice* típusú hangokat kizárólag szöveges módon lejegyzett jelekből olvasunk ki (legyen az akár szereplői megnyilvánulás, akár a narrációban megjelenő függő beszéd), *sound* típusú hangok ábrázolása azonban történhet nyelvi és nem nyelvi jelekkel egyaránt. Utóbbi azt is jelenti, hogy eredetileg nem nyelviként ismert hangokat megtalálhatunk nyelvi jelekkel lejegyezve, nyelvivé válhatnak az ahumán környezet hangjai (1. ábra).

1. ábra: *Sound* típusú hangok ábrázolása nem nyelvi jellel, betűsorral és hangutánzó szóval. (*Quiet*, 128., *Stitches* 93, 79.)

Mindenfajta vizuálisan megjelenített hangra igaz ugyanakkor, hogy temporalitását tekintve jelentősen eltér az auditívan befogadható, valódi hangoktól – legalább két módon. Egyfelől azért, hogy az egy képen közölt információk befogadási sorrendjét nem maga a kép, hanem a néző határozza meg (még ha nem is tudatosan). A teljes képet egyszerre látó befogadó szubjektív figyelme eltérő időtartamúnak érzékelheti a képen megjelenő hangokat, mint egy másik néző, illetve saját sorrendiséget állíthat fel e hangok között.⁵ Egyazon vizuális hangábrázolás temporalitásukat tekintve különböző hangokat asszociálhat a nézőkben: például Lizzy Stewart *Quiet* című művének az 1. ábrán látható paneljén a befogadói figyelemtől függ, hogy a lépés, a telefonálás, az autó vagy a gyerek keltette zaj tűnik fel először – vagy egyáltalán.⁶ Az ábrázolás

5 Uo., 144.

6 Lizzy STEWART, *It's Not What You Thought It Would Be*, Fantagraphics, Seattle, 2021, 121–133.

a cselekmény szempontjából lényeges aspektust, a hangok számosságát emeli ki, de azon belül nem differenciál (1. ábra).

A vizuális és az auditív hangok temporalitását illető másik jelentős eltérés a hangosfilm jellemzőit vizsgálva érthető meg legjobban, hiszen abban a kétféle tapasztalat egyszerre van jelen, és látszólag egyformán rögzített az időbeliségük. Mégis a film hangjai temporalitásukat és befogadhatóságukat tekintve is élesen elkülönülnek képeinek időbeliségétől: míg előbbinek nem léteznek objektíven kijelölhető szegmensei, és folyamát érzékelésünkől csak testünkön kívüli eszközökkel (fejhallgató, ajtó, távolság) vagyunk képesek kizárni, utóbbi egyezményesen osztható jelenetekre, és bármely részét figyelmen kívül hagyhatjuk, ha egyszerűen becsukjuk a szemünket vagy másfelé nézünk.⁷

A *Quiet* fentebb említett utcai jelenetében nemcsak az ábrázolt hangok befogadásának sorrendje lehet olvasóról olvasóra eltérő, hanem azok hangként való felismerése is. Azok a nem nyelvi jelek, amelyeket adott kontextusban adott befogadó hangokként ismer fel, másik olvasóban jelölhetnek mozgást, haptikus vagy vizuális információt stb. Például az előbbieken az utcai jelenetben a lépés zajának jelzőjeként értett vonalak értelmezhetők lennének a lépés dinamikus mozdulásának ábrázolásaként, a gyerek körüli vonalkázás pedig kiáltás helyett a karok hirtelen felnyújtásának jelöléseként is. Hangként való olvasásukat nem maguk a vonalkázások, hanem a kép fókuszában látható lány mozdulata okozza: ha a kép főhőse befogja a fülét, a környezetében értelemszerűen hangoknak kell lenniük (1. ábra).

A grafikus narratívák által megképzett mentális hangok tehát a vizualitás jellemzőivel bírnak abban a tekintetben, hogy időbeliségük és befogadásuk megtörténte nagyban függ a nézőtől, illetve pontosan kijelölhető részekre oszthatók (például panelek, sorok vagy oldalak szerint). Az auditív hangokhoz hasonlóan pedig találunk köztük nyelvi megnyilatkozásokat és nem nyelvi vagy nem emberi hangokat is, azonban ezek bármelyike megjelenhet nyelvi jelek által. A következőkben elemzett *Stitches* című alkotás a képregényes hang e lehetőségei révén emeli ki a főhős hangvesztését, majd hangja visszaszerzését, ekkor már vizuális működésként értve azt. A hang vizualitása mutat rá a gyógyulás lehetőségeire is, amelyek a főszereplő tapasztalataiból építkező narrátori szólamot képesek létrehozni.

7 Michel CHION, *Audio-Vision. Sound on Screen*, ford. Claudia GORBMAN, Columbia University Press, New York, 1994, 33, 41.

Szabályozott hangok

David Small *Stitches*. *A memoir* című grafikus regénye a főhős, David életét beszéli el hatéves korától kezdve: első megbetegedéseitől dagasztos tünetei megjelenésén és műtétein keresztül a testi-lelki rehabilitáció kezdeteiig. A nagyrészt lineárisan szerveződő, időbeli ugrásonként fejezetekre tagolt narratívát helyenként álmok és a kisgyerek David gondolatfolyamai, fantáziaképei szakítják meg. A történetmesélésbe beszűrődő fantáziavilág egyfelől az események összefüggéseit és a képi megjelenést is meseszerűvé teszi, másfelől rávilágít az elbeszélő és az elbeszéltné közötti szoros viszonyra: a narráció a történet első felében a főhős belső fokalizációjával bontakozik ki előttünk, nyelvileg és tudásmennyiségét tekintve sem válik le a gyermek David nézőpontjáról.⁸ Ráadásul a narrátor nemcsak nem árulja el a befogadónak a visszatekintő elbeszélésből adódó többletinformációt, amelynek birtokában van, hanem a cselekmény részeként, ahhoz folytonosan kapcsolódva mutatja be a gyermeki képzelet kiegészítéseit. Egy-egy fantáziaepizód sem a panel- vagy oldalkeretezést, sem az ábrázolásmódot tekintve nem különül el a képregény világában megtörténő valóságtól, a felnőtt elbeszélő visszaemlékezése gyakran éppannyira homályos és összemosódó, mint David kisgyerekkori álmai.

A narrátor szerint a négytagú családban mindenkinek saját nyelve van. A történet bevezetője a személyes nyelvek által jellemzi a karaktereket, azok tűnnek a legfontosabb tulajdonságnak: az apa a bokszsákot üti, a báty a dobokat, az ő nyelvüket az ütések hangja jelenti. Az anya megnyilvánulásai összetettebbek, a családtagok közül ő van jelen leginkább David életében, ezzel összhangban ő is kommunikál a legtöbbet. Köhécsel, konyhaszekrényeket csapkod, néha halkán sír. Mindhármuk kommunikációja hanggal jár, nem verbális, de vizuálisan nyelvisítve jelenik meg, ezzel megerősítve a kijelentést, mely szerint ez az ő nyelvük (2. ábra). David anyjának, Bettynek a megnyilatkozásai között több hang nélküli is megjelenik (például az is jelentéssel bír, ha a vacsoraasztalnál arrébb helyezi a villáját), ezzel közelebb áll az ő nyelve

8 A *Stitches* recepciójában felvetődik, hogy a gyermeki nyelvhasználat azt a hatást kelti, mintha az elbeszélő mesélés közben teljesen kiskori traumájának hatása alá kerülne. Bár ez a megállapítás alaposabb indoklásra szorulna, jól jelzi az irányt, mely szerint a narrátor és a főhős közötti időbeli távolság nem jelent egyaránt vélemény- vagy világnézeti különbséget. Gesine WEGNER, *Making the Unspeakable Seen? Trauma and Disability in David Small's Stitches*, *Current Objectives of Postgraduate American Studies* 2016/1., <https://copas.uni-regensburg.de/article/view/260> (utolsó megtekintés: 2022. 10. 13.).

a fiához, aki pedig a kezdetektől fogva teljesen némán kommunikál: David nyelve a betegség. A főhős, bár folyamatosan jelen van a képsorokon, egészen a kötet 29. oldaláig egyáltalán nem szólal meg, azután sem gyakran. Mimikájából azonban könnyű olvasni, különösen az arc kifejezéseket kiegészítő és megmagyarázó narrátori kommentárok segítségével – a befogadó tehát utólagos és verbalizált formában fér hozzá mindahhoz az információhoz, amit a David körül élők a fiú hangtalan, de látható jelzéseiből érthetnének meg.

2. ábra: Az anya és az apa nyelve. „Olykor halkán zokogott, ha nem láttuk... // Neki ez volt a nyelve.” (Stitches, 15, 17)

Csakhogy a megértés, de annak előfeltétele, egymás meghallása is épp olyan problémás az ábrázolt családban, mint maga a beszéd. A képregény szereplőinek értékrendjére jellemző a szóbeliség kontrolljának hangsúlyossága: például amikor a nagymama nem normatív nyelvtani szerkezetet használva szólal meg, David kijelenti, hogy anyja szerint az így beszélő emberek ostobák.⁹ Az egymás meghallására vonatkozó korlátot a befogadó is érzékelheti: például amikor Betty az ajtó mögött sír, és senki nem látja őt, akkor a sírás hangja sem jelenik meg a képkockán; csupán az elbeszélés világától élesen elválasztott narrátori kijelentés jelöli a sírást, azonban azt felidéző hangábrázolás nincs, így a képregényben mediálisan sajátosnak tekinthető mentális hangképződés itt nem valósul meg (2. ábra).

Amikor David és anyja meglátogatják az anyai nagymamát, a befogadó arról értesül, hogy ebben a családban a beszéd hiánya generációkon át öröklődött – részben szervi okokból, de többször volt döntés kérdése

9 SMALL, I. m., 88.

a hallgatás. A legkorábbi példa erre David dédnagyapja, akinek öngyilkossági kísérlete tette tönkre a hangszálait úgy, hogy aztán élete végéig nem tudott megszólalni, de biológiai némaságán túl tudatosan is a kommunikáció hiányát választotta. Felesége (David dédnagyanyja) ugyanis egészen haláláig rendszeresen lopott, a férj pedig senkit nem értesítve rendszeresen ment utána, és fizette ki az így képződő tartozást.¹⁰ Unokájuk (David anyja) is örökli ezt, Betty nyelvének is fontos része lesz a hallgatás, olykor napokig-hetekig nem szólal meg, nem tudni, miért.¹¹

3. ábra: David elhallgattatása és beszélgetése. „Aszontam, indits! Ne beszélj vissza! // Na? Azt hiszed? Válaszolj, David!” (*Stitches*, 91, 101, 44. Kiemelés az eredetiben.)

David beszédét kezdetben kisebb részben saját döntései, nagyobb részben pedig (nála mind idősebb) családtagjai határozzák meg; az anyja és a nagyanyja hol elhallgattatja, hol pedig szólásra bírja, mindannyiszor fizikailag is kényszerítve a fiút az engedelmességre (3. ábra). Miután átesik a cselekmény központját jelentő műtéteken, és elveszíti az egyik hangszalagját, David hallgatása még egyértelműbben kényszerűvé válik. A narrátor számos helyen reflektál a fiú újfajta némaságára és arra, hogy mivel eddig sem volt jellemző rá a hangadás, a családban betöltött szerepére nincsen hatással ez az új típusú némaság: „Back at home all was the same! [...] mom coiled tight inside her shell of angry, resentful silence; my brother in his, and I in mine. // Of course, my silence was no longer a matter of choice.”¹² [Otthon minden ugyanúgy ment tovább! [...] anya szorosan visszahúzódott a dühös, elégedetlen csöndből épített csigaházába; a bátyám az övébe, és én is a sajátomba. // Persze az én csöndem többé nem döntés kérdése volt.]

¹⁰ *Uo.*, 73–75.

¹¹ *Uo.*, 16. „Her furious, silent withdrawals could last for days, even weeks at a time. // Because she never spoke her mind, we never knew what this was all about.” (Dühöngő, csöndes visszavonulásai napokig, akár hetekig is eltarthattak. // Mivel sose mondta ki, amit gondolt, sosem tudtuk, mi az okuk.)

¹² *Uo.*, 187.

Önképére, identitására azonban annál inkább hatással van maga a betegség, illetve a műtét eredményei: a kinövés, majd a hangja elvesztése, illetve a varrat a nyakán. „The fact that you now have no voice will define you from here on in”¹³ [Mostantól az fog meghatározni, hogy nincs hangod] – jelenti ki a narrátor a kórházból hazafelé tartó család képe fölött, és amint a főhős is szembesül ezzel az összefüggéssel, képileg is láthatóvá válik a hang és a létezés szoros összetartozása. David alakjának a körvonalai eltűnnek, ahogy rájön, hogy olyan, mintha nem létezne; hasonlóképp válik körvonal nélkülivé a szövegbuborék is, amely David kimondásra szánt gondolatát közvetíti (4. ábra). Ez az egyetlen olyan szövegbuborék, amely a fiú száját el nem hagyó, de arra szánt szavakat jelöl. Később lassanként megerősödik a hangja, már képes lesz suttozni, ekkor szaggatott vonallal keretezett buborékokban olvasható a beszéde. Ezzel párhuzamosan a narrátori viselkedés is alkalmazkodik a főhős elnémulásához azáltal, hogy egyre több képsort kezd szövegesen kísélni – a gyermek David hangvesztését az elbeszélő David megnyilatkozásainak sűrűsödése kompenzálja. Ennek leginkább szembeszökő példája egy visszatérő álom ábrázolása, amely először pusztán képek formájában, később pedig magyarázó, szöveges kommentárral együtt jelenik meg.¹⁴

4. ábra: „Az iskolában először nagyon szégyelltem... // ...de hamar rájöttem... // ... hogy ha nincs hangod, nem létezel. // Átkozott, örült álom.” (*Stitches*, 212, 201.)

Meghallott hangok

Ahogy a *Stitches* legelején a narrátor mindenkit sajátos nyelve bemutatásával jellemez, az már előrevetíti a műtétek után nyilvánvalóvá váló szoros kapcsolatot hangadás és identitás között. Ez jelenik meg abban,

¹³ *Uo.*, 186.

¹⁴ *Uo.*, 220–223, 240–242.

hogy a gyermek David úgy érzi, benne ragadnak a szavak, mert ő maga benne él a saját szájában. Ennek tudható be, hogy nem próbálkozik tovább a hangtalan beszéddel – így nincs az előbb említetten kívül egyetlen keret nélküli szövegbuborék sem –, ugyanakkor ebben az időszakban számára a teljes világot az határozza meg, amit mondani szeretne, és hogy az nem jut ki a külvilágba: „I began to have the sensation that I was [...] living inside my own mouth [...] in which everything I thought, every word that came into my brain, was thunderously shouted back at me.”¹⁵ [Kezdttem úgy érezni, hogy (...) a saját számban élek (...), ahol minden gondolatom, minden szó, ami eszembe jutott, mennydörgésként süvöltött vissza rám.]

A fikció világán belül ez a mennydörgő üvöltés auditív hang, így David nem képes kizárni, észlelését megakadályozni, hiába próbálkozik füle befogásával. Azonban azáltal, hogy a hangképző rendszer egyszerre rajzolva és leírva is megjelenik, a fenti elkülönítés szerint értett vizuális hanggá szelődül az üvöltés – vizualitásában szegmentálhatóvá, így mértékletessé és befogadhatóvá válik.¹⁶

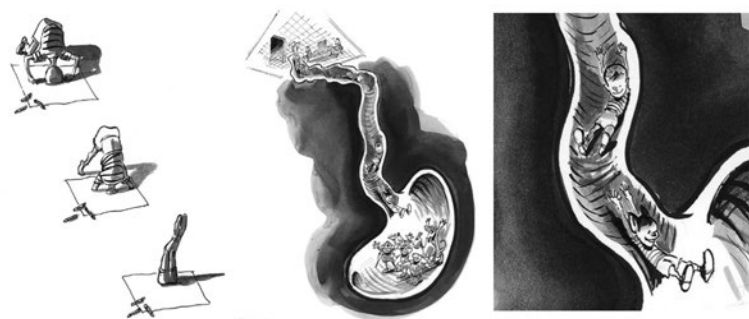
Ebben a rendszerben elhelyezkedve különösen érdekes, hogy a cselekmény végéhez közeledve feltűnő pszichiáter karakterének először oldalakon keresztül csak a hangját halljuk – csak a megszólalásai jelennek meg, maga a figura nem. Amikor pedig megjelenik, egy fehér nyulat látunk elegáns öltönyben, zsebórával. Nyúlként a pszichiáter fülei természetesen hatalmasok, így kétfelől is jelezve van, hogy körülötte a verbális kommunikáció fontos, és amennyire csak lehet, akadálytalan lesz. Hiszen már akkor is beszél, amikor még egyáltalán nem jelent meg képileg a (grafikus, tehát elsősorban vizuális megmutatással dolgozó) narratívában, illetve a mások meghallgatásához szükséges szerve sokkal nagyobb, ránézésre legalábbis sokkal befogadóképesebb, mint a történet bármely másik szereplőjéé.

A pszichiáter nyúlön kívül kizárólag embereket és realiztikus helyzeteket bemutató történet befogadói elvárásait a doktor megjelenése jelentősen megváltoztatja. A narrátor nem teszi reflektálttá, hogy különös lenne, hogy egy nyúl fogadja a főhőst a rendelőben, és láthatjuk, ahogy Davidet az anyja viszi el autóval a pszichiáterhez, tehát a cselekmény szerint valóban megtörténik a találkozás. Ezek az elemek arra mutatnak, hogy a *Stitches* dokumentumjellegű olvasását fel kell füg-

15 *Uo.*, 216–217.

16 A fájdalom mint tapasztalat mértéktelensége és nyelvív nem tehető volta közötti összefüggéshez: KULCSÁR-SZABÓ Zoltán, *Fájdalom*, Álföld 2019/11., 69–97, 71.

geszteni: innentől vagy fikciós (elemeket is tartalmazó) memoárként lehet olvasni a művet, vagy bizonyos, nem ilyenként jelölt eseményeket is metaforikusan érteni. Előbbi esetben egyszerűen a kezdeti, paratextuálisan jelzett önéletírói paktum sérül, és annak zárójelbe tételével olvasható végig egységként, fikciós narratívaként a kötet. Utóbbi esetben azonban bonyolultabb a helyzet. A metaforikus értelmezést előmozdító nyúl – különösen fehér bundáját, kockás öltönyét és zsebóráját figyelembe véve – a mesék világa felé közelíti az elbeszélést, egészen pontosan Lewis Carroll Alice-történeteinek az értelmezésbe való bevonását teszi szükségessé.

5. ábra: David belebújik a rajzlapba. A harmadik kép kivágat a másodikon látható zuhanásból, David átalakulásának pillanatát emeli ki. (*Stitches*, 62–63.)

A realiztikusság és a meseszerűség kérdését vizsgálva ez az intertextus a *Stitches* egyik korábbi jelenetére irányítja a figyelmet. A kisgyermek Davidnek bátyja egy orvosi könyvből képeket mutogat az emberi test különböző, tabunak számító részeiről. A kisfiú már a nemi szervek láttán is szörnyülködik, de egy tumor képe az, ami egyértelművé teszi a döntését: „It was time to play Alice.”¹⁷ [Itt volt az idő, hogy Alice-t játsszak.] Beöltözik a szőke kislánynak, így futkározik az utcákon, így játszik, még a gondolatai is Carroll-idézetekként formálódnak meg. Amint azonban a többi gyerek észreveszi ezt, azonnal menekülnie kell, vissza a családi házba. A megnyugvást – és a jelenet lezárását – a rajzeszközök jelentik: a kikészített zsírkrétákra ügyet sem vetve David szó szerint fejest ugrik a rajzlapba (5. ábra). Alice-nak öltözésekor idézett szavai a fehér nyúl doktor szavajárását vetítik előre, a szobabelső

17 SMALL, I. m., 53–55.

pedig, zsírkrétákkal és rajzlappal együtt, a képregény legelején is megjelenik, ahol a hatéves David többek között jövődöbéli pszichiáterét rajzolja (6. ábra).

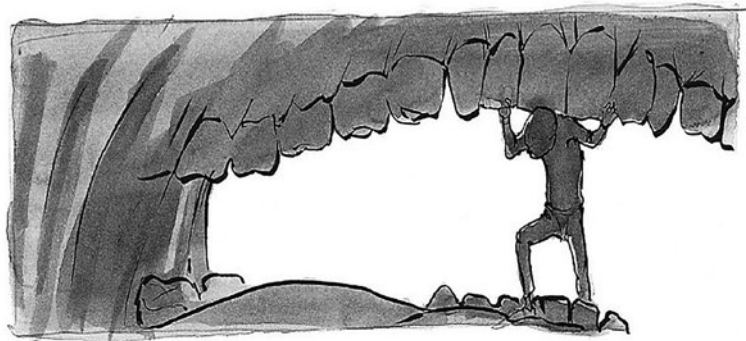
6. ábra: A hatéves David későbbi pszichiáterét rajzolja, akinek a szavajárása erősen áthallásos a gyermek által felidézett Alice-intertextussal. [„Nagyon különös! // Hűha! Egyre különösebb és különösebb! Most meg hol vagyok?”] (*Stitches*, 14, 251, 57.)

Ahogy David belebújik a papírlapba, és a fenyegető gyerekhordától menekülve egy másik, ujjongó társaság közé esik, zuhanás közben az ő fülei is megnőnek (5. ábra). Ebben a gyomorszerű térben állatokhoz hasonló karakterek fogadják, akik szintén nagyobb, feltűnőbb hallószervvel rendelkeznek, mint a megjelenő emberfigurák. Carroll történetében Alice a fehér nyulat követve jut el az addigi valóságától eltérő világba,¹⁸ Smallnál a fehér nyúl Davidnek önmaga megértését, a saját magába való betekintését segíti. A fiú saját rajzainak felületébe bújik bele, és így jut el egy nyelöcsövön keresztül a gyomorba, amely vizuálisan szintén kapcsolódik a *Stitches* több másik jelenetéhez, amelyekben David a saját szájában él, illetve a szájban sétálgatva magyarázza el nemcsak a hangképző szervek általános működését, hanem azt is, mi történt specifikusan vele, miért veszítette el beszédkészségét (7. ábra). Ezeken a képkockákon a fiú ugyanúgy az emberi test belsejében jelenik meg, mint a zuhanásnál, és éppúgy egy titkot árul el a narrátor a befogadónak, a gyermek David által nem ismert igazsághoz ad hozzáférést, mint ahogy a fehér nyúl ígér igazságot (ráadásul beszéd általi igazságot) a főszereplőnek: „No one had been telling you the truth about anything. But I’m going to *tell* you the truth.”¹⁹ [Eddig senki nem mondott neked igazat semmiről. De én *elmondom* neked az igazságot.]

18 Lewis CARROLL, *Alice Csodaországban*, ford. KOSZTOLÁNYI Dezső, Helikon, Budapest, 2015.

19 SMALL, *I. m.*, 253. (Saját kiemelés – G. L.)

STEP INSIDE YOUR MOUTH WITH ME FOR A MOMENT, WON'T YOU?

CAREFUL ON THE TONGUE! IT'S SLIPPERY!

7. ábra: „Lépj be velem, kérlek, egy pillanatra a szádba! //
Vigyázz a nyelven! Csúszós!” (Stitches, 182.)

A rajzolt világok David számára a kiszabadulást jelentik a családot uraló hang-csend dichotómiából, és másfajta viszonyt alakít ki a kettő között, illetve a kettővel: a fehér nyúl, a rajzolás és a mesevilág szorosan összekapcsolódik az Alice-referenciák és a képregény belső utalás-rendszere által a beszéddel, a hallással–megértéssel, az önmegértéssel és az önmegismeréssel. Erről a kapcsolatról, az így megjelenő hangról és csendről azonban már nem a család rendelkezik. David a saját maga alkotta vizuális tartalmak által válik képessé a (legalább a betegségét illető) igazság megismerésére és önmaga kifejezésére.

Látható és olvasható hangok

Ha a rajzolás az önkifejezés útja, magától értetődőnek tűnik, hogy a történet végére David egy képzőművészekkel teli házban lel otthonra, és vizuális alkotóként találja meg a helyét a világban. Ahogy a narrátor fogalmaz a révbe érő fiúról: „Art became my home. Not only did it give me back my voice, but art has given me everything I have wanted or needed since.”²⁰ [A (képző)művészet lett az otthonom. Nem csak visszaadta a hangom, de mindent megadott, amire valaha vágytam, amire valaha is szükségem lehetett.] A hang visszanyerése pedig nemcsak átvitt értelemben áll, nemcsak az önkifejezés lehetőségének megszerzését jelzi itt, hanem szó szerinti értelemben is működik, hiszen a képregényrajzoló David – az elbeszélő éppúgy, mint a *Stitches* életrajzi szerzője – vizuálisan fog hangot ábrázolni.

Ez az a pont, David karakterének művészzé válása, ahol összeér az elbeszélő és a főhős. Azok a tapasztalatok, amelyeket az elbeszélés szerint a fiú megélt, és azok a következtetések, amelyekre jutott, visszaköszönnek abban, ahogy a képregényalkotó narrátor mesél és ábrázol. A *Stitches* narrációja nagyon erősen támaszkodik a vizualitásra, miközben egy olyan világot mutat be, amelyben a látás mindig megbízhatóbb a nyelvnél, a nézés aktusa pedig gyakran jelentős szerepet tölt be. Hiszen amíg a családban szinte alig beszélnek, és annak a jelentős része is ferdítés vagy hazugság, a grafikus regény elejétől kezdve optikai eszközök okozzák vagy jelzik a cselekmény fordulópontjait. A kisgyermek David betegségeit rendszeres röntgensugárzással igyekeztek gyógyítani, apja szerint ez okozta a fiú rákos megbetegedését is – egy olyan műszer, amely az orvoslás történetében később (David tinédzserkorában) kizárólag a látás kiterjesztéseként funkcionál majd. A tükör is hangsúlyos helyzetekben tűnik fel: David egy tükörben azonosítja be, hogy a kinövés, amit saját nyakán lát, hasonló a korábban az orvosi könyvben látotthoz (amely, nem mellesleg, szintén egy vizuális emlék);²¹ majd tükörbe nézve vonja kétségbe önazonosságát, amikor meglátja a nyakán a műtéti heget.²²

Amikor a főszereplő David története eléri az elbeszélő David állapotát – azaz művészzé válik –, a *Stitches* legelső, a belső címlapot is megelőző rajzos oldala is jelentőséget nyer. Itt ismételten az a jelenet

20 *Uo.*, 302.

21 *Uo.*, 119.

22 *Uo.*, 189–191.

látszik, amelyben a gyerek David belebújik a rajzlapba (5. ábra). A memoár alkotó-émlékező elbeszélőjének történetét megismerve – a kislány történetét ekként felismerve – a teljes kötet kezdetén történő belebújás az elkövetkező történetbe való belemerülést a mediális megalkotottsággal együtt hangsúlyozza. A grafikus regény elbeszéli, hogyan alakult ki a hangzó nyelvet megbízhatatlannak ismerő, a vizualításban bízó David, akinek a világába betekintést enged. A *Stitches* cselekménye magyarázza hordozója medialitását.

Császár Irma Tímea

TÉR- ÉS IDŐKÖZÖK A KÉPREGÉNYBEN**(Múlt)narratíva egy multikulturális képregényben*

Minden elbeszélés konstrukció, így azok az elbeszélések is, melyek valós, történelmi eseményeket jelenítenek meg, mivel „a történelem sem beszélhető el a maga teljességében, csupán konstrukciókat gyárthatunk róla. A történelmi elbeszélések nem objektívek, hanem mindig a jelenből, mindig egy bizonyos nézőpontból íródnak.”¹ Az elbeszélések konstrukciójellegéből kiindulva kérdésessé válik, hogy az elbeszélések hogyan jelenítik meg a valóságot, a történelmi eseményeket, és innen közelítve hogyan alakul egy történelmi narratíva. Hayden White *A történelmi szöveg mint irodalmi alkotás* című szövegében többek között kifejti, hogy a történelmi narratívában lévő eseménycsoportoknak a kultúránk részét képező kategóriák segítségével a kódolás során lehetséges értelmet adni. „A kódolás eredményeként az ismeretlen ismertté válik. Általában ezt a módszert alkalmazza a történetírás is, amelynek »adatai« először mindig idegenek, mondhatnánk egzotikusak, egyszerűen azért, mert időben távoliak, és egy más életformából származnak.”² A történelmi narratívában az ismeretlen ismertté tétele során az olvasó felismeri a történet típusát, és akkor válik számára érthetővé, mivel eltűnik az események kezdeti idegensége. Az ismertté válásban nemcsak a több információ segít, hanem az is, hogy az olvasó tudni véli, hogy „az adatok hogyan illenek egy érthetően befejezett folyamat ikonjához, egy cselekményszerkezethez, melyet kulturális örökségként ismer”.³ Innen nézve és kiemelve a formai oldalról való szemléletet, a történelmi narratíva nemcsak azoknak az eseményeknek, cselekedeteknek a reprodukciója, melyeket közöl, „hanem szimbólumok komplex rendszere, amely irányt mutat nekünk, hogy megtaláljuk az események szerkezetének az irodalmi hagyományban rejlő ikonját. [...] A történelmi narratíva így hát közvetít a benne leírt események és a kultúránkban az ismeretlen

* A tanulmány az NKFIH-OTKA 128151 sz. pályázat keretében készült.

1 DUNAI Tamás, *Konstruált történelem és a történelmesített fikció a képregényekben = Képregényen innen és túl*, szerk. VINCZE Ferenc, Szépirodalmi Figyelő Alapítvány, Budapest, 2017, 46.

2 Hayden WHITE, *A történelmi szöveg mint irodalmi alkotás*, ford. HEIL Tamás = Uő., *A történelem terbe*, Osiris, Budapest, 1997, 77.

3 Uő., 78.

események és helyzetek jelentéssel való felruházására hagyományosan alkalmazott általános előtti cselekményszerkezetek között.⁴

Ahogy a történelmi szöveg, úgy a képregényes elbeszélések is konstrukciók, melyek a sajátos formanyelvvel rendelkeznek. Amikor egy képregény egy történelmi eseményt kíván reprodukálni, szükség-szerűen rámutat a konstruált mivoltára, ahogyan azt más médiumok is teszik. Dunai Tamás a képregények elbeszélésének konstrukciójellegét vizsgálva négy kategóriába vázolja a valóság és a fikció egymás melletti viszonyát: a történelmesített fikció, a történelem fikcionalizálása, a klasszikus értelemben vett történelmi konstrukciók és a képregényes önelbeszélések stratégiáját mutatja be. A tanulmányában definiált harmadik és negyedik kategória között említ még egy kategóriát, mely a történelmi konstrukciók és az önelbeszélések metszetében jön létre. Erre a csoportra „jellemző, hogy a darabjai tájékoztató (vagy ismeret-terjesztő) céllal készülnek, ám önelbeszélést is tartalmaznak”.⁵ Ebbe a köztes kategóriába sorolható „a teljes graphic journalism (képregényes újságírás) irányzata (fontos képviselője Joe Sacco), mivel a képregény-riportokban és -publicisztikákban az alkotó szinte kivétel nélkül jelen van. A képregényes újságírásba Magyarországon elsősorban Aleksandar Zograf egyes munkáin keresztül nyerhetünk bepillantást (*Üvöltő szelek Szerbiából!*).”⁶ Ha tágabb regionális és kulturális perspektívából szemléljük a képregényeket, akkor a magyar képregénykultúrához közel álló román képregényes közegben is találunk olyan alkotást, mely elsődlegesen a Dunai Tamás által definiált történelmi konstrukció és önelbeszélés között helyezhető el, de ugyanakkor nevezhető képregényriportnak is.

A multikulturális jellegű *Dolky-n trei strai*e című román képregény egy olyan képregényriport, mely élménybeszámolót és útleírást is tartalmaz, mivel magát az utazást és a különböző utazási eszközöket is megjeleníti, de ugyanakkor a fókusz a bemutatott terekre helyeződik a képregény médiuma által. A képregény a Romániában található cseh falvakat – egy sajátos alkotási mód segítségével – mutatja be. Ahogy a képregényekre az gyakorta jellemző, itt is két alkotóval, vagyis egy kooperatív alkotási folyamattal találkozhatunk. Ileana Surducuán román és Petra Dobruská cseh képregényalkotók hozták létre azt a 2014-ben megjelent képregényt, mely a *Relații ceho-române în bandă desenată* [Cseh–román kapcsolatok képregényekben] című sorozat negyedik

4 Uo., 82.

5 DUNAI, I. m., 55.

6 Uo.

kötete. A sorozat a bukaresti Cseh Nagykövetség (Ambasada Republicii Cehe) kezdeményezésére és a CEZ Románia támogatásával jött létre. Öt kötet és a második kötet angol fordítása teszi ki a sorozatot, melyeket a Jumătatea Plină Kiadó adott ki.⁷ A képregények célja a cseh–román kapcsolatok sajátosságainak, valamint az ezek által kialakult kulturális rétegzettségnek a transzparenszé tétele. A *Dolky-n trei strai*e a Bánságban lévő cseh falvak bemutatásával nem csak a román–cseh kapcsolatokra világít rá, ugyanis a képregényalkotók önreprezentációja által betekintést nyújt a megjelenített terek sajátosságaiba is, valamint abba a folyamatba, ahogyan az adott terek emlékezhelyekké válnak.

A történelmi konstrukció és az önelbeszélés metszetében létrejövő képregényben az alkotási folyamat több perspektívából is vizsgálható. A képregényriportra jellemzően a szerző egyszerre három formában van jelen a képregényben: a szerzői mivolta mellett ő az elbeszélője is az adott történetnek, de ugyanakkor szereplője is, mivel megjeleníti magát, sőt szinte főszereplőjévé válik az általa megélt és elmesélt történetnek. Az önreprezentáció által egy személyes önkifejezéssel találkozhatunk: a képregény sajátos közlési és közvetíthezőségi módjának köszönhetően „szembeötlőbb az ábrázoltak konstruáltsága, mivel a grafikai stílus is a szerző személyes önkifejezése és az énelbeszélés része: úgy láthatjuk az egyént és az őt körülölelő világot, ahogy és amilyennek a szerző látja vagy láttatni akarja”.⁸ A képregényriport énje tehát egy konstruált identitásként jelenik meg, de elsődlegesen a hármas jellegnek (szerző–elbeszélő–szereplő) köszönhetően önéletrajzoló riporter, aki „belerajzolja magát az elbeszélésbe, szereplőjévé, résztvevőjévé is válik a történeteknek. Reflektál a terepen szerzett benyomásaira, tapasztalataira, érzéseire, valamint saját kulturális hátterére, élettörténeti előzményeire. Ez utóbbi jellegzetesség is a képregényriportot az önéletrajzolásokhoz kapcsolja. Megfigyeli, láttatja, néhol kommentálja a mindennapi élet történéseit, képszóvegeiben »színre viszi« a helyiakkal folytatott beszélgetéseit is.”⁹

7 A sorozat a *Mikey pe Dunăre* című képregénnyel debütált 2014-ben Cristian Darstar és Alexandru Berceanu közös alkotásaként. Ezt követte az *Aripi de oțel*, Adrian Barbu és Jirí Šitler közös műve, mely angol nyelven is megjelent *Wings of steel* címen. Maria Surducian *Karel Liman #arhitect* című képregénye harmadikként előzi meg a tanulmány fókuszában álló művet. A sorozat ötödik része 2015-ben jelent meg *Piatra săngerui* címen, Timotei Drob alkotásaként.

8 DUNAI Tamás, *Újraalkotott emlékek – A képregényes önéletrajzok jellegzetességei*, Műút 2013/1., 46.

9 MAKSA Gyula, *Önéletrajzolás, rajzolt riportregény, „expat”-képregény = Képregénykultúrák, műfajok, gyakorlatok*, szerk. MAKSA Gyula – VINCZE Ferenc, Szépirodalmi Figyelő Alapítvány, Budapest, 2020, 167–168.

A szerző önelbeszélése és szereplőként való önnön megjelenítése adja, hogy a bemutatott tér is ezen a szűrőn át lesz láttatva, sőt a képregényben megkonstruált identitás lesz az, mely alakítja a teret. A képregény ábrázolástechnikájának, a szükségszerű grafikai elemeknek köszönhetően szinte elengedhetetlen az én test általi reprezentációja. A képregényriportok esetében az én test általi léte alakítja a történetben bemutatott tereket. Ha a fenomenológia felől vizsgáljuk a tér létezését, akkor egyértelműen a testet, a test általi érzékelést és a mozgást kell alapul vennünk, ugyanis „a test térbelisége nyilvánvalóan a cselekvésben teljeseedik be. A saját mozgás elemzése tehát érthetőbbé teheti.”¹⁰ A tér tapasztalása a testen keresztül történik, mivel a test mozgása és cselekedetei által lesz belakott egy adott tér. „A használatba vett helyként értett térteremtésben egyszerre működik az optikai átláthatóság képzelete és a haptikus, tapintásközeli mozgástapasztalat.”¹¹ Egyszerre történik meg a benne-lét és a rálátó kívülség. Ez a kettős lét a képregényriport esetében a szerző-elbeszélő-főszereplő helyzetét mutatja, aki a test általi térbe való belépéskor megszólító, szemlélődő lesz. A belépést követően folyamatos mozgásban lesz a szemlélődő az egymást követő falvakba való utazás során, mely által Michel de Certeau elmélete szerint a tereket gyakorlatba vont helyekké teszi, ugyanis a tereket „a benne lezajló mozgások keltik életre. A tér az a hatás, melyet az őt irányító, részleteiben elhelyező, temporalizáló műveletek váltanak ki, melyeknek köszönhetően egymással konfliktusban álló programok vagy szerződéses szomszédságok többértékű egységként tudnak működni.”¹² Az ismeretlen tér felfedezése, helyként való gyakorlatba vonása során a megszólító a test általi mozgásával teremti meg azt a teret, melyet a megszólított, vagyis a helyi lakos ugyanabban az időben emlékezet-helyként teremt meg. A Pierre Nora által ismert emlékezhelyeket „az emlékezet és a történelem játéka, interakciója hozza létre, mely kölcsönös túldetermináltsághoz vezet. Létezésükhöz mindenekelőtt az emlékezés szándéka szükséges.”¹³ Mindez implikálja, hogy a megélt történelem kerül előtérbe, így ez lép a képzelet helyére, mely egy másik történelmet eredményez. A térbe való belépéskor a megszólító a he-

10 Maurice MERLEAU-PONTY, *Az észlelés fenomenológiája*, L'Harmattan – Magyar Fenomenológiai Egyesület, Budapest, 2012, 124.

11 DÁNEL MÓNika – VINCZE FERENC, *Tér = Média- és kultúratudomány*, szerk. KRICSFALUSI BEATRIX – KULCSÁR SZABÓ ERNŐ – MOLNÁR GÁBOR TAMÁS – TAMÁS ÁBEL, RÁCIÓ, BUDAPEST, 2018, 181.

12 Michel de CERTEAU, *A cselekvés művészete*, Kijarat, Budapest, 2010, 141.

13 Pierre NORA, *Az emlékezhely mint másik történelem = ÜÖ., Emlékezet és történelem között. Válogatott tanulmányok*, Napvilág, Budapest, 2010, 27.

lyiek kérdésével elindítják a kettős játékot, mely során a megszólítottak felidéznek az adott térben megélt sajátos emlékeiket.

Innen nézve kérdésessé válik, hogy ez a kettős játék hogyan tud megvalósulni a képregény médiumában, és a képregény alkotási módját illetően miként reprezentálódik az emlékezés szándéka, mely feltétele az emlékezhelyek megvalósulásának. Mivel a képregényt két szerző alkotta, ezért érdekessé válik egyrészt a képregényriportra jellemző önreprezentáció, a benne-lét és a rálátó kívülség általi tér érzékelésének a megjelenítése, másrészt a helyiekkel folytatott beszélgetés, a megszólítottak reprezentációja, valamint a tér közvetíthetősége. Mindezekre a képregény formanyelve sajátos megoldásokat biztosít, melyek által a *Dolky-n trei straiie* egyszerre lesz ismeretterjesztő képregény a képregényriport jellegzetességei által, de bizonyos értelemben önéletrajzi képregény is.

Formanyelvi sajátosságok egy felépített narratíva mentén

A szóban forgó képregényben az önreprezentáció, valamint a térteremtés is sajátos módon jön létre. A képregény önálló médiumként való értelmezése adja, hogy az individualitással szakítva a kollektivitás elvén felismerjük, hogy a képregény többszerzősége jelen esetben megjelenítésre is kerül. A szerzői kollektivitás a gyakorlatban nem áll messze más műalkotások létrehozásától, annak ellenére, hogy a képregény szerzőkonfigurációja¹⁴ sok esetben problematikusvá válik az eredetiség kérdésében. „Az alkotói tevékenység szóródása és megoszlása még nem jelenti azt, hogy nem jött létre önálló műalkotás, ahogyan ezt például nem kérdőjelezzük meg egy folyóiratcikk vagy folyóiratban közölt vers vagy próza esetén sem, holott a szerkesztő meghúzatja/meghúzzhatja, stilizálja, néhol átírja vagy éppen átdolgoztatja a szöveget, és akkor ne beszéljünk mondjuk egy próza- vagy akár tanulmánykötetről. Ez azonban távolról sem jelenti azt, hogy az alkotás ne lehetne eredeti. Csak éppen az eredetiség kritériumát leválasztjuk az egy (szerzői) névhez rendelhetőség feltételéről.”¹⁵ A képregény vállaltan tünteti fel a kollektív szerzőségét, és ez nincs másként a *Dolky-n trei straiie* esetében sem. Ileana Surducan és Petra Dobruská közösen írták a forgatókönyvet,

14 Erről lásd bővebben: VINCZE Ferenc, *Mi a képregényalkotó? = Képregényen innen és túl*, szerk. VINCZE Ferenc, Szépirodalmi Figyelő Alapítvány, Budapest, 2017.

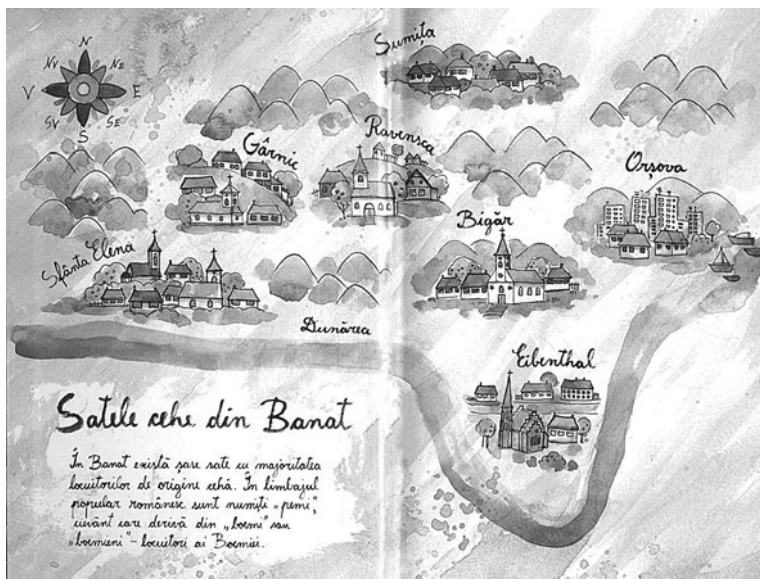
15 Uo., 91.

viszont a rajzokat Ileana Surducu készítette. A képregényriport jellegeből kiindulva az önreprezentáció kérdése érdekessé válik az itt megjelenített alkotói tevékenység kapcsán, mivel a vizuális ábrázolásokat Ileana Surducu perspektívájából láthatjuk. Szükséges hozzátenni azt is, hogy bár csak az egyik szerző felel a rajzokért, azokat mindig megmutatja az alkotótársának, aki szabadon változtathat rajtuk, ami kiderül a szerzők alkotási folyamatának a képregényben való megjelenítéséből is. Emellett a forgatókönyvíró előírja társának, hogy mely jelenetekben és hogyan jelenítse meg vizuálisan önmagukat. Mindennek értelmében a rajzoló önreprezentációja teljes lesz azokban a jelenetekben, amelyeket előírtak számára, viszont a társa megjelenítése kibillen a vizuális önreprezentációból és csak részben értelmezhető annak, ugyanis az alkotótárs vizuális megjelenítését a rajzoló értelmezésében láthatjuk elsődlegesen. Ezen a ponton részben elmozdul a tárgyalt képregény a képregényriport önéletrajzi jellegétől.¹⁶

A kettős szerzőséget nem csak az alkotók neveinek feltüntetésével jelöli a szöveg, ugyanis a képregényben végig jelen vannak a szerzők a fentebb tárgyalt szerző/elbeszélő/szereplő hármas pozíciójában. Már a nyitóoldalon megjelennek, ahogyan az egymással való találkozást interpretálják rögtön a mű legelején, megjelölve azt is, hogy honnan és milyen utazási eszközökkel érkeztek Orsovába, ahonnan együtt indulnak el a romániai cseh falvak felfedezésére. Az első rajzolt oldalon már találunk utalást a régmúlt időkre, valamint a csehek szokásaira, mindezzel előrevetítve a képregény narratíváját és nyelvi diverzitását. Ha az első rajzolt oldal melletti oldalra figyelünk, akkor feltűnik egy cseh népdal és alatta annak román fordítása. A népdal beemelése egyrészt előrevetíti a hagyományok későbbi részletes megjelenítését, másrészt utal a cseh és a román nyelvek egymás melletti létre, ami értelem-szerűen magával vonzza a terek kulturális kettősségét is.

A képregény narratívájának alapja a terek bemutatása, ismertetése elsődlegesen a különböző hagyományok által. Ez helyezi keretbe az egész történetet, mely már a képregény felütésekor is jelölve van egy rajzolt térkép beemelése által. Ezen a térképen látható az a hat falu, mely bemutatásra kerül a képregényben, valamint az első állomás is, ahol a szerzők/szereplők először megjelennek (1. ábra).

16 Az egyszerűsített önéletrajzi képregényre, melyben a vizualitás önabrázolásáért is az író felel, jó példa Marjane Satrapi képregényes önéletírása: MARJANE SATRAPI, *Persepolis*, ford. RÁDY Krisztina, Nyitott Könyvműhely, Budapest, 2008. Magyar vonatkozásban pedig Oravecz Gergely *Bosszúja* említhető példaként: ORAVECZ Gergely, *Blossza*, Szépirodalmi Figyelő Alapítvány, Budapest, 2019.

A képregény helyszíneit jelölő térkép (Részlet a *Dolky-n trei straine* című képregényből)

A térrel mint a narráció szervező és összetartó elemével többször is találkozhatunk az irodalmi alkotásokban. Elsőként említhető a közismert A. A. Milne *Micimackó* című műve, ahol a történet helyszíneit szintén rajzolt térkép formájában is megjelenítésre kerülnek, de emellett találunk több olyan példát, ahol a tér domináns helyet kap a narráció szervezésében.¹⁷ Olyan irodalmi alkotást is ismerünk, ahol a mű elején szintén megjelenik a rajzolt térkép, mely előrevetíti a szöveg helyszíneit és narratíváját. Ilyen Mikszáth Kálmán *A jó palócok* című alkotása, ahol az első kiadás „illusztrátora, Dörre Tivadar igazi térképen is megörökítette a novellafüzér helyszínét”.¹⁸ Érdekes, hogy *A jó palócok* említett kiadásának térképén feltűnik a „Bágy patak (ahogyan a valódi Kürtös patak is), és nagy félkörívet leírva siet a rajz alján feltüntetett Ipolyba”.¹⁹ Hasonlóan van ez jelen a képregény térképén is a Duna esetében, viszont már a Duna ábrázolása sejteti – ellentétben Mikszáth

17 A kortárs magyar irodalomból jó példa erre Bodor Ádám szövegvilága, melynek a téralkotás és térértelmezés szerves része. Erről lásd: BÁNYAI ÉVA, *Térképzetek, névtérképek, határidentitások*, Komp-Press, Kolozsvár, 2011.

18 VADAI István, *A majornoki hegyszakadék*, Tiszatáj 1997/1., 70.

19 Uo.

novelláinak részben fikciós helyszíneivel –, hogy itt csak valós helyek kerültek ábrázolásra. A romániai cseh falvak román nevei földrajzi területeket jelölnek: Eibenthal Bigăr, Gârnic, Sfânta Elena, Ravensca és Șumița. Ahogyan azt a térkép, valamint az Orșovából való indulás is jelzi, ebben a sorrendben látogatnak el a szerzők a hat faluba, és így körvonalazódik a képregény narratívája, ugyanis a térkép értelmezhető tartalomjegyzékként is, mivel a falvak nevei adják a képregényben a különböző fejezeteket. Minden fejezet az adott falu nevével kezdődik, amit egy ismertető leírás követ a falu térbeli vagy történelmi jellegzetességeit (mint például Eibenthal esetében) vagy a falu nevének eredetét illetően (mint például Gârnic esetében). A fejezetek nyitányai hasonló struktúrára épülnek, de ha a képregény térbeli megalkotottságát nézzük, akkor kiemelhető a Bigärbe való bevezetés. Itt ugyanis szintén felbukkan egy szimbolikus térkép, mely egy keresztet ábrázol. A mellette megjelenő szövegből kiderül a falu eredettörténete, mely a térbeli fekvésével magyarázható:

„Privit de pe dealurile învecinate, satul Bigăr are formă de cruce creștină. Așa a fost gândit de primii locuitori, coloniști veniți în 1827 din împrejuriile orașelor Litoměřice, Plzeň, Klatovy și Chrudim.”²⁰

[A környező dombokról nézve Bigér falu egy keresztet formáz. Így gondoltak rá az első lakosok, a telepések, akik Litoměřice, Plzeň, Klatovy és Chrudim városok környékéről érkeztek 1827-ben.]

A fejezetek között értelemszerű az átmenet, mivel a szerzők utazása során körvonalazódik a képregényben megjelenített teljes tér. Az utazásban lévő önreprezentáció mellett a szerzők alkotás közben is megjelenítik magukat, ezzel megszakítva azt a narratívát, mely a tereket ábrázolja, és feltárja az emlékezethelyeket a szerzők térbeli benne-léte és rálátó kívülsége által. A szerzők alkotásfolyamatának önreprezentációja szükségszerű, ugyanis „az ön- és médiumreflexív elemeknek, kizökentő és megakasztó hatásukkal együtt, fontos szerepük van a képregényes önéletrajz narratív világának hitelesként történő bemutatásában”.²¹ Ezeknek az elemeknek a megjelenítésével a szerzők egyrészt

20 Ileana SURDUCAN – Petra DOBRUSKÁ, *Dolky-n trei straițe*, Jumătatea Plină, Bukarest, 2014, 11.

21 SZÉP Eszter, *Vizuális világalkotás önéletrajzi képregényben = Képregényen innen és túl*, szerk. VINCZE Ferenc, Szépirodalmi Figyelő Alapítvány, Budapest, 2017, 97.

megerősítik létezésük hitelességét, valamint azt is, hogy valóban jártak a bemutatott falvakban, így ezáltal a terek is hitelességet nyernek.

Az egyik fejezet úgy vezet át a másikba, hogy reflektál a képregény megalkotottságára. Erre példa a Bigärt követő Gärnicba való bevezetés. Itt megjelenik a kooperatív alkotási folyamat, valamint a szerzők riporter attitűdje is a dokumentálás miatt (2. ábra). Mindezek mellett feltűnő a történelmi idők ábrázolása, ugyanis az ezt bemutató oldalt megelőzi a Bigär eltűnőnek ígérkező néphagyományait megjelenítő tábla, amely egyértelműen egy régi időt elevenít meg a szerzők által megszólítottak emlékeiből. Mellette láthatóak a szerzők alkotási folyamat közben, valamint a különböző technikai eszközeik (fényképezőgép, hangrögzítő, laptop), melyek egyértelműen aktualitást jeleznek. Az önreprezentáció többnyire az utazás és az ottlét tapasztalatai által valósul meg, de az alkotás közbeni önreprezentációval válik teljessé, és így mutatkozik meg leginkább a benne-lét és rálátó kívülség kettőssége.

A képregény megalkotottságát hangsúlyozza a többszörös ábrázolás által az a népviseletbe öltözött helyi páros, akik a hagyományokat felidéző megszólított emlékei alapján reprezentálódtak. Látható ez a pár a jobb oldal alsó sarkában, valamint ugyancsak ők láthatóak a szerzőket megjelenített oldal felső sarkában abban az állapotban, ahogyan a szerző megrajzolja őket. Mindez azért válik hangsúlyossá, mert a képregény felütésekor a térképet követő és a címet megelőző oldalon szintén ezzel a rajzzal találkozhatunk, mely jelöli a megalkotni kívánt emlékeket és hagyományokat. Ezek az emlékek és hagyományok, vagyis a szerzők által megszólítottak történetei különböző módon válnak emlékezhelyekké. Az emlékezhelyeknek a reprezentálására és a narratívába való beemelésére a képregény formanyelve eltérő eszközöket biztosít. Számos képregény esetében – de különösen a képregényriportokra tekintettel – a retrospektív szempont megteremtésére a fénykép médiuma kerül beemelésre. A fotó megjelenítése rájátszik a felidézett történet hitelességére, a valós eseményekre és személyekre. Emellett „számos autentifikáló eljárás létezik: ilyen például a valódi fotók, felvételek alapján megrajzolt képkockák használata, vagy az egyes dokumentumok, újságcikkek, fotók újrarajzolása a képregény lapjain”.²² Ezzel a formanyelvi technikával találkozhatunk az elemzett képregény esetében is. Szerzőink a Šumița faluban tapasztaltakat a valódi fotó megrajzolásával mutatják be. A szerzők által megszólított helyiek a fotógyűjteményüket

22 DUNAI, *Konstruált történelem*, 58.

A hagyományok megjelenítése és a szerzők/szereplők alkotás közben
(Részlet a *Dolky-n trei straine* című képregényből)

mutogatják a vendégeiknek, melyek barnított, szépiaszerű színezést kaptak, amely megerősíti a múltba való visszaulást. A fényképek a helyiek számára régmúlt történeteket idéznek fel, melyeknek az elbeszélésére a képregény egy újabb ábrázolástechnikát alkalmaz. A fotó médiumának szépiaszerű beemelése mellett „vannak olyan esetek is, melyekben már nem csupán egy másik médium megjelenéséhez kapcsolódik a színezés megváltozása, hanem egyértelműen az elbeszélés menetében történő visszatekintés, időbeli visszaugrás jelzésének funkciójaként, narratív beágyazásként figyelhetünk fel rá”.²³ A helyiek által felidézett történetet a képregény a jellemző rajzstílusától eltérően egy más, kevésbé kidolgozott rajzstílussal ábrázolja, melyre rájátszik az eltérő színezés is. Ezzel az ábrázolástechnikával egy múltbeli visszaulást történik a narratívában. A felidézett történetre reflektálva Petra, az egyik szerző/szereplő megjegyzi: „Ce poveste! Ca dintr-un film!”²⁴ [Micsoda mese! Akár egy filmben!], így utal a film médiumára is, melyet a képregény

23 VINCZE Ferenc, *Színarratívak = Intézményesülés, elbeszélések, médiumok*, szerk. VINCZE Ferenc, Szépirodalmi Figyelő Alapítvány, Budapest, 2018, 80.

24 SURDUCAN-DOBRUSKÁ, *Dolky-n*, 53.

rokon médiumaként tarthatunk számon. A felidézett történet bemutatása után egyszerre kerül megjelenítésre a fentebb tárgyalt két ábrázolástechnika, melyek eszközként szolgálnak a narratívában a helyiek emlékezhelyeinek megteremtésére (3. ábra). Itt egyszerre láthatjuk azokat a formanyelvi sajátosságokat, melyek segítségével a régmúlt idők illeszkednek be a narratívába: a szépiaszerű rajzolt fotó médiumát, a képregény rajzstílusától eltérő, kevésbé kidolgozott rajzstílust, valamint a szerzőt/szereplőt kérdező és a helyieket történésmeselés közben.

Feltűnő, hogy az itt megjelenített fotó keretén kívül is barna az ábrázolás, ami szintén egy múltbeli pillanatot elevenít fel. Ez felfedezhető a képregényben más helyen is. Bizonyos részekben, amikor az adott faluban lévő, jellegzetesen idős személyek mesélnek gyerekkori élményeikről, melyek által egyszerre érzékeltetik a faluban lévő akkori hagyományokat is, a képregény a fotó médiumára emlékeztető színt használ. Jó példa erre, amikor a Bigärben élő idős férfi arra emlékszik vissza, hogy miként készítettek állatszörből labdát, valamint hogy az így készült labdával mit játszottak és melyek voltak a játékszabályai. Az ezt követő beszélgetésben elhangzik egy, a térhez kötődő legenda, melynek az elbeszélő is megkérdőjelezi a hitelességét. Ezt a képregény már nem barnával, hanem egy más színnel, szürkés-kékes árnyalattal jelzi, mely a fakó színek használatával az elbeszélte történet homályosságára játszik rá.

A képregény címe visszaköszön a narratívában a szerzők/szereplők sajátos tapasztalata során. Szerzőink a Ravenscába érkezés utáni első reggelen finom illatokra ébredtek, ugyanis a fogadójuk dolkyt készített nekik. Ennek az élménynek a reprezentálásakor olvashatjuk a dolky receptjét is, mely szövegileg kitűnik a képregény többi szövegtípusa közül, ezzel is jelezve ennek fontosságát. Majd tájékoztatást is kapunk a finomság nevét illetően, ami a címadást is megmagyarázza:

„În ceă le spunem dolky ve třech kabátech, adică pe românește dolky-n trei straie, fiindă le mâncăm cu brânza dulce, smântână și dulceață de măceșe pe deasupra.”²⁵

[Csehül azt mondjuk neki, hogy dolky ve třech kabátech, ami románul annyit jelent, hogy dolky-n trei straie (dolky három réteggel), mert megehetjük túróval, tejföllel és csipkebogyólekvárral a tetején.]

A múltnarratívát jelölő ábrázolástechnikák (Részlet a *Dolky-n trei straițe* című képregényből)

A cseh szavak beemelése a román szövegbe megerősíti a képregény ismeretterjesztő jellegét, mivel több helyen is megjelennek ezeknek a szavaknak a magyarázatai. Mindez leginkább akkor érzékelhető, amikor bizonyos hagyományos ételekről van szó, vagy akár a népviselet bemutatásakor. A két nyelv egymás mellett való érzékeltetése is rájátszik arra a kulturális rétegzettségre, melyre a címadás is a finomság fogyasztási szokásaival. A kulturális rétegzettséget ugyanakkor a terek sajátosságainak bemutatása érzékelteti a jelen perspektívájából értelmezve.

A képregény végén lévő epilógusban a szerzők már a kész mű megalkotottságára reflektálnak, kiemelve néhány dolgot az ábrázoltak közül, többek között a bált vagy a dolkys esetet, ezzel visszacsatolva a képregény címére. A hátlapon és az utolsó oldalon szintén a térképet láthatjuk, ami ugyancsak keretbe helyezi a történetet. Az elemzett képregény példáján érzékelhető tehát, hogy a képregény olyan sajátos formanyelvvvel rendelkezik, mely különleges módon képes megalkotni a múltnarratívát a tér és az idő reprezentációja által. A képregény sajátos bemutatási formája és a képregényriport műfaja lesz az, mely alkalmas a szóban forgó képregény tereinek megjelenítésére. Mindezt felerősíti a testi tapasztalat, a test általi benne-lét és rálátó kívülség térteremtése. A képregény multikulturális jellege pedig egyértelműen megmutatja azokat a kulturális rétegzettségeket és lehetőségeket, melyek az európai képregénykultúrákban jelentősek.

Áder Éva Zsuzsanna

REJTŐ JENŐ (KÉP)REGÉNYES TÖRTÉNETEIAz elátkozott part és Az elveszett cirkáló
narratológiai elemzése

Rejtő történeteit napjainkban szinte mindenki ismeri – Pizskos Fred, Fülíg Jimmy vagy Csülök neve sokak számára cseng ismerősen –, és habár sokáig kullogott a ponyvairodalom élmezőnyében, mégsem tudott évekig kikerülni a populáris irodalom megbélyegzettségéből. Ez a tendencia napjainkban megkérdőjeleződni látszik, sőt az iskolákban is gyakran ajánlott olvasmány egy-egy Rejtő-történet. Így természetesnek tűnik, hogy a szintén populárisnak bélyegzett képregény médiuma, illetve Cs. Horváth Tibor is felfigyelt az 1960-as években Rejtő regényeire és megkezdte azok adaptálását.

A magyar médiakulturális közegben gyakori volt az irodalmi szövegek adaptációja, így számos klasszikus szöveg látott képregényformában napvilágot, sőt idővel Rejtő regényei is helyet kaptak a Füles, illetve más sajtótermékek hasábjain. A Füles rendszeresen közölt Rejtő-adaptációkat az irodalom nagyjai mellett 1961 és 2013 között. Ezek az adaptációk szeriális – azaz hétről hétre megjelenő – formában kerültek az olvasók kezébe, fenntartva így az izgalmat és az érdeklődést. A rejtvényűség az új történeteken túl a már megjelent adaptációkat is idővel újraközelítette.¹ Összesen 24 Rejtő-mű jelent meg a Fülesben, ezekből 20 csak és kizárólag a Fülesben, 12 azonban a régebbiek újraközelítése (akár más folyóiratban közölt képregényé is, ilyen volt például *Az elveszett cirkáló*, amely eredetileg a Lobogóban jelent meg 1968-ban, majd a Füles újraközelítette 1980-ban). Rejtő munkásságából regényei kaptak főszerepet, azonban rövidebb elbeszélések is megtalálhatók ezek között, például *Pipacs, a fénegyerek* is, amelyet 1980-ban Gugi Sándor rajzolt meg.²

- 1 KERTÉSZ Sándor, *Comics szocialista ábrubában*, Kertész Nyomda, Nyíregyháza, 2007, 140–156. A témához kapcsolódóan lásd még: DUNAI Tamás, *Keretek közt – A képregény mint a Kádár-kor emlékezethelye = Kultpontok – Emlékezet helyek a magyar populáris kultúrában*, szerk. DUNAI Tamás – OLÁH Szabolcs – SEBESTYÉN Attila, Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen, 2012, 99–107; KÁLAJ Sándor, *A pesti legionárius. Rejtő Jenő emlékezete = Kultpontok – Emlékezet helyek a magyar populáris kultúrában*, szerk. DUNAI Tamás – OLÁH Szabolcs – SEBESTYÉN Attila, Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen, 2012, 87–98; VINCZE Ferenc, *Egy képregény-adaptáció kiadástörténete*, Filológiai Közlöny 2015/2., 213–230.
- 2 KISS Ferenc, *Füles képregény-bibliográfia 1957–2013*, Linea Comics Kft., Nyíregyháza, 2013.

De vajon mi hívta életre a Rejtő-képregények megjelenését? Mi indokolta, hogy beférkőzzön a számos kanonikus irodalmi alkotás közé – majd szinte elsöpörve az irodalmi klasszikusokat –, uralomra törjön az adaptációs képregények piacán? A válasz kézenfekvő: Rejtő egyedi stílusa, történeteinek dinamizmusa, karaktereinek ábrázolása, groteszk, sőt abszurd humora, és a szöveg minden eleme, amely az olvasás során szinte megelevenedik, élni kezd, olyan benyomást hagyva, mintha külön a képregény médiumának szánták volna ezeket a történeteket. Ezek a sajátos rejtői vonások indokoltá teszik a regény vizsgálatát is az adaptációk vizsgálatán túl.

Az alábbi tanulmányban a klasszikus narratológia elgondolásai mentén lesz vizsgálat tárgyává *Az elátkozott part*,³ illetve *Az elveszett cirkáló*.⁴ Az elemzések kiindulópontja természetesen az eredeti regény, a klasszikus narratológia három aspektusa mentén – az elbeszélésmód, az idő és a hang – kívánja feltérképezni a rejtői sajátosságokat, majd a fókusz a Fülesben, illetve a Lobogóban megjelent szövegekre kerül, végül pedig a füzetformába rendeződött adaptációkban való érvényesülésükre irányul.

Az elátkozott part és Az elveszett cirkáló

Az elátkozott part 1940-ben, *Az elveszett cirkáló* 1938-ban jelent meg. Mindkét történet hordozza a már megszokott rejtői univerzum sajátosságait: szereplői jólelkű csavargók, akik összefognak, hogy megmentsek egy nemes lelkű ifjú becsületét. A regények cselekményben gazdag, fordulatos történetek, melyek egy másodpercig sem hagyják izgalmak nélkül az olvasót.

A két regény narratív felépítését tekintve hasonló: *Az elveszett cirkáló* tizenkét, *Az elátkozott part* tizenöt különálló fejezetből áll, amelyek további alfejezetekre bomlanak. Minden fejezetet egy-egy szalagcím vezet be, amely végig tárgyilagos hangsúlyt követ a már megszokott rejtői iróniával fűszerezve. Az alfejezetek további jelenetekre tagolódnak, *Az elátkozott part* végig egy nézőpontból mutatja be a cselekményt, míg *Az elveszett cirkáló* váltogatja a nézőpontokat. A történetvezetés mindkét esetben lineáris: *Az elátkozott part*ban a cselekmény Csülök elbeszélésében a munkája elvesztésétől Laméter kapitány tisztességének

3 REJTŐ Jenő, *Az elátkozott part*, Helikon, Budapest, 2021.

4 REJTŐ, *Az elveszett cirkáló*, Csengőkert Könyvkiadó, Debrecen, 2018.

visszaállításáig, illetve csavargói mivoltukból való felemelkedésükig követhető végig; *Az elveszett cirkáló*ban a kölyök felbukkanásától indul a cselekmény egészen Tom Leven becsületének tisztára mosásáig, illetve a cirkáló és legénységének sorsfordító pillanatáig.

Az elátkozott part kétszer is megjelent a Fülesben: először 1965-ben a 15. lapszámtól egészen a 37. lapszámgig, 23 részben, 69 oldalon át, 235 képkockában Cs. Horváth Tibor forgatókönyve alapján Korcsmáros Pál rajzaival. Újraközlése 1977-ben történt meg a 25. lapszámtól egészen a 43.-ig 19 részben, 38 oldalon, 236 képkockában.

Az elveszett cirkáló 1968-ban került közlésre 20 folytatásban (163 képkockán) a Lobogóban. A forgatókönyvet Cs. Horváth Tibor írta, a rajzoló pedig Korcsmáros Pál volt. Kiss Ferenc *Füles képregény-bibliográfia 1957–2013* című munkájában megjelenik Halasi Éva neve is mint rajzoló, azonban a Lobogó az ő nevét nem tünteti fel, holott a Fülesben megjelent újraközlés 1980-ban 14 részben, 28 oldalon keresztül (164 képkocka) ugyanazokat a rajzokat tartalmazza. Egyetlen szignifikáns eltérés található a két verzió között: a rajztechnika. A Lobogóban megjelent képregény lavírozott rajztechnikával készült, míg a Fülesben kiadott verzió a lapban megszokott technikával került kiadásra. Mivel az eddig megszokottól eltérően a hordozó nem a Füles, hanem a Lobogó, így akár számíthatunk eltérésekre az újraközlés esetén.

Az elbeszélő vizsgálata a regénytől a Fülesig

Az elátkozott part elbeszélője nem más, mint Csülök, aki már az első fejezetben bemutatkozik olvasóinak. Az elbeszélés így egy homodiegetikus narrátor révén, klasszikus naplóregényre emlékeztető formában számol be a cselekményről, illetve gyakran szól ki közvetlenül az olvasónak. Első személyű narrátor, aki a cselekmény egyik fontos hőse is. Az olvasó így csak annyi ismerettel rendelkezik a szövegvilágról, amennyihez maga Csülök hozzáférést enged. Azonban az első pillanatoktól fogva megkérdőjeleződik szavahihetősége. Csülök kiszólásaiban, illetve magyarázatokkal tarkított elbeszélésében gyakran esik túlzásokba, főként ha saját vagy Senki Alfonz tulajdonságairól nyilatkozik: „Szerintem Senki Alfonz könnyen győzött volna, mert ez az ember, azt hiszem, a legkülönb volt mindazok között, akikkel világ körüli utam során találkoztam [...]”⁵ Ezek a tulajdonságok túlzók,

idealizáltak, néha emberfelettinek tűnnek, emiatt az olvasó gyakran kétségbe vonja Csülök szavait.

A képregényt a regénnyel összevetve igen feltűnő már az első oldaltól kezdve a narrátori pozíció elmozdítása. A regény homodiegetikus narrátorával szemben az adaptációban egy heterodiegetikus narrátor által ismerjük meg a cselekményt. Emiatt a regényben gyakran észlelhető kiszólások, illetve az említett magyarázó funkció megszűnik. Nemcsak ezek a rejtői fortélyok vesznek el az adaptálás során, de a megbízhatatlan narrátori pozíció is az adaptáció áldozatává válik. Csülök nem próbálja szépíteni helyzetét, tulajdonságait, hiszen az eltérő elbeszélőnek köszönhetően nincs interakcióban az olvasóval. A képregény külső pozíciójú narrátora objektíven láttatja és meséli egyszerre a történetet.

A képregény narrációjába azonban beépül más szereplők elbeszélése is, így intradiegetikus narrátorok jelennek meg, melyek grafikai-
lag is elkülönülnek a narrátortól származó elbeszéléstől. Lucy de la Rouban, Van der Ruffus, illetve a Török Szultán is hozzájárul a történet kiegészítéséhez a cselekmény egy adott pontján. A narrátori pozíció, habár megközelíti a mindentudót – hiszen az érzésekről és a gondolatokról is igen gyakran teljes pontossággal számol be – mégsem fed fel mindent az olvasók előtt, hagyja, hogy a szereplők maguk számoljanak be a történetnek megfelelően.

Rejtő Jenő regényében Csülök elbeszélői pozíciója gyakran öniro-
nikusan viszonyul önmagához. Ez az ironia nem marad el a képregé-
nyekben sem, szellemes karakteréhez vagy a narrátor, vagy ő maga tesz
hozzá humoros megszólalásokat. Senki Alfonz kitűnő férfijelleme is
tökéletesen érvényesül: ezen vonása a történet előrehaladtával nyer lét-
jogosultságot, hiszen csupán a cselekmény végén derül ki, hogy ő maga
volt La Rochelle gróf, aki Senki Alfonzzá züllött szerelmi kalandjá-
nak köszönhetően. Tuskó Hopkins, kövérkés természetével, kicsattanó
életkedvével megtestesíti a sztereotipikus kövér embert, azonban ő sem
marad érények nélkül. Tökéletes rabló, színész, és az esze is a helyén
van, főleg, ha cselekedni kell. A három főszereplő mindegyike lényegé-
ben banditaként kerül ábrázolásra: ezt arcvonásaik, gesztusaik teszik
egyértelművé. Azonban mindannyiuk megjelenítése során érvényesül
a kettősség, hiszen gyakran kapnak lágy vonásokat, amelyek viszonyla-
gosítják az elvetemült banditákról alkotott képet. Laméter kapitány
karaktere kilóg az ábrázolásból: kellemes, megbízható férfiarc, szte-
reotipikus erős katona, arcvonásai tükrözik tisztességes, érényes szemé-
lyiségét. De Surenne márki, illetve Potrien őrnagy gonosz, elvetemült

ábrázattal rendelkezik: kegyetlen, parancsoló, illetve ellentmondást nem tűrő ábrázolásuk kihangsúlyozza legfőbb tulajdonságaikat, ahogy az ábrázolás által hitetlenkedésük, illetve dühkitöréseik is hitelesek. Korcsmáros nőábrázolása feltűnő és sztereotipikus, hiszen megalkotott női karakterei szinte kivétel nélkül bájos, kecses, formás alakok, akik mindig az adaptált szövegnek megfelelően jó vagy rossz szerepben tűnnek fel. Két női karakter található a cselekményben: Lucy de la Rouban, illetve La Rochelle grófnő, azaz Katherina. Lucy rajzolt alakja finom, lágy, tisztaságra utal, aki kedvesét próbálja megmenteni. Ellenben Katerina földöntúli szépségével, minden férfit megbabonázó külsejével eleinte megnyerő, majd fokozatosan kerül ábrázolásra ördögi természete is.

A másik regény, *Az elveszett cirkáló* elbeszélője egy extradiegetikus narrátor, aki teljes mértékig az elbeszelt világon kívülről számol be a cselekmény előrehaladtáról. Első ránézésre mindentudó, azonban fokozatosan található olyan mozzanatok, amelyek ezt megcáfolják. Szándékos elhallgatás eredményei ezek, vagy a narrátor mégsem tudhat mindent? Ahogy a szalagcímek esetén is láthattuk, a narrátor megbízhatósága fokozatosan megkérdőjeleződik a történet előrehaladtával.

Az első fejezetben máris az első pillanatokban megjelenik a Kölyök: „Ez volt a legfurcsább fiatalember, akit valaha láttak. És ahhoz képest, hogy a nyakát éppen a Krokodil tartotta a kezében, elég nyugodtan viselkedett.”⁶ Ezt követően fokozatosan hangsúlyozza a Kölyök finom vonásait, szinte nőies tulajdonságait, de mindig fiúként hivatkozik rá. Csupán a harmadik fejezet hatodik alfejezetében tudatja az olvasóval, hogy a Kölyök valóban nő: „Leguggolt mellé a földre, és néhányszor megütögette az arcát, majd kinyitotta a fiú kabátját, hogy megdörzsölje a szívét. Azután rögtön újra becsukta. A Kölyök nő volt.”⁷ A narrátor feltételezhetően tisztában volt azzal, hogy a Kölyök valójában nő, és szándékosan hallgatta el ezt az információt, azonban folyton utalásokat tett lány vonásaira is, ezzel szándékosan vezeti a befogadó figyelmét. A történetben több apró elhallgatás található, így az olvasóban felmerülhet az a gyanú, vajon mit hallgat még el a narrátor?

A képregényverzió erősen szövegezett, narrátora heterodiegetikus, így az elbeszélői megszólalások teszik ki a narráció nagyobb részét, szemben a vizuális narrációval. Habár a regény eseményben gazdag, mégis

6 REJTŐ, *Az elveszett cirkáló*, 7.

7 Uo., 43.

szükséges a verbális narráció, hogy könnyebben érthetővé váljon a történet. Ez azonban túlszövegezettséget eredményez, mely a képregényolvasás élményét is a regények olvasásához hasonlatossá teszi. A korábban vizsgált képregényeknek megfelelően a narrátori szalagcímek eltűnnek, ezzel a rejtői humor egyik forrása szűnik meg az adaptálás során. Míg a regényben megkérdőjeleződik a narrátor szavahihetősége, a képregény ezt nem képes átadni.

Érdeemes elgondolkodni azon, hogy képregény esetén a narrátor fogalmát szétválasszuk – ahogy teszi azt Groensteen a *je montrant* (képi megjelenítésért felelős grafikus instancia) és a *je récitant* (szövegezett elbeszélő) megnevezések használatával.⁸ A Kölyök ábrázolása finom és nőies, a képi megjelenésért felelős elbeszélő jelzi az olvasó számára az első pillanattól kezdve, hogy a Kölyök valójában nő, ezzel párhuzamosan a szövegezett elbeszélő nem tesz erre semmilyen utalást.

Az elbeszélő három alkalommal látszólag átadja a szót egy adott szereplőnek. Habár a narrátor múlt időben számol be a megtörtént eseményekről, mégsem a szereplő révén, mint intradiegetikus narrátor révén értesülünk az elbeszélte eseményekről, hanem a narrátor meséli el a történeteket. Erre jó példa a képregénynek a 12. lapszámban megjelent második része. A Kölyök a 15. képkockán belekezd testvére, Tom Leven sajnálatos helyzetének vázolásába közlések, tehát szóbulborékok használata által. A 16. képkockától egészen a 20. képkockáig Tom Leven történetét ismerhetjük meg, azonban a narrátor nem a lány, hanem a történet egészének narrátora. A regényben azonban ez a jelenet a Kölyök és Rozsdás párbeszéde révén kerül elbeszélésre, így a képregény szakított a jelenet párbeszédes elbeszélésével, ezzel egy új narrációs szintet nyit a képregényen belül. Érdekes, hogy vizuálisan ezt nem jelöli a képregény. Természetesen a karakterek ábrázolásából, illetve a narrációból tudható, hogy egy múltbéli eseményről kapunk információt, azonban a képkockák grafikailag nem térnek el.

Elbeszélés és fokalizáció vizsgálata a regénytől a Fülesig

Mindkét regény esetén a fejezetek bevezetése Rejtőtől megszokott módon – mint említettem már – szalagcímekkel történik: ezek a rövid összefoglalók objektív, mégis ironikus kivonatai az adott fejezet cselek-

8 Kai MIKKONEN, *Narrative Agency* = Uő., *The Narratology of Comic Art*, Routledge, New York, 2017, 131–135.

ményének. A rövid kivonatok a cselekmény gyakran banális, mondhatni érdektelen információit emelik ki, ezzel is feltűzelve az olvasó kíváncsiságát. Mindkét regény első fejezetének szalagcíme kitűnő példa erre.

*Az elátkozott part*ban az alábbiakat olvashatjuk: „Néhány szó egy nadrágról, egy asztalkendőről, magamról és más kétes egyénekről.”⁹ Habár a cselekmény elindításához nélkülözhetetlen a nadrág, magyarázat nélkül marad még megemlítésének oka, az asztalkendő ellenben csak a nadrág hiánya miatt kapott említés szintjén szerepet. Sokkal fontosabb azonban, hogy a narrátor bemutatkozik olvasójának, illetve más fontos szereplőket is bemutat, köztük Tuskó Hopkinst és a Török Szultánt. Ha megvizsgáljuk a negyedik fejezet szalagcímét is – „Feltűnik egy tetem, aránylag jó színben”¹⁰ –, az előzmények ismerete nélkül nem sejtethetjük, hogy a tetem Tuskó Hopkinsra utal. A regény folyamán alkalmazott szalagcímek rövidek és tömörek, gyakran csak néhány szóban foglalják össze a cselekményt.

Az elveszett cirkáló első fejezetének szalagcíme szerint a cselekmény fő mozzanatai: „Nézeteltérés egy pireuszi csapszékben. A kocsmáros megmenti a whiskyt, de nem csináltatja meg az ablakot.”¹¹ Habár a kocsmái nézeteltérés és az abból fakadó rombolás áll a fejezet középpontjában, a whiskyről és az ablakról kapott információ egy-egy mondatot tesz ki a cselekmény tárgyalásában. Sokkal fontosabb információként jelenik meg ebben a fejezetben a főszereplők „színre lépése”, illetve a Kölyök és Rozsdás találkozása, erről mégsem kapunk információt. A második fejezet szalagcíme szerint: „Esik az eső. Rozsdás ismét leveszi a kezét a Kölyökről. Felkeresi a Nagy Főnököt. Megveri. Azután átalakulnak részvénytársasággá, és Piszkos Fred ügyvezető igazgató lesz.”¹² Az eső ténye megint mellékes információ, azonban a többi tárgyalt információ annál hangsúlyosabb. Mivel a második fejezetig világossá válik, hogy kik lesznek a regény főszereplői, így Rozsdás és a Kölyök, illetve Piszkos Fred itt már név szerint szerepel, illetve rámutat arra a tényre is, hogy Rozsdás már másodjára veszi le a kezét a Kölyökről.

Mindkét regény esetén elmondható, hogy ha az olvasó csak ezeket a kivonatokot olvassa el, kétségkívül nem fog érteni semmit a cselekmény

9 REJTŐ, *Az elátkozott part*, 5.

10 *Uo.*, 41.

11 *Uo.*, 51.

12 REJTŐ, *Az elveszett cirkáló*, 21.

egészből, sőt értetlenül áll, hogy vajon miről is szólhat a regény. Ezek a szalagcímek a sűrítéssel élve próbálják a cselekmény kivonatát nyújtani, nem kevés iróniával és humorral. A történet folyamán kedvcsinálóként működik, újabb banális, sőt néhol érthetetlen információkkal látja el az olvasót, ezzel buzdítva az olvasót a folytatásra.

Az elveszett cirkáló cselekménye során különböző nézőpontok érvényesülnek: többnyire Rozsdás szempontjából ismerjük meg a történetet, de néha a Kölyök vagy Pizskos Fred vagy más szereplők nézőpontja is érvényesül. Gyakori, hogy a narrátor közvetítésével megismerhetjük Rozsdás gondolatait. Erre nagyszerű példa a harmadik fejezet harmadik alfejezetében olvasható részlet:

Fél éjszaka álmatlanul hanykolódott. Micsoda hallatlan játéka ez a sorsnak? Mit akar ez a két magas rangú katona Tom Leventől? A Kölyöknek nem szólt. Minek nyugtalanítsa? Mindenesetre jó lenne megtudni, hogy hová utaznak ezek, és mi közük van Tom Levemhez. A hajó nem megy tovább Colombónál. Hogy lehetne kihallgatni őket? A két kajüt a hajó közepén áll, nem érintkezik más kajúttal, és izzólámpák világítják meg körül. A hídon legtöbbször ott a kapitány és egy matróz külön őrséget tart állandóan a nagy úr kajütje előtt. Hm... Világos, hogy mégis ki kell hallgatni őket holnap. Igen, éppen holnap.¹³

Az idézet elején a narrátor tényszerűen felvezeti Rozsdás éjszakai me rengését, majd jelöletlenül közli gondolatait. A szövegbe újra beékeződik a narrátor szólama – „A Kölyöknek nem szólt. Minek nyugtalanítsa?” –, majd újra Rozsdás gondolatait közli az olvasóval.

A Kölyök kétségbeesett szólama is keveredik a narrátoréval a harmadik fejezet ötödik alfejezetében: „A Kölyök dermedten lapult a falhoz. Itt megölik őket! Azután Rozsdásra esett a pillantása. Ijedt csodálattal nézte.”¹⁴ A szöveg igen gyakran keveri szereplői belső világát a narrátori szólammal, ezzel is erősítve azt az érzetet, hogy minden előttünk játszódik le, ebben a pillanatban.

A nézőpontok váltakozását a képregényverzió nem, vagy csak nehezen képes közvetíteni. Ez jól látható ebben a képregényben is. Míg a regény szereplőről szereplőre váltogatja a nézőpontot, addig

13 *Uo.*, 32.

14 *Uo.*, 40.

a képregényben ez nem történik meg. Habár mindig azt vagy azokat a szereplőket láttatja a narrátor, akiknek megszólalásai vagy cselekedetei előremozdítják a cselekményt, mégsem vezeti be a narrátor a szereplők nézőpontjába az olvasót.

Az időkezelés eltérései

Az elátkozott part elbeszélése múlt idejű, utólagosan számol be a történetekről napló formájában. A narrátor lineárisan mutatja be a történetet, azonban néha megszakítja elbeszélését más szereplők szövegeivel, így elkerülhetetlen az időbeli váltás. Lucy de la Rouban elbeszélése esetében is a cselekmény aktuális idejéhez képest a múltban már korábban lejajlott eseményekről számol be. A Török Szultán magyarázata pedig nemcsak visszakalauzolja az olvasót a cselekmény idején belül a múltba, de még egy újabb oldalát is megmutatja a történeteknek.

A cselekmény pontos ideje sem a regény, sem a képregény esetén nem meghatározható, sőt, az elbeszélő látszólag nem is kívánja meghatározni, pontosan mikor és mennyi ideig zajlottak le a történetek. Időhatározók szinte alig találhatók a történetben, csupán néhány információt kap az olvasó az idő múlásáról: ilyenek például Csülök rokonainak névnapjai. Egyes események között könnyű nagyjából bemérni, mennyi idő telik el: a fontosabb események napról napra kerülnek bemutatásra, amit a narrátor közöl. A cselekmény nagy része nagyjából egy hetet ölel fel, illetve tudott, hogy hat hetet töltenek a szereplők újoncként a légióban. A történet elejéről viszont nem található ilyen pontos időbeli meghatározás, ahogy a zárókép esetén sem tudjuk pontosan, mennyi idő telik el. A történet egészének időtartama nagyjából két-három hónapot tölthet ki.

Az elveszett cirkáló cselekménye jelen idejű, a narrátor úgy számol be az eseményekről, mintha a szeme előtt zajlanának le, csupán anekdotái elmondása során töri meg ezt az elbeszélését. Időbeli ugrások sem a múltba, sem a jövő felé nem találhatók. A cselekmény folyamatosan halad előre, néha lassabban, néha gyorsabban, néha nagyobb ugrások révén. A képregény azonban ezt megtöri, múltbeli magyarázó jelenetek is bekerülnek az elbeszélésbe.

A cselekmény pontos idejét mind a regényben, mind a képregényben nehéz meghatározni, a regény esetén egy ideig a napszakok révén tájékozódhatunk az idő múlásáról, azonban a hajóra szállásnál található

egy időbeli ugrás, így inntől kezdve nem követhető a pontos idő. A cselekmény nagyjából egy hét alatt játszódhat, de ennek megállapításához nincs konkrét kapaszkodó. A tizenkettedik fejezet harmadik alfejezete azonban már jóval később zajlik, a narrátor nem tette egyértelművé, pontosan mennyi idő telt el Thomas Leven felkutatása és a tárgyalások között.

Mivel a regényben kevés leírás található, ellenben a párbeszédék dominánsak, ez kihatással van a cselekmény időbeli előrehaladtára is. A hosszú párbeszédes részek gyakran lelassítják a cselekmény előremozdulását. Erre nagyszerű példa Rozsdás látogatása Doktor Verhagenként Bradford századosnál, hosszas párbeszédük lelassítja a cselekmény elbeszélését.

A képregényfüzetek születése

A korábban tárgyalt adaptációkat Korcsmáros halála után újraközölték, így a történetek füzet formájában újra megjelentek a 80-as évek során. Elgondolkodtató, hogy ez milyen hatással volt a képregény helyzetére, illetve miben változott meg a Fülesben vagy a Lobogóban közreadott verzióhoz képest. Sári Orsolya írásában ezzel kapcsolatosan így fogalmaz:

Az 1980-as években [...] nagyobb mozgástér állt a képregények rendelkezésére. Az önálló képregénykiadványok [...] változatát a promédiумokhoz sorolom. [...] Mind az autonómia felé törekvés, mind pedig a társadalmi-gazdasági változások megfigyelhetők az 1980-as években. Az önálló képregényfüzetben történő kiadás egyrészt arra utal, hogy a képregény elindult az autonómmá válás útján, másrészt pedig a korábban már kiadott képregények önálló képregényfüzetekben való megjelentetése mindenképpen nyereséget termelt, hiszen csak a legnépszerűbb képregények éltek meg az önálló füzetekben való kiadást.¹⁵

A füzetformában való megjelenés idejében Korcsmáros Pál már nem élt, így emiatt felmerülhet a kérdés, hogy kinek a munkái a füzetekben

15 SÁRI Orsolya, *A 14 (tizennégy) karátos autó képregényváltozatainak kiadástörténete = NYOM-KÖVETÉS 2.*, szerk. DOMOKOS Gyöngyi – KÁLI Anita – MAJOR Ágnes – SZABÓ P. Katalin, Vajdasági Magyar Doktoranduszok és Kutatók Szervezete, Doktoranduszok Országos Szövetsége, Irodalomtudományi Osztály Budapest – Újvidék, 2017, 95–107.

felbukkanó új panelek. Mohácsi László írásában a szellemírókkal foglalkozik, akik „gyakran »eladják« szellemi alkotásuk felhasználási jogát a megrendelőknek, ezáltal a megrendelő nem jogosulatlanul használja fel más szellemi tulajdonát, hanem »joggal«”.¹⁶ Hasonló jelenséget tapasztalhatunk ezekben a képregényekben is, hiszen a kiadói adatok között nem szerepel más grafikus neve, holott alapos megtekintés után egyértelműen kijelenthető, hogy habár igen hasonlít a Korcsmáros által rajzolt világhoz, szereplőkhöz egy adott képkocka tartalma, mégsem azonos rajzolótól származik. Emiatt felmerül a kérdés, vajon kihez köthetjük ezeknek a megrajzolását. Esetleg egy (vagy több) szellemrajzolóhoz?

Ezek a füzetek a Fülesben megjelent képregények újraközlései, így jelentős, a történetet befolyásoló változások nem történtek az újrakiadás és füzetformába rendezés következtében. A rajzokat nem alakították át, az eltérés pedig alig néhány képkockányi különbség. A füzet végén azonban a következő olvasható a kiadói adatok között: „A képregény a Fülesben megjelenttel azonos, annak újraközlése.” Ezek a változtatások sem a történet érthetőségét nem befolyásolják, sem az olvasási élményből nem vesznek el. Néhány esetben a szövegdobozok- és buborékok formái megváltoztatásra kerülnek. *Az elátkozott part* esetén a betűk szedése átalakul, így csupa nagybetűvel szedve került kiadásra, ami pedig grafikailag jobban olvasható, átláthatóbb szöveget eredményez, főleg amikor egymás szavára rögtön válaszolnak a karakterek (24. képkocka).

[*Az elveszett cirkáló* esetén láthatók eltérések a Lobogóban megjelent verzióhoz képest, azonban ezek mind a rajztechnikát, illetve a keretezést érintik elsődlegesen. Természetesen a rajztechnika megváltozásán túl megfigyelhető, hogy a képkockák mérete, illetve tartalma is megváltozik. A füzetben a hátterek sokkal kidolgozottabbak, azonban kevésbé valóságos a vonalvezetés. A lavírozott rajztechnika árnyaltabbá teszi a színeket (még akkor is, ha csupán fekete és fehér a képregény), azonban a füzetben ez elvész. Egyes képkockákon a szereplők arca nagyobb fókuszra kerül, a narrátor ráközelít az épp beszélő szereplőkre. Jó példa erre Rozsdás és a Kölyök párbeszéde a hajón (26. képkocka): ennek megjelenítése a Lobogóban eltérő. Sokkal messzebről látjuk a szereplőket, így nemcsak a testüket láthatjuk, hanem a részvénytársaság azon, munkával elfoglalt tagjait is, akikről éppen beszélnek. Érdekes

16 MOHÁCSI László, *A szellemírás mestersége és annak megítélése írói és hallgatói szemszögből*, Prosperitas 5. (2018/1.), 105.

Részlet Az elátkozott part Fülesben megjelent változatából

ez a változtatása a füzetberendezés esetén, hiszen ez a nézőpontszűkítés befolyásolja az időérzékelést is. Maga a képkocka mérete és elrendezése is képes befolyásolni a történet befogadásának idejét. Egy szélesebb panel több pillanatnyi eseményt foglal magába, mint egy keskeny, hosszúkás.¹⁷ Mivel a nézőpont a szereplők egészéről ráfókuszált az arcukra, így a cselekmény ideje is lerövidül, szinte csak egy pillanatnak tűnik a füzethez képest, ahol a szemünk előtt láthatjuk, ahogy a szereplők végigsétálnak a fedélzeten, miközben társaik épp felmossák azt mellettük.

17 Scott McCloud, *A képregény felfedezése*, Budapest, Nyitott Könyvműhely, 2007, 102–125.

Részlet Az elátkozott part füzetverziójából

Ami meglepő eltérés a Lobogóban megjelent verzióhoz képest, az a cselekmény egy darabjának áthelyezése az elbeszélés során. A Radzeer cirkáló körül kialakult kísértethistória mögötti magyarázat a füzetben sokkal hamarabb kerül előtérbe, mint a Lobogóban. A regényben ennek elbeszélése csupán a történet végén, a 9. fejezetben a narrátor révén kerül elő, amelyet egy kiszólással vezet be: „Hogy került a »Radzeer« az Irrawaddyra, kérdezik kíváncsian?” A képregényben ugyan a narrátor nem szólítja meg az olvasót, de beszámol erről a leleményességről, hosszan, 9 képkockán keresztül. A Lobogóban megjelent képregény a regénynek nagyjából megfelelő helyen számol be, tehát a cselekmény vége felé erről a kalandról. Azonban a füzet korábban, már azután

tudósít erről, miután Rozsdás és a Kölyök elhagyták a hajó fedélzetét. Habár a történet így érthetőbbé válik, ront az olvasásélményen, hiszen így könnyen kikövetkeztethetővé válik, hogy a megoldás a cirkáló és Piszkos Fred által fog megérkezni, míg a regény és a Lobogó is csupán a végső lezárás előtt mutatja meg mindezt.

Összegzés

Rejtő elemzett regényeinek képregényes adaptációit tekintve – habár úgy érezzük, mintha a szövegeket a képregények adaptációnak teremtették volna – megállapíthatjuk, hogy mediális szempontból számos helyen láthatunk eltéréseket az adaptálás során. Mivel az eddig egy csatornán közvetített történetmesélés két csatornára – egyszerre vizuálisra és verbálisra – vált, így a szöveg erősen leredukálódik. Azonban egy képregénytől elvárt mennyiséghez képest még így is erősen szövegezett. A vizuális megjelenítés a narráció számos elemét sikeresen átültette, főleg a képek szekvenciális megjelenítése által. A kétféle narráció azonban számos helyen túlmagyarázó: gyakori hiba, hogy olyan dolgokat is szövegez, amik amúgy a képekről vagy a képek szekvenciális elrendezéséből kiolvasható.

Az adaptálás során a narrátor minden esetben külső pozícióból számolt be az elbeszélte történetről. A képregény azonban képes lett volna akár a szereplőt is narrátori pozícióba helyezni – ahogy azt *Az elátkozott part* 2016-os színes albumverziójában¹⁸ is láthatjuk.

A képregényekben a narrátor megbízhatóságát nem tudjuk megkérdőjelezni. Kérdéses azonban, hogy mindez azért történik-e, mert amit a narrátor vizuálisan lát és egyben láttat, az az olvasó számára is elérhető információ, vagy csupán az adaptálás során lényegtelennek bizonyultak a regények ezzel kapcsolatos elemei.

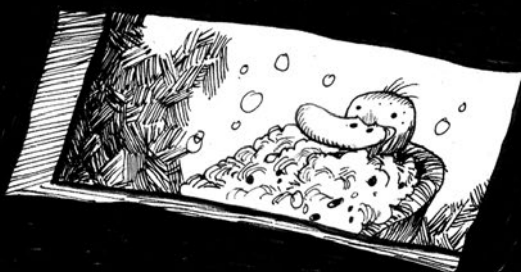
A nézőpontok váltakozása problémásnak bizonyul a képregények esetén. A képregények nem tudták hűen átadni a szereplők eltérő nézőpontjait, azonban nem is annyira törekedtek a szereplők belső világába való kalandozásokra, ahogy a szereplők gondolatai is inkább elhagyásra kerültek.

A regények cselekményben gazdagok, így a képregény könnyen megjeleníti az elbeszélte történetet jelenetről jelenetre haladva. A kép-

regények az időt a regénynek megfelelően adták át. Ha a regény nem közölte a pontos időt, akkor a képregény sem. Az idő múlása azonban a képek által talán könnyebben befogadható, hiszen a vizuális reprezentáció, illetve a szekvenciális elrendezés már önmagában feltételezi a két képkocka közötti időbeli eltérést.

A képregényekben gyakori jelenség az ellipszis: nemcsak a történet kevésbé lényeges elemei forgácsolódtak le, hanem gyakran szereplők is. Ennek oka nemcsak a tömörítés, hanem az is, hogy a képregénynek szükséges viszonylag kevés szereplővel dolgoznia, hiszen az olvasónak fel kell ismernie a szereplőket képkockáról képkockára haladva. Emiatt a mellékszereplők meg sem jelentek, vagy az általuk végrehajtott cselekedetek egy főszereplőhöz kapcsolódtak. Ez a jelenség gyakori az adaptációk esetén, így ennek köszönhetően átalakul a történet az eredetihez képest.

Összességében tehát elmondható, hogy ezek a Rejtő-adaptációk, habár megkísérelték az eredeti szöveg képregény formában való elbeszélését, természetesen megváltoztak. Nemcsak tömörebbé vált a cselekmény, illetve esetenként hézagossá – a tömörítésből fakadó ellipszisek miatt –, de önmagukban is áértelmeződtek.

ÜDVÖZLÖM,
OLVASÓ!
KERÜLJÖN
BELJEBB.

HA NEM BÁNJA,
SZÍVESEN BESZÉLNÉK
ÖNNEK KÉPREGÉNYEKRŐL,
ADAPTÁCIÓKRŐL...
S EGYEBEKRŐL.

NAGY DIVAT A KÉPREGÉNY!
PÓLOKON, BÖGRÉKEN, ÁGYNEMŰKÖN,
CSOKIKON, HÁTIZSÁKOKON, CERUZÁKON,
FÜZETEKEN, CIPŐKÖN, ALSÓGATYÁKON,
SAPKÁKON, KABÁTOKON, ZOKNIKON,
TUSFÜRDŐKÖN, PAPUCSOKON, PIZSAMÁKON...
PLÜSSÖK, LEGŐK, FIGURÁK, JÁTÉKOK...

**MINDENÜTT
KÉPREGÉNYFIGURÁK
VANNAK!**

LASSAN MINDEN
KÉPREGÉNYBŐL FILMET
VAGY SOROZATOT FORGATNAK.

UNALMAAAAAS.

DE A SZUPERHŐSÖKET MOST
HAGYJUK... NEM, CSAK BELŐLÜK
ALLNAK A KÉPREGÉNYEK,
DE NEM ÁM! MONDJUK
A MARVEL-FILMEKET
SZERETEM, MÉG HA A
KÖNYÖKÖMÖN IS JÖNNEK
KI OLYKOR.

My dog
stepped on
a bee

A DC FILMJEI
MEG... JAJ.

TALÁN AZT HISZI, KEDVES OLVASÓ,
HOGY A KÉPREGÉNYFILMEK PUSZTÁN
A KOR DIVATJA KÉTSÉGKIVŰL AZ EGYÉBKÉNT,
MIKOR MINDEN FISFOSNAK KÉPREGÉNY AZ
ALAPJA, MINTHA MŰSZÁJ LENNE MINDENT
MEGFILMESÍTENI... SZINTE MINDEGY IS,
HOGY MIT, CSAK KÉPREGÉNY LEGYEN.
DE EZ CSAK A JELEN
HÜLYESÉGE.

A KÉPREGÉNY ÉS FILM
GYAKORLATILAG EGYIDŐSEK, ÉS
"KÉPREGÉNYADAPTÁCIÓKAT" MÁR
A LEGELSŐ MOZGÓKÉPEK KÖZÖTT
IS TALÁLUNK. AZ ELSŐ IGAZI
KÉPREGÉNYNEK RICHARD F. OUTCAULT
THE YELLOW KID CÍMŰ COMIC STRIPJÉT
TARTJÁK, AMI 1895 FEBRUÁRJÁBAN
INDULT, ÉS KÉT ÉVVEL KÉSŐBB
MÁR EGY KISFILMBEN TÁNCOLT
A CÍMSZEREPLŐ NAGYFÜLŰ FIÚCSKA.
A LUMIERE-TESTVÉREK MINDÖSSZE
EGY ÉVVEL KORÁBBAN IJESZTETTÉK
HALÁLRA A SZENZÁCIÓRA VÁGYÓ,
MIT SEM SEJTŐ EMBEREKET, AMIKOR
LEVETÍTETTÉK AZT AZ ÖTVEN MÁSOD-
PERCES FILMECSKÉT, AMIBEN
BEFUT A VONAT LA CIOTAT
ÁLLOMÁSÁRA.

THE HORROR!
THE HORROR!

TUDTA, KEDVES OLVASÓ, HOGY AZ IFJÚ FEDERICO FELLINI KÉPREGÉNYEKET IS RAJZOLT? SŐT, MIUTÁN MUSSOLINI 1938-BAN BETILTOTTA AZ AMERIKAI KÉPREGÉNYEK IMPORTJÁT, A L'AVVENTUROSO MAGAZIN NEM AKART MEGVÁLNI FLASH GORDONTÓL, ÍGY SAJÁT TÖRTÉNETEKET JELENTETETT MEG, AMIKET FELLINI ÍRT - BÁR EZEKBŐL MÉG HIÁNYZOTT A KÉSŐBBI RENDEZŐ JELLEGZETES MESÉLÉSI STÍLUSA.

ESATTO.

DINO DE LAURENTIS, AZ ORSZÁGÚTON ÉS A CABIRIA ÉJSZAKÁI (NO MEG A FILMTÖRTÉNELEM TEMÉRDÉK KLASSZIKUSÁNAK) PRODUCERE AZT SZERETTE VOLNA, HA FELLINI RENDEZI A FLASH GORDON MOZNÁLTOZATÁT, DE A RENDEZŐ VISSZATASÍTOTTA A FELKÉRÉST. LAURENTIS KÖVETKEZŐ KISZEMELTJE NICOLAS ROEG (NE NÉZZ VISSZA!, A FÖLDRE POTTYANT FÉRFI) VOLT, DE HAMAR ELVÁLTAK ÚTJAIK. AZ 1980-AS FILMET VÉGÜL MIKE HODGES (GET CARTER, AZ ÁTPROGRAMOZOTT EMBER) RENDELTE.

FLASH
ÁÁÁ-Á

MOST KÉREM, FORDULJON
EL. TÖRÜLKÖZŐBEN
VAGYOK.

KÖZBEN
ESZEMBE JUTOTT
AZ IS, HOGY DAVID
CRONENBERG
ERŐSZAKOS MÚLT
CÍMŰ FILMJE JOHN
WAGNER ÉS VINCE
LOCKE GRAPHIC
NOVELJÉBŐL
KÉSZÜLT.

NODE...

VAN ÁM OLYAN IS, AMIKOR
VACAK KÉPREGÉNYBŐL KÉSZÜL
KIVÁLÓ ADAPTÁCIÓ. A NETFLIX
THE END OF THE F***ING WORLD
CÍMŰ SZOROZATA EGY CSODA, MÍG
CHARLES FORSMAN EREDETI MŰVE...

BLŐ.

ÉS TYÚ, DE JÓ A SZOROZAT ZENÉJE IS!

VISSZAFORDULHAT.
MEZTELEN VAGYOK.

NOS, OKKAL VÉLHETI,
HOGY CSAK MONDTAM,
AMI AZ ESZEMBE JUTOTT,
ÖSSZEHOZTAM ITT
HETET-HAVAT. NEM
HIBÁZTATOM EZÉRT.

KACSA VAGYOK.
MÉGIS, MIT VÁRT
TŐLEM?

DE NEM IS ZAVAROM TOVÁBB.
KÉREM, OLVASSON KÉPREGÉNYT
ÖN!

(DE NE ILYEN SZARUL, HOGY MÍG KÉSZÜL
A FÉNYKÉP, ADDIG ÚGY TESZNEK, AZTÁN
GYORSAN ELSZALADNAK.)

észre sem veszem,
hogy kifut a leves

igen, otthon is így tartom
a könyvet, mikor olvasok

nagy képregényrajongó vagyok
a legnagyobb

úgy szeretem,
mint a sót

álomban
is
képregényt
olvasok

komoly
ember

Lakatos István's Nokedli

Tóth Anna

ÖNARCKÉPÍRÁS ÉS ÁTVÁLTOZÁSTÖRTÉNETEK MARIE NDIAYE MŰVEIBEN

A potenciális identítások sokasága az egyik legizgalmasabb kortárs példája a posztmodern szerző képességének, hogy a fikció által, szinte korlátlanul, önmagát újra és újra feltalálja. A hibrid szubjektivitás látszólagos határtalansága egy olyan politikai narratíva ütközőfelülete, ami a mai magyar társadalom kirekesztés által megalkotott és félelem uralta önazonosságának „fenyegető” ellenségét a másság, a kiterjesztett identitás és a felszámolt határok képében láttatja. Különösen fontos lehet az olyan szerzőkkel való találkozás, kiknek munkásságában a határátlépés műfaji, formai és prózapoétikai megoldásai megjelennek és problematizálódnak, ezáltal is megsokszorozva a többpólusú és átalakuló identítások elbeszélési lehetőségeit.

A határátlépés olyan kortárs szerzők sajátja, mint Christine Angot, Bret Easton Ellis vagy a nemrég irodalmi Nobel-díjat nyert Annie Ernaux, akik hasonló fantázia- és önfeltalálási folyamatokba bocsátkoznak, amikor olyan irodalmi szövegeket hoznak létre, amelyekben ők – valódi, önéletrajzi énjük – látszólag megjelennek, de gyakran észrevehetően vagy észrevétlenül megváltoztatott formában, az autofikció által újraalkotott hősök szerepében, akiket nem lehet sem valóságosnak, sem pedig teljesen kitalálnak tekinteni. Az önéletrajzilag igazolható identításokban való ki-be mozgás, a történelmileg megalapozott én és a „mátság” közti ingadozás olyan elbeszélői alakmásokat teremt, akiknek alakváltó jellegzetessége a vérfertőzés, a házasságtörés, a gyilkosság határátlépéseiben ölt testet. Az ilyen posztmodern – mégis önéletrajzi ihletésű – szövegek általában konkrét traumák, lázálmok és vágyak közvetítőjeként is olvashatóak.

Ez a cikk Marie NDiaye francia szerző munkásságának egy kis szeletét és egyik aspektusát vizsgálja. NDiaye gyakori fogása az identításuk-

ból elmozduló főhősök szövegbeli megteremtése, akik mintha szinte kivétel nélkül visszavezethetők volnának magára a szerzőre, ugyanakkor lehetetlen őket közvetlenül a szerzőre vonatkoztatni. Néhány kritikus ezt az eljárást a *fantasy life-writing* posztmodern kategória alá igyekszik besorolni.¹ A szövegek közelebbi vizsgálata azonban nem igazán metamorfózistörténetek képét mutatja. Az elbeszélések a fantasztikus irodalom elemeit idéző (ön)felszámolás formájában azt a leginkább a honvágyhoz hasonlító betegséget idézik fel, amelyet az önmegújulás fantáziájának megvalósítására törekvő főhős szenved el, amikor az elidegenedés, a meg nem alkuvás és a történelmi kontextusok korlátai közé szorul. Nem meglepő, hogy a honvágy számos idegen nyelvi megfelelője valamilyen kór vagy fájdalom patológikus állapotára utal és elképzelhető lenne magyarul is akár honfájásnak, vagy valamilyen betegség mintájára például otthonfekélynek hívni a kínzó érzést.

Marie NDiaye kortárs dráma- és regényíró, aki tizenhét éves korában tört be az irodalmi köztudatba, amikor 1985-ben *Quant au riche avenir* [A gazdag jövőt illetően] című műve megjelent.² Bár NDiayét általában franciának tartják, olykor francia–afrikai íróként hivatkoznak rá, mivel apja, aki gyermekkorában elhagyta otthonát, és akit az író nő alig ismer, szenegáli. NDiaye azonban tudatosan csak franciaként azonosítja önmagát, és valóban, családi háttere és előélete is sokban különbözik a Franciaországban élő francia–afrikai írókétől. Néhányan közülük, mint például Léonora Miano, aki Afrikában nőtt fel, de tizenévesen Franciaországban telepedett le, ma már az Európa és Afrika közötti köztérben, „Afropéens”-ként hivatkozik önmagára.³ Odile Cazenave nemrégiben alkotta meg az „Afrique sur Seine” kifejezést a francia–afrikai irodalmi tevékenység leírására, amely elsősorban Párizs körül összpontosul (bár néhány író, mint például Fatou Diome, más francia városokban él és alkot).⁴

Marie NDiaye természetesen francia, nem pedig frankofón szerző, persze nem biztos, hogy a magyar olvasó (beleértve magamat is) számára egyértelmű, mit jelent ennek a kijelentésnek az identitáspolitikai tartalma. NDiaye Franciaországban született és nőtt fel, írásai pedig nagyrészt a francia mindennapokban, társadalomban és a francia tör-

1 Andrew ASIBONG, *Marie NDiaye: Blankness and Recognition*, Liverpool University Press, Liverpool, 2013. Lásd: <https://doi.org/10.2307/j.ctt5vj7d7h>.

2 Marie NDIAYE, *Quant au riche avenir*, Minuit, Paris, 1985.

3 Léonora MIANO, *Afropean soul et autres nouvelles*, Flammarion, Paris, 2008.

4 Odile CAZENAVE, *Afrique sur Seine: Une nouvelle génération de romanciers africains à Paris*, L'Harmattan, Paris, 2003.

ténelemben gyökereznek. És mégis „autentikus” franciaságát szövegei különböző hőfokon, hol finoman, hol pedig önfelszámoló kegyetlenséggel vitatják. NDiayét vezetékneve és bőrszíne miatt azonosítanak egyes olvasók és kritikusok tévesen afrikai szerzőként, és ez a kategorizálás eleve határoz meg egyfajta marginalitást az irodalmi életben. Az etnikai kisebbséghez való tartozás analógiájára, egy másik francia szerző, Hervé Guibert például, AIDS-szel élő személyként való túlzott meghatározottsága miatt még halála előtt kiszorult a jobboldali diskurzusok által éberrel felügyelt francia nemzet és család képéből, amely nemcsak az etnikai származáson, hanem az egészség és a heteroszexualitás fogalmain is alapul. Marginalitása tehát az antiliberalis diskurzusok túlkapásainak tudható be, melyek megállapításaiból az vonható le, hogy az irodalmi életben való részvétel legitimitását e három tényező együttállása biztosítja. A mindennapi liberális értékeknek, a másság toleranciájának és az esélyegyenlőségnek elutasítása olyannyira hatja át a politikai közbeszédet, hogy minden lehetőség a tágabb perspektívák feltérképezésére alkalmat teremthet arra, hogy megkérdőjelezzük nézeteinket és átlépjük saját határainkat. Amellett, hogy NDiaye regényei súlyos jelenkori és aktuálpolitikai problémákkal szembesítenek, talán hozzásegíthetnek ahhoz is, hogy fokozott érzékenységgel forduljunk a tőlünk távol eső kultúra felé, kitágítsuk mozgásterünket és empatikus készségeinket.

NDiaye ugyan nem sugallja írásaiban, hogy kifejezetten politikai érvekkel átszőtt, diszkurzív módon foglalkozna a fenyegetett nemzeti hovatartozás potenciális traumájának kérdésével, afrikai ironiként való visszatérő beazonosítása mégis szinte automatikusan vonja magával a kirekesztettség tapasztalatának kérdését. NDiaye általában azt hangsúlyozza, hogy a rasszizmus viszonylag kevésbé hatott az életére, és szembeállítja saját, látszólag problémamentes tapasztalatát bátyjával, Pap NDiayével, aki az EHESS (L'École des hautes études en sciences sociales) kisebbségsszociológus professzora és a *La Condition noire: essai sur une minorité française* [A feketék helyzete: esszé egy francia kisebbségről] szerzője. Pap elmondása szerint az Egyesült Államokban folytatott tanulmányai során ébredt rá „feketességére”, és művével a feketék egyik érdekérvényesítő, képviseleti szószólójává vált.⁵ Marie NDiaye soha nem beszélt ilyen ébredésről.

5 Pap NDIAYE, *La Condition noire: Essai sur une minorité française*, Calmann-Lévy, Paris, 2008.

Az a tény, hogy NDiaye egy francia tanítónő gyermekeként Franciaországban nevelkedett anélkül, hogy bármilyen kapcsolata lett volna Afrikával vagy afrikai apjával, teljesen érthetővé teszi, hogy nem hajlandó Afrikához kötődni. Mindazonáltal kétértelmű, feszült viszonya apjával és Afrikával sokáig kísértette műveit. A szerző 2009-ben nyert Goncourt-díjat a *Trois femmes puissantes*⁶ [*Három erős nő*, ford. Gulyás Adrienn, Ulpius-ház, 2012] című regényéért, amely három Európában és Afrikában élő szenegáli nő történetét meséli el, jelezve, hogy az író-nő figyelme korábbi írásaihoz képest az afrikai nők tapasztalatai felé fordult. Ahogy Fernanda Eberstadt írta a *Trois femmes puissantes* angol fordításának recenziójában: „NDiaye tisztán francia termékként írja le magát, aki a vezetéknevén és a bőrszínén kívül nem tart igényt a bikulturalizmusra. Ennek ellenére a karizmatikus, olykor kegyetlen, mohón önző, de legfőképp hiányzó apa kísérti NDiaye fikcióit és drámáit, akár csak egy álombeli Afrika árnyéka.”⁷ NDiaye a 2003-as *Papa doit manger*⁸ [Apának ennie kell] című színdarab (ez volt csupán a második női drámaíró által írt darab, amelyet a Comédie Française repertoárjára vettek) a 2005-ös *Autoportrait en vert*⁹ [Önarckép zöldben] című, szövegek és fotók kombinációjából álló mű és a 2009-es *Trois femmes puissantes* lapjain is felrajzolja ennek a könyörtelen és brutális, sokarcú afrikai apának a vonásait, arra készítetve az olvasót, hogy párhuzamot vonjon a fiktív figurák és az író-nő saját apja között.

Noha a konkrét politikai utalásoktól elhatárolódik, írásaiban azonban ismétlődően tematizálódik az elképzelt „igaz franciák” közösségéből való potenciális kirekesztés miatt érzett félelem. Ez a szorongás a képzeletbeli, francia, heteroszexuális, fehér főhősök kvázi-fantasztikus likvidálásában nyilvánul meg, akik megrázó átalakulásokon mennek keresztül, kétségbe vonva a franciák és a „csak” frankofónok, a valódi és hamis „franciaság”, a szilárd és az elmosódó identitás közötti merev különbségek érvényességét. A karakterek széthullása vagy teljes felőrlődése és az ezzel járó hol traumatikus, hol émelyítő olvasásélmény olykor katartikus, olykor terapeutikus, vagy akár politikailag sürgető funkciót is betölthet.

Marie NDiaye írásai – életművének egészét tekintve következetes módon – mutatják meg, hogy mennyi minden forog kockán, amikor

6 Marie NDIAYE, *Trois femmes puissantes*, Gallimard, Paris, 2009.

7 Fernanda EBERSTADT, „*Three Strong Women*” by Marie NDiaye, *The New York Times*, 2012. augusztus 2.

8 Marie NDIAYE, *Papa doit manger*, Minuit, Paris, 2003.

9 Marie NDIAYE, *Autoportrait en vert*, Mercure de France, Paris, 2005.

egy sebezhető és törékeny fantaszta túl messzire merészkedik, olyan vidékre, ahol a megnyugtató (fehér és francia) „otthon” és a hátborzongató (fekete és frankofón) „odakint” közötti határhelyzet kitettsége kezelhetetlenné válik a számára. NDiaye identitásközi elbeszélései döntően azt mutatják, hogy bizonyos határok átlépése még a szövegben is eredendően fenyegető lehet, és hogy túl messzire utazni – még az irodalmi fantáziában is – egyesek számára a megbetegítő széthullás kockázatát jelenti.

Szinte minden írása problematizálja azt a folyamatot, hogy miként lehet a védtelen és kiszolgáltatott hős „legintimebb” formába való fantáziászerű átváltoztatását egy ehhez hasonló rémálomszerű lezuhanás nélkül végrehajtani a szövegben. Művei szinte megszállottan próbálják újra és újra bejárni a megaláztatástól a felmagasztalásig tartó, folyton meghíusuló szöveges utazást. A fiatal NDiaye korán felismerte a posztmodern mint potenciálisan transzcendens elbeszélői eszköz kínálta lehetőséget. Műveinek kommentátorai vagy időről időre visszatérnek a szenegáli vezetéknevű túlságosan is meghatározott kontextusához, vagy pedig határozottan antibiográfiai kifejezésekkel tárgyalják műveit, azt az érzést keltve, hogy a vegyes etnikai származására való utalás kizárólag sértő lehet. NDiaye ezekkel a vagy túlságosan önéletrajzi, vagy túlságosan politikailag semlegesített hozzáállásokkal szemben mindig is arra használja a fikciót, hogy radikálisan új szubjektivitásokat teremtsen, akik a posztkoloniális elméletek identitáskategóriáit követve látszólag teljesen megkerülik a beazonosíthatóság feltételeit. NDiaye korai karakterei, mint például a *Quant au riche avenir* (1985) tizenéves fiúja, „Z”, vagy a *La Femme changée en bûche* (1989) narrátora, úgy is olvashatóak, mint játékos autofikciós alakmások, annak bizonyítékaként, hogy NDiaye valamilyen módon szeretne számot adni saját életéről, túl rövid gyermekkorának tapasztalatáról, vagy elmesélni azt a valóban megtörtént utazást, melyet elhidegült apja meglátogatására tett Szenegálba, egy fantasztikumba hajló metamorfózis által, a húszéves Médeia képzelet szötte hangján. Azonban hamar kiderül, hogy irodalmi munkásságának középpontjában az ábrándjaiba zárt elbeszélő szövegbeli átváltozástörténetének meghíusulása és az identitás feletti irányítás elvesztésének kudarca áll. NDiaye egyre inkább az önmegújítás radikális lehetetlenségére és etikai érvénytelenségére összpontosít a határokból kifordult, féktelen posztmodern keretek között.

A Goncourt-díjas *Három erős nő* főhősei hasonlóképp az átváltozás eksztázisközeli pillanatát elvétik, és a metamorfózis iránti vágy és le-

hetőség hevülete bukástörténetbe fordul. Az új narratív formák felfedezése és az új terek feltérképezése későbbi írásaiban aztán egyre formabontóbb lendületet vesz. A *Három erős nő* a korábban csak félénken megidézett szenegáli teret immár Franciaországgal egyenrangú, összefonódó térként rajzolja meg, és a két helyszín egyensúlyát a cselekmény két ország közti ingázása is hangsúlyozza. Az *Y penser sans cesse*¹⁰ (2011) egy harmadik teret, Németországot mutatja be, ahol a szerző 2007 óta él. A szöveg a dal, a vers, a dráma határain csúszkál, és a műfajokon túl a szerző egyik térből a másikba, egyik történetből a másikba, illetve egyik jelenetből a másikba csúszik át. A szövegek fényképekkel egészülnek ki, és egymással is párbeszédben állnak. Azzal, hogy megszólítja azt, akit „gyermekemnek” nevez, és akinek a hangját a szabad, közvetett diskurzuson keresztül összekeveri a sajátjával, NDiaye a történetek felfejtésének nyomkereséshez hasonló folyamatába vonja olvasóját. NDiaye szövegében pedig az új narratív formák felfedezése új földrajzi, időbeli és szcenikai terek bemutatásával társul. Az írónőt mindig is foglalkoztatta a földrajzi tér hatása írásaira,¹¹ és ebben a műben Berlin, ahol jelenleg is él, egyfajta új mentális univerzumává vált. De az ismerős földrajzi terek, amelyeket minden munkája felidéz, egyszerre felismerhetőek és deformálódtak is egyben. Folyamatosan nyitott terek maradnak, amelyek más tereket, vagy más időkben ugyanazokat a tereket tárják fel. NDiaye így palimpszesztikus térként teremti újra őket, múlt és jelen, képzeletbeli és valóságos, eredeti és újra megtalált élmény között vezetve az olvasót. Úgy, hogy szereplőinek példáját követve folyamatosan megkérdőjelezze mindazt, ami közvetlenül észlelhető és érzékelhető.

Az *Y penser sans cesse* egy rövid könyv, amely a pont kivételével írásjelek nélkül íródott, visszaulva a szerző második könyvére, a *Comédie Classique-ra*¹² (1987), amely egy egyetlen mondatban megírt kísérleti mű. A könyv az átörökítés, a továbbadás és az újrakezdés korlátainak feltárására tesz kísérletet, különös tekintettel a német történelem egyik legfájdalmasabb fejezetére. A szöveg az anya és a fiú közötti párbeszéd pillanatában indul, amikor berlini házukból kilépve az utcára érnek. A beszélgetés azzal kezdődik, hogy a gyerek szokatlan és nyugtalanító kérdést tesz fel az anyjának: „Nem tudok rólad semmit, ki vagy te?”

10 Marie NDIAYE, *Y penser sans cesse*, Éditions de l'arbre vengeur, Paris, 2011.

11 Korábbi regényeiben a megidézett francia tájak Beauce – NDiaye Pithiviers-ben született –, valamint Normandia és Gironde vidékei voltak, ahol több évig élt férjével, Jean-Yves Cendrey-vel és gyermekeikkel.

12 Marie NDIAYE, *Comédie classique*, P.o.l., Paris, 1987.

hogy aztán áttérjen a következő, még nyugtalanítóbb, szinte megszállott és rögeszmés kérdésre: „Kivel élünk együtt?”. A kérdésfeltevés az énkereséstől – a gyermek, aki az anyában keresi önmagát – a másik megismerése iránti kíváncsiságig ér, hogy anyját elmesélésén keresztül fedezhesse fel. Különösen érdekes, ahogy NDiaye németországi tartózkodását arra használja fel, hogy a sokféleség jegyében újragondolja írói munkásságát, hogy a műfaji határokat felforgassa, és egy olyan polimorf alkotásban működtesse elbeszélését, amely minden érzékszervre hat, összeköt földrajzi tereket és az emlékezet különböző pontjait.

A *Trois femmes puissantes* megjelenését követően az írónőt egyre inkább a politika érdekli: a pedofília, a bevándorlási törvények és a rasszizmus; az *Y penser sans cesse* esetében pedig a holokauszt áldozatai. A mű eredetisége abban rejlik, hogy rádiójátéknak készült, Denis Cointe francia képzőművész és rendező *Die Dichte* című darabjához, mely a vizuális művészet, a színházi előadás, valamint NDiaye szövegének és hangjának elemeit ötvözi. A színpad hátterét a rendező berlini S-Bahn-ról készült fotói alkották, a falra vetített fényképeket Sébastien Capazza és Frédéric Cazaux filmzenéje kísérte. A polimorf alkotás a kompozíciók megsokszorozott változatait, színházat, filmet, rádiójátékot keresztetett.¹³ A térrel, idővel és műfajokkal kölcsönhatásba lépő alkotás megvalósításához Denis Cointe és Marie NDiaye az Editions de l'Arbre Vengeur kiadót választotta, amelyet 2002-ben David Vincent könyvkereskedő és Nicolas Etienne grafikus hozott létre a vizuális és az irodalmi műfajokat társító kiadványok megjelentetésére. A projekt vizuális aspektusa Denis Cointe fotóinak beillesztésével jelenik meg a szövegben. A szerző jelenlétét és nézőpontját NDiaye berlini S. Bahnon készült fotója illusztrálja a borítón, míg a többi fotó a francia szöveg és annak német fordítása közé van beillesztve.

A német szöveg szimmetrikusan tükrözi a francia szöveget, valódi tükrözésként, hiszen a francia szövegbe beillesztett német szavak a német szövegben franciául jelennek meg, mint például: „Maison”, „immeuble”. A polifonikus játék tehát hangzó és szemmel látható elemként is, zeneiség és képiség kettősében jelenik meg a szövegben.

Cointe fotói emlékeztetnek egy másik intermediális kísérletre, Julie Ganzin az *Autoportrait en vert* (2005) című elbeszélés szövegébe illesztett fotóira. Cointe képeinek kísértetiességét nem az elmosódott-

13 Frédérique DONOVAN, Nouvelles formes et espaces palimpsestes dans *Y penser sans cesse* de Marie Ndiaye, *Contemporary French and Francophone Studies* 17. (2013/4.), 388–395.

ság kelti, hanem az a felülnyomat-hatásból fakadó szimbolika, mellyel a két ország, a két idő, a jelen és a múlt közti ide-oda mozgás rétegződik egymásra. A vonat ablakainak tükröződését kihasználva, melyeken a tükörkép hol az előtérben, hol a háttérben látható, a vonaton belüli és kívüli nézőpont is megjelenik, ahogyan a szöveg is az anya szemszögéből indul, de a gyermek és egy képzeletbeli, német közösség szólama is keveredik benne. A fénykép Ganzin kortárs Németországról alkotott látásmódját is az elbeszélés elemévé teszi, ahogy a lefényképezettek elgondolkodtató tekintetét is, akik soha nem az objektív mezejébe, hanem azon kívülre néznek. A borítón látható, a szerzőt a vonaton me-rengve ábrázoló fotó Michel Butor Renaudot-díjas *La Modification*¹⁴ című művét is felidézheti, mely egy vonatút sorsfordító töprengéseit és a döntés előli megfutamodás történetét meséli el.

A szerző így a fotográfia médiumán keresztül próbálja megmutatni egy elfeledett valóság arcát a jelen valóságán keresztül. Ezzel az eljárással egy olyan művészeti útkeresés részévé válik, amely a verbális hiányosságokat valamilyen más eszközzel mintha kompenzálni igyekezne, mint a színházi rendező, Wajdi Mouawad, a párizsi Théâtre national de la Colline igazgatója, aki darabjaiban a színházat a festészettel vegyíti, vagy mint Pina Bausch, aki vallotta, hogy mindazt, amiről nem lehet beszélni, azt el kell táncolni.

A szavak és a képek összefonódása a kortárs önéletrajzi elbeszélésekben olyan hibriditást eredményez, amely a szöveg és a kép együttes jelenléte által egy pontosabban lokalizálható tér-időt és egy biztos ponton és időpillanatban lehorgonyzott szubjektumot feltételez, de valójában az eljárás éppen hogy elhomályosítja az elbeszélés kereteit. A szubjektumnak ez a kitörlése annál inkább jelentős, mert elválaszthatatlanul kapcsolódik az autobiografikus művek nyomozásjellegéhez. Az *Autoportrait en vert* című könyv úgy kombinál történeteket, leveleket és fényképeket, hogy a kész mű paradox módon kibújik az autobiografikus művekkel szemben támasztott elvárások alól.

A könyv borítója, a könyv címe és Julie Ganzin fotója kettős olvasási perspektívába vonja az olvasót az „autoportré” szó jelentése miatt, amely egyszerre utal egy irodalmi szövegre az önéletrajz területén és egy fotografikus műfajra. Ez a kettősség a *Traits et portraits* [Vonások és portrék] elnevezésű sorozat szelleméből fakad, melynek részeként a mű 2005-ben jelent meg a *Mercure de France* kiadónál; Colette Fellous

14 Michel BUTOR, *La Modification*, Les Éditions de Minuit, Paris, 1957.

munkájának köszönhetően, aki a szövegeket és fotókat vegyítő kiadványsorozat megálmodója.¹⁵ Ez a jelentéspluralitás a dátumozott napló („2003. december”) formájában megírt szöveg által még inkább megsokszorozódik, és egy feltételezett, valós időbeliségbe helyezi az elbeszélést. Marie NDiaye tehát összekapcsolja az írást és a fotográfiát, és talán afféle megkötésből kiindulva egy olyan széles látószögű művet hoz létre, amely kaleidoszkópszerűen tükrözi az identitást, miközben az olvasó egy önéletrajzi dimenziójú szöveg képzetével próbál egyre közelebb férkőzni a szerző belső világához és életéhez. NDiaye tehát az önarckép által kínált lehetőségekkel és az emlékezés bizonytalan működésével játszik, miközben mégis egyfajta történeti ív elérésére törekszik. Ahelyett, hogy a megélt eseményeket egymás után bontaná ki, a tematikus szerveződést az elbeszélő sorozatos identitásokon keresztül történő színre vitelére fordít.

Michel Beaujour munkássága foglalkozik az önarckép, az „autoportrait” terminológia irodalmi használatának érvényességével, azaz az önreprezentációra irányuló irodalmi törekvések lehetőségével.¹⁶ Az önarckép és a festészet közötti kapcsolat nyilvánvaló, és a terminus médiumokon átívelő mozgása vezet Beaujour szerint ahhoz, hogy a műfaj az irodalmi művek sajátosságait valamilyen módon megkérdőjelezi vagy tagadja. Mégis, amikor Michel de Montaigne *Essais* [Esszék], Michel Leiris *L'âge d'homme* [A férfikor] és Jean-Jacques Rousseau *Les Rêveries du promeneur solitaire* [A magányos sétáló álmodozásai] című műveire hivatkozik, Beaujour kiemeli a fogalom hasznosságát, hogy egy, az önéletrajzi szövegektől különböző műfajt megnevezzen.

Egyik szempontja, hogy az önarckép kiemeli a folytonosság hiányát, így ellentmond a narratívában megalkotott személyiséget kialakító események világosan elrendezett sorrendjének. Valamint az „önarcképiró” másképp reagál az időre, mint az önéletrajzíró, mivel nem feltétlenül retrospektív elbeszélést ír. Míg az önéletrajzíró általában azzal foglalkozik, hogyan vált azzá, amivé vált – az „önarcképiró” tárgya az, hogy ki ő most, az írás jelen idejében.

Ebben rejlik az egyik fő oka annak, hogy az önarcképet pusztán „irkafirkának” is tekinthetjük, kísérletnek arra, hogy szavakba foglaljuk a jelenlegi állapotot, világos cél vagy irány nélkül. Ahogy Beaujour

15 Virginie DARRIET-FÉRÉOL, „Autoportrait en vert de Marie NDiaye : des identités en séries”, In: *Littérature du moi, autofiction et hétérographie dans la littérature française et en français du XXe et du XXIe siècles*, Presses Universitaires de Bordeaux, Pessac, 2015.

16 Michel BEAUJOUR, *Miroirs d'encre: Rhétorique de l'autoportrait*, Seuil, Paris, 1980, 14.

írja, az önarckép „csak annyiban szól a lehetséges olvasóhoz, amennyiben az egy kizárt harmadik fél helyzetébe kerül. Az önarckép önmagának szól.”¹⁷

Az önéletrajzzal ellentétben az önarckép mint irodalmi műfaj elméletileg viszonylag kevésbé feldolgozott, de Beaujour részleges definíciót kínál, amely kifejti, hogy „az önarckép a homológ és helyettesíthető elemek közötti felidézések, ismétlések, egymásra helyezések vagy megfeleltetések rendszerén keresztül próbálja felépíteni koherenciáját, így fő megjelenési formája a diszkontinuitás, az anakronisztikus egymás mellé helyezés, a montázs, amely szemben áll a narratíva szintagmatikájával, hiszen homályossága révén folyton arra késztet, hogy mi magunk konstruáljuk meg az elmosódó történet kronológiáját”.¹⁸

Sőt, a szöveges és vizuális elemek közötti korreláció – a festői önarckép és az író önarcképe között – egy újabb réteggel gazdagítja a narratív önarcképet. Beaujour azt állítja, hogy az író munkája abban tér el a festőtől, hogy amikor írni kezd, nem tudja úgy ábrázolni önmagát, mintha tükörbe nézne, hanem hatással van rá a kultúra és a nyelv, melyben elmerül. Ebből származik Beaujour híres definíciója, miszerint az önarckép „tintatükör” (miroir d'encre): egy olyan tükör, amelyet a nyelv és a kultúra tintája homályosít el.

Még az önéletrajzi írások jelenlegi robbanásszerű terjedése és a rájuk irányuló kritikai reflexió közepette is kevés elméleti figyelmet kap az irodalmi önarckép. Míg például a vallomás, a tanúvallomás, az autofikció és a fotónapló egyre népszerűbb eszközeivé váltak az önéletírással kapcsolatos korábbi elméleti álláspontok kritikájának, az önarckép nem éledt újjá. Ennek az lehet az oka, ahogyan Beaujour a korpuszával kapcsolatban megállapítja, hogy az önarckép formája az évszázadok során alig változott, vagy más elnevezések, például az „esszé” vagy a „vallomás” fedte le. Ennek a háttérnek a fényében izgalmas, hogy egy jól ismert kísérletező író, akinek egész életműve a női szubjektivitás és önreprezentáció megragadhatatlan megközelítésére törekszik, oly sokszor fordul az önarckép műfajához.

NDiaye műveinek intertextuális aspektusa is ugyanilyen izgalmas. Az elbeszélői szövegek keveredésén túl, más irodalmi és nem irodalmi, valamint filmekből vett szövegek is kiegészítik a fikciót. Ezeknek az intertextuális vendégszövegeknek a jelenlétéről bővebben Margarete

17 *Uo.*, 14.

18 *Uo.*, 9.

Zimmermann írt a *Három erős nő* elemzése kapcsán.¹⁹ Mivel ezeknek az utalásoknak a felfejtésére itt nincs lehetőség, csupán az intertextuális játék egyik különösen ironikus megvalósulását idézem fel zárásképp, melyben izgalmas módon egyesül mindaz, ami NDiaye munkásságában hangsúlyos: a széttöredezett identitás, a jelrendszerek összjátéka, a női és kisebbségi érdekképviselő problémája, valamint a narratív eljárások rétegzettség. NDiaye műveiben még a ruházat is erőteljesen szemiotizált. A tinédzser karakterek ruháira nyomtatott angol szlogenek szinte összezúzzák viselőiket. Ilyen a *La Sorcière*²⁰ [*A boszorkány*, ford. Földes Györgyi, József Attila Kör, 2004] egyik szereplője, a félénk, fiatal Steve, aki mintha összeroskadni látszana a ruháin lévő emblémás feliratok súlya alatt. Hasonló eljárás figyelhető meg a *Három erős nő* esetében, ahol a fiatal szenegáli özvegy, Khady Demba sógornői olyan szoknyát viselnek, melynek anyagán a következő jelenet elevenedik meg: „sárga alapon farkukba harapó, szürke kígyók és vörös alapon mosolygó fekete női arcok [...], alattuk az áll, hogy »Az afrikai nő éve«: a ráncoknál ijesztően meggyűrődő arcok és kígyók...”²¹ A ruha mintázata valójában egy ironikus kommentár az afrikai nők emancipációjáról, amelyet Khady Demba története egyszerre erősít és tagad meg. Ugyanakkor, mivel ezek a kígyók és arcok „vadul tekergőznek-kergetőznek Khady fejében”,²² számára a hatalom tompa fenyegetését és a nyugtalanító lehetőséget jelenítik meg, hogy az élete fenekestül felfordul, előrevetítve kiűzetését otthonából és az embercsempészek karmaival fenyegető, kegyetlen kényszervándorlását egy túl távoli Európa felé.

19 Margarete ZIMMERMANN, *Le jeu des intertextualités dans Trois femmes puissantes*, lásd: <https://margarete-zimmermann.de/wp-content/uploads/zimmermann-ndiaye-trois-femmes.pdf>

20 Marie NDIAYE, *La Sorcière*, Minuit, Paris, 1996.

21 Marie NDIAYE, *Három erős nő*, ford. GULYÁS Adrienn, Ulpius-ház, Budapest, 2012, 233.

22 *Uo.*

Tóth Károly

KÍSÉRLET EGY JÖVŐ MEGÉRTÉSÉRE

Párbeszédben egy közgazdász „tufa” regényével

„Margaret Thatcher sose hazudik, mi?”

(A hal neve: Wanda)

Egy ismerősöm hívta fel a figyelmemet a *Mátrix*-filmek egyik látszólagos ellentmondására: a gépek olyan valóságot szimulálnak a rabszolgasorba hajtott emberiség számára, amely lehetővé teszi saját mesterseges voltának felismerését. Miért éppen az ezredforduló árnyképével tévesztik meg az embereket? Hiszen életüket ugyanúgy tengethetnék valamely történelem előtti korban is, amely olyan rabszolgaságra kényszerítené őket, amelynek még a felfogására se volnának képesek. Habár elsősorban dramaturgiai szempontból elhessegethető ez a kérdés – ugyanis az ilyen engedmény híján nehezen lehetne bármi elbeszéltnivalót találni a *Mátrix*ban –, végső soron azonban jócskán túlmutat önmagán.

A *Mátrix* első látásra minden ellenállást értelmetlenné tévő mindenütt-jelenvalósága előtti fegyverletétel kísértetiesen hasonlít napjaink olyan filléres bölcsességeire, mint amit például nemrégiben volt szerencsém a metamodernizmus egyik hazai apostolától hallani, miszerint létállapotunk leginkább azzal írható le, amikor „még szelektíven gyűjtöd a szemetet, de közben tudod, hogy már úgyis mindegy”. Mintha egyre többen testté lett igeként kezelnék azt az – orrvérzésig ismételt-sége ellenére – eredetileg minden bizonnyal provokatívnak szánt szíporkát, hogy a világvégét könnyebb manapság elképzelni, mint a kapitalizmusét. A kérdés tehát az, hogy megadatott-e nekünk is mindaz az engedmény, amelyre Neóék ellenállása épül.

1.

A 19. század rossz hírbe keveredett gondolatainak egyike szerint a polgárság uralomra jutásával „minden, ami rendi és állandó, elpárolog, mindent, ami szent, megszenteltségtelenítenek, és az emberek végre arra kényszerülnek, hogy józan szemmel vizsgálják léthelyzetüket, kölcsönös

kapcsolataikat”.¹ Talán nem is véletlen, hogy ennek a kornak az irodalmi önképévé – legalábbis olvasásszociológiai szempontból – egy olyan műfaj vált, mint a mindenféle kötöttségnek látványosan ellenálló és eleinte éppen emiatt lenézett regény. A regényműfaj irodalomtörténeti jelentősége azonban nem merül ki pusztán abban, hogy a szépirodalom rangjára emelte az egyéni érzések és tapasztalatok rögzítését, hanem egyúttal ezek találkozásainak lehetséges közegét is megteremtette. „Az igazság nem az egyes ember fejében születik meg, és nem is ott található – írta Bahtyin –, hanem az emberek között, akik dialogikus érintkezésük folyamatában együttesen keresik az igazságot.”²

Azonban a kapitalista termelési viszonyokat jellemző munkamegosztást nagyfokú specializálódás jellemzi, azaz a termelésben résztvevők feladatai (jelentsen ez gépipari vagy éppen irodalmi futószalagot) olyan mértékben különülnek el egymástól, hogy azok kívülállók számára többnyire nehezen vagy egyáltalán nem érthetők. Azonban ezt a hatást nem pusztán konkrét ismeretek hiánya váltja ki, hanem azok sajátos megjelenési formája is közrejátsszik ebben: a fokozatos elidegenedéshez ezoterikus nyelvezet járul. Bizonyos tekintetben ez a folyamat érthető, hiszen a szakkifejezések nem lennének mellőzhetetlenek, amennyiben le lehetne őket fordítani. Amikor azonban az elmélyült tudás érthető igényét a társadalom egészét átjáró túlspecializálódás váltja fel, akkor az először az egyéni felelősségvállalás kibontakoztatásának akadályává válik, végül pedig párbeszédképtelenné teszi a társadalom különböző csoportjait.

Szinte keresve sem lehetne erre érzékletesebb példát találni a gazdaság csak szakemberek által megragadhatónak hitt teljességénél. Sokak számára a gazdasági válságok például az időjárási jelenségekhez hasonlóan „visszatérő”, rajtuk tőlük függetlenül uralkodó elemeivé váltak a társadalmi (tehát alapvetően ember alkotta) valóságok.³ Jánisz

1 Friedrich ENGELS – Karl MARX, *A Kommunista Párt kiáltványa = Karl MARX és Friedrich ENGELS művei* 4, Kossuth, Budapest, 1959, 445.

2 Mihail BAHTYIN, *Dosztojevszkij poétikájának problémái*, ford. HETESI István – HORVÁTH Géza – KÖNCZÖL Csaba – SZŐKE Katalin, Gond-Cura – Osiris, Budapest, 2001, 138.

3 Vö. pl. „[A] tőzsde a társadalmi intézmények szféráját elhagyva, gyakorlatilag természeti jelenséggé vált; olyan dologgá, amelynek megszűnése egyszerűen elképzelhetetlen. Tény, hogy két és fél évtizednyi folyamatos sulykolás sokat tett ezért a hétköznapiságért, főleg pedig annak elhitéseért, hogy egy „modern» gazdaság piacok, s köztük részvénytőzsdék [...] révén képzelheti csak el saját finanszírozását.” (Frédéric LORDON, *Ha bezár a börze...*, ford. FERWAGNER Ákos = LORDON, *A pénz markában: Válogatott cikkek*, vál. MORVA Judit, Közép-Európai Fejlesztési Egyesület, Budapest, 2012, 9.) és „[A]z egyetemek nem készítenek átadásról szólnak, hanem olyan simulékony csatlósok kitermeléséről, akik alig

Varufákisz első regénye azonban nem csupán tagadása ennek a felfogásnak, hanem egyszersemind példamutató kísérlet is a meghaladására – méghozzá a Bahtyin által „dialogikus érintkezésnek” nevezett cél irányában. Ez a törekvés egyrészt újra és újra formát ölt a szereplők konfliktusmentesnek aligha nevezhető érintkezésében, másrészt pedig következik abból a provokatív gesztusból, miszerint az „irodalomszakmán” túl is lehet, sőt érdemes regényt írni. „El kell ismernünk a saját gondolkodásunkon belüli ellentmondásokat. A regényszerű elbeszélés szépsége éppen abban áll, hogy lehetővé teszi egymásnak homlokegyenest ellentmondó nézeteket valló szereplők mozgását, aminek köszönhetően bemutathattam a fejemben lévő ellentmondások közül néhányat.”⁴

Varufákisz jelenleg az Athéni Egyetem közgazdaságtan-professzora és a görög parlament képviselője, a Magyarországon talán kevésbé ismert európai sztárértelmiségiek egyike, aki hírnevét elsősorban alig néhány hónapos pénzügyminiszteri karrierjének köszönheti. A világválság hatására az egyre inkább az államcsőd felé tendáló Görögországban 2015 januárjában jutott hatalomra a baloldali Sziriza-kormány, amelynek képviselőiben Varufákisz tárgyalt az úgynevezett „trojkával”. Az Európai Bizottság, az Európai Központi Bank és a Nemzetközi Valutaalap képviselői csak megszorító intézkedések bevezetésével voltak hajlandók pénzügyi segílyt nyújtani Görögországnak, ahol így július 5-én népszavazásra került sor. A voksolók több mint 60%-a a javaslat elutasítására szavazott, azonban három nappal később a Ciprasz-kabinet elfogadta a feltételeket, mire Varufákisz lemondott. „A kormány megdöntötte a népet” – fogalmazott egyik interjújában néhány hónappal ezelőtt.

Az addig elsősorban szakíróként ismert Varufákisz 2017-ben jelentette meg a tárgyalásokról szóló visszaemlékezéseit *Adults in the Room* [Felnőttek a szobában] címmel,⁵ amivel párhuzamosan kiadták az eredetileg görögül írt *Talking to My Daughter About the Economy* [Beszélgetés a lányommal a gazdaságról, 2014], amely önmeghatározó

várják, hogy azt tehesék, amit mondanak nekik. Azért vagy ott, hogy olyan fiatalokat termelj, akik hajlandók arra – elég kétségbeesettek hozzá –, hogy leendő főnökeik prioritásai szerint formálódjanak. És ehhez az első lépés az, hogy rávegyük őket, hogy kérdés nélkül lenyeljék a hitedet, miszerint a piacok éppen annyira természetesekek, mint a gravitáció, és a haszonszerzés az egyetlen méltó törekvés.” (1. *Modernity's Vanquished – Eva*)

4 *Another Now – An intimate introduction* (<https://www.youtube.com/watch?v=Jc9ud5Mp-xE>; utolsó letöltés: 2022. október 21.)

5 A könyv alapján két évvel később Costa-Gavras készítette el az itthon *Görögország, 2015* címmel bemutatott filmet.

alcíme szerint „a kapitalizmus rövid történetét” meséli el. A világtárvány első éve azonban minden eddigi vállalkozásától eltérő eredményt hozott, ugyanis 2020-ban jelent meg a tudományos-fantasztikumból addig is elismerten sokat merítő Varufákisz „tufa” (tudományos-fantasztikus) regénye, az *Another Now* [Egy másik most].⁶

2.

Az *Another Now* [Egy másik most]⁷ több szempontból is konvencionális alkotás: a „talált” kéziratként való keretezés a szinte kötelező „kedves olvasózással” vagy az elbeszélés lineáris jellege és hagyományos stílrealizmusa mind-mind a megszokás irányába mutat. Varufákisz regényének tufajellege elsősorban nem az emberi tevékenységek közül kimetszett „művészi” alkotószabadság gyakorlásának megnyilvánulása. A műfaj keretként, az írói „eszmék” hordozójaként, de legfőképpen a „jövő archeológiájaként” funkcionál, hiszen az *Another Now* [Egy másik most] lényege sokkal inkább a didaxissal és a mezei propagandával rokon, de az azoktól messze nem elválaszthatatlan tézisszerűségében rejlik.

A történetekhez képest több mint tíz évvel későbbi elbeszélés középpontjában az X generáció három hajótörött egzisztenciája áll: Costa, a görög származású mérnök-informatikus, Eva, a neoliberális közgazdász, és a rezignált antropológus, Iris, akinek hátrahagyott naplójának köszönhetően tárulnak fel 2025 eseményei ismerősük, a szintén görög Yango elbeszélésében. Az európai kultúrára, különösen az angol irodalomra és a görög mitológiára tett utalásokban amúgy is bővelkedő regény fordulópontjához Costa véletlen felfedezése vezet. A Gügész gyűrűjének története⁸ által inspirált mérnök eredeti szándéka ellenére nem pusztán bebizonyítja a párhuzamos valóságok létezését, de egyszerűen képes kapcsolatot teremteni az emberek „másik mostban” élő hasonmásaival is.

6 Magyar nyelven azonban jóformán semmi nem olvasható tőle, említésre és figyelemre egyaránt méltó kivétel a *Hogyan lettem külön marxista?* című 2013-as esszéje (ford. Kőrös László, 2000 2015/[2], 23–30.).

7 Yanis VAROUFAKIS, *Another Now: Dispatches from an Alternative Present*, London, Bodley Head, 2020. (A regényből származó idézetek saját fordításaim. Mivel azt e-könyv formájában olvastam, az oldalszámokra nem, csak a fejezet- és alfejezetcímekre hivatkoztam.)

8 PLATÓN, *Allam*, ford. STEIGER Kornél, Budapest, Atlantisz, 2018, 116–118. (359b–360d)

A „másik most” története a 2008-as világválságig azonos a mi mostunkéval, azonban a gazdasági összeomlás ott alapvetően más reakciót váltott ki. Mivel „Eva az emberarcú liberális kapitalizmusba, Iris a nem borzalmakat, hanem felszabadulást hozó forradalmakba, Costa pedig a társadalmat demokratizálni képes technológiába vetett hitét veszítette el”,⁹ így kezdeti kételyeiket és idegenkedésüket legyőzve csakhamar mindannyian tájékozódni igyekeznek hasonmásaik révén. És bár a regényben leírt forradalmi változások sokrétűségüket inkább Varufákisz részletgazdag gazdasági elképzeléseinek köszönhetik, semmint az izgalmas cselekménybonyolításnak, figyelemre méltó az a (nem feltétlenül elbeszélőművészi) kreativitás, amellyel tézisei a cselekedetek formáját öltik.

Ennek látszólag ellentmond, hogy az *Another Now* [Egy másik most] kilenc fejezetéből a 3–6. voltaképpen nem más, mint Varufákisz posztkapitalista gazdasági elképzelésének ecsetelése – ami egy jó tollú közgazdász kifejtése volna csupán, ha nem mutatkoznának meg egyúttal expliciten annak belső ellentmondásai. Ezek körvonalazása egyrészt a modernitás hagyományos formáiból való kiábrándulással veszi kezdetét, amely nem egy első olvasásra meghökkentő téziszhez vezet; ilyen például a területfoglalás hiábalósága („a kapitalizmus már nem térben, hanem időben és a pénzügyi tranzakciók áramlásában–hullámváltásában létezik”)¹⁰ vagy a hagyományos baloldal bukása („Oké, tegyük fel, hogy mi vagyunk az élcsapat. De a kibaszott minek az élcsapata?”).¹¹

Természetesen ebből a tézisszerűségből következnek a regény legszembetűnőbb gyengéi is, ami hol a jellemrajz pótlására szolgáló esetszerűségeket, hol a meglehetősen komoly problémák fölötti leszer elsiklást jelenti: az előbbire Iris szexualitásának meglehetősen idétlenre sikeredett és végső soron súlytalan bemutatása, az utóbbira pedig a magán-szféra és transzparencia viszonyát illető átalakulás problematikájának feltáratlansága.¹² Mindez azonban eltörpül amellet, hogy bár az *Another Now* [Egy másik most] említés szintjén kitér a periféria országainak helyzetére vagy a klímaváltozás kérdéseire, azokat illetően már jóval kevésbé magabiztos vonásokkal rajzolódik ki könyvből Varufákisz elképzelései.

9 5. *The Reckoning Begins – Suspending disbelief.*

10 4. *How Capitalism Died – O.C. Rebels.*

11 1. *Modernity's Vanquished – Iris.*

12 Különösen érdekes volna ebből a szempontból a regény 4. fejezete *Techno-Rebels* című alfejezetének összevetése *A lét elviselhetetlen könnyűségének* a tragikus sorsú Jan Procházka-ról szóló részével (ford. KÖRTVÉLYESSY Klára, Budapest, Európa, 2014, 171–172. és 295.).

Mindemellett a regény gazdag tényanyaggal is szolgál, például kiderül, hogy szemben a Walmart a maga 40%-ával a Facebook bevételeinek alig 1%-át költi a munkabérekre, vagy hogy a világ száz leggazdagabb szerveződése közül állam mindössze harmincöt van, az összes többi részvénytársaság. Éppen ennek a referencialitásnak, a valóságban való „lehorgonyozottságának” köszönhetően a mű fantasztikum – a szó pozitív értelmében – inkább önfel számoló, semmint utópikus. Ugyanis a leírt társadalmi változások lehetséges jellegét erősítendő, szóba kerül a regényben a portugál ápolónők sztrájkja 2019-ben és az új-zélandi tőzsdét ért 2020-as kibertámadás, amelyek mellett a jugoszláv munkás-önigazgatási modelltől kezdve egészen a chilei Synco-projektig nem egy „szellemujjat” fel lehet fedezni.

Ennélfogva a Varufákisz elképzeléseit (tőzseellenesség, hierarchiakritika, technofeudalizmus stb.) akárcsak távolról ismerők számára a regény kevés meglepetést tartogat szigorúan elméleti szempontból: „Tudtuk, hogy mindenünk áruvá lett, hogy minden szavunkat és cselekedetünket rögzítik és eladják. De azt *nem* fogtuk fel, hogy mindenestül való digitalizálásunk folyamata mindenkit proletárrá tett, a főnökeinket is. [...] De mit is jelent igazából proletárnak lenni? [...] Azt, hogy egy fogaskerék vagy a termelés folyamatában, amely azon alapszik, amit teszel és gondolsz, miközben lehetetlenné teszi, hogy bármi más legyél, mint a terméke. Az önrendelkezés végét jelenti, minden élményérték [experiential value] csereértékbe fordítását, az autonómia végső leigázását.”¹³

3.

Hiba a gondolkodásról lemondva annak penzumát kizárólag fogalmakra vagy vélelmezett autoritásokra hagyni. Ezzel szemben más nemzeti irodalmakban – a legerősebben talán Franciaországban – jóval jelenvalóbb az a termékeny megközelítés, miszerint egy-egy végső soron a közéletet érintő, de formáját tekintve elsősorban szakmai állásfoglalás a diszkurzív tétel, a „laikusok” megszólítása vagy éppen a cselekményesség által biztosítottnak vélt dialógusjelleg érdekében könnyen szépirodalmi formát ölthet. Ez a demokratizáló gesztus azonban nem csupán az elitizmus elharapódzása elleni küzdelmet feltételezi, hanem egyben az utópikus gondolkodás létjogosultságának visszakövetelését

is. Ugyanis a 19. század igen sok roszhírbe került gondolata mellett az utópia fogalma is dekriminalizálásra vár.

Az orosz Nyikolaj Csernisevszkij *Mit tegyünk?* (1863) című regényének Vera Pavlovnája az *Apák és fiúk* korának morális válságára választ keresve például üvegpalatokban lakó emberekről álmodik. Mindez persze formai szempontból ma sem kevésbé tufa, de az is nyilvánvaló, hogy a mű sokkalta inkább egy „érzékletessé” tett eszme, egy álomszocializmus, semmint valamiféle saját magán kívül semmi másra nem vonatkozó „művészet” (és ami, tegyük hozzá, volt annyira releváns és népszerű, hogy magyarul már 1897-ben megjelent). A különböző társadalmi víziók kifejtésére mindezért szinte magától értetődő terepnek tűnik a tufa-irodalom, pontosabban – mint Varufákisz esetében – annak utópikus formája. Az így felfogott utópiához pedig nem társítható csak pozitív vagy negatív előjel, hanem jóval inkább a politikai kreativitás, a társadalmi képzelőerő nyilvánul meg benne. Azaz valami olyasmi, ami Neóéknak is rendelkezésükre állt a Mátrix elleni küzdelem során.

Éppen ezért Varufákisz regénye a termelési viszonyok minden meghatározójaként való felfogása és a történelmi idő siettetésének lehetőségébe vetett hit között próbál egyensúlyozni: „Amíg nem olyan világban élünk, ahol az anyagi szükségleteket kielégítik a mindenki falán lévő *Star Trek*-replikátorok, addig az olyan dolgok, mint a pénz és a licitálás továbbra is nélkülözhetetlenek maradnak.”¹⁴ Ennek megfelelően egy, a korlátokat felismerő, de azokat örökkévalónak nem tartó és optimizmussal vegyes belenyugvás hangját üti meg.

„Thatcher legnagyobb győzelme az volt, amikor lehetetlenné tette annak az elképzelését, hogy bárki anélkül tegyen bármit is, hogy ahhoz ne fűződjön hozzá érdeke.”¹⁵ Habár a piacgazdaságnak az *Another Now*-ban felvázolt demokratizálása majdhogynem minden szempontból jobbnak tűnik, mint a „mi mostunkat” jellemző termelési viszonyok, sőt a kapitalizmus felemelkedésével végképp különvált gazdasági és politikai szférákat még közelíteni is tudja, de a mindennek a csereértékre való redukálását nem szünteti meg. Ennek megfelelően és értelem-szerű konfliktusként a regény legtöbb gazdasági magyarázatát korábban „a pénzügyi világ Titanicjának”, a Lehman Brothersnek dolgozó Eva kritikus kérdései váltják ki, ezáltal is megakadályozva azt, hogy a „másik most” világa csupán valamiféle elveszett paradicsommá váljon.

14 9. *Exodus – Power to do what?*

15 1. *Modernity's Vanquished – Iris.*

Azonban nem kisebb szerepet játszik a gazdaság partikuláris tényeihez képest általánosabb, mondhatni „filozofikusabb” kérdéseket felvető Iris szerepeltetése. Ennek megfelelően a patriarchátus és annak a gazdasági alaphoz viszonyított relatív autonómiájából következő problémák körbejárása a regény egyik kifejezetten progresszív értékeként mutatható fel: „»Megmozdulnak a hegyek, a bankok kihalófélben vannak, még a kapitalizmus is kipusztul – írta Siris –, de a patriarchátus nehezen kinyírható csótányként továbbél. A különbség az, hogy most a politikai korrektség még vastagabb páncélja alá rejti el magát.« [...] Ha azt mondták volna neki, hogy az OC-lázadás kicsinálta a patriarchátust, akkor a másik mostot durva átverésként utasította volna vissza.»¹⁶

*

„A kapitalizmus és a tudományos fantasztikum egy dologban közös [...]. Fiktív valutában kereskednek jövőbeni javakkal.”¹⁷ Azonban az *Another Now* [Egy másik most] nem egy „fiktív” aspektusa komoly és nem kizárólag közgazdaságtani kérdéseket vet fel. Ezeket végessége és tézisregény volta miatt nem minden esetben sikerül konkretizálnia, ettől függetlenül Varufákisz ambiciózus vállalkozásának köszönhetően figyelemre méltó intellektuális teljesítmény született formai és tartalmi szempontból egyaránt – még akkor is, ha a figyelemreméltóság messze nem esztétikai kategória. Nem kell ugyanis görög közgazdász követőjének lenni ahhoz, hogy valaki elismerje, hogy regényének még a hibáiból is lehet és érdemes tanulni.

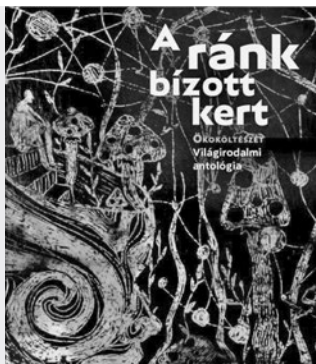
16 7. *Trouble in Paradise – A hard-to-kill cockroach.*

17 A máshogyan nem jelölt idézetek fordításai Jánisz Varufákisz itt tárgyalt regényéből származnak (első megjelenés: Yanis VAROUFAKIS, *Another Now: Dispatches from an Alternative Present*, London, Bodley Head, 2020.). Mivel azt e-könyv formájában olvastam, így az oldalszámokra nem, csak a fejezet- és alfejezetcímekre tudok hivatkozni: 1. *Modernity's Vanquished – Costa.*

Bordás Máté – Sipos Tamás
(szerk.)

A ránk bízott kert

PRAE.HU
Budapest, 2021

Pál Sándor Attila

ANTROPOCÉN TÁJ

A piaci viszonyok között eleve hendikepes verseskönyvkiadáson belül, e kiadói pokolban alighanem külön bugyra van a világlírának, s ezen belül pedig apró, fortyogó mellékbugyra a világlírának magyar nyelven prezentáló antológiáknak. A messze nem piaci viszonyok között egzisztáló, a kultúrát saját szempontjai és érdekei miatt túlbecsülő szocialista idők innen nézve szinte joggal tűnhetnek egyfajta aranykornak: az önálló verseskötet-sorozatok, mint a *Napjaink költészete*, az *Új Pegazus* vagy a *Lyra Mundi* mellett számtalan kurrens költészeti válogatás látott napvilágot, például a Modern Könyvtár sorozatban, megmosolyogtató vagy inkább megdöbbenítő példányszámban. Jutányos áron beszerezhető a legtöbb antikváriumban.

Joggal merülhet fel tehát, hogy a helyzet manapság sem túl rózsás, elég csak az egyébként oázisnak tekinthető, teljesen nonprofit *Versum Online* könyvsorozatára gondolnunk, melyet forró krumpliként dobálnak tovább a kiadók (a Magvető után a 21. Század is). Ugyanakkor mintha valami változna, legalábbis az antológiák terén: 2022-ben az

1749.hu megkérdőjelezhető ütemben, (követhetetlen és semmilyen) marketinggel megjelentetett gyors egymásutánban jó néhány kortárs világlíra-antológiát (amerikai, lengyel, cseh, kolumbiai és spanyol), s itt van ennek az írásnak az apropója, *A ránk bízott kert* is, a Prae Kiadó gondozásában, még 2021-ből.

Azt is állíthatnánk, hogy a kötet lényegében egy Versum-antológia, amennyiben olyan versek találhatók benne, melyek kivétel nélkül ezen a platformon jelentek meg. Viszont két nem megszokott támogató is feltűnik a hátsó fülön: a WWF Magyarország és a Greenpeace. A két természetvédelmi szervezet közül előbbi jegyzi a fülszöveget, s az együttműködésre kiter az utószót író, és a könyv anyagát Sipos Tamással együtt válogató Bordás Máté is. „Az, hogy e kötet népszerűsítésében a Greenpeace és a WWF Magyarország is részt vesz, azt példázza, hogy az irodalmi és a közéleti kultúra képes egymásra találni” (90). A fülszöveg ennél tovább is megy, a pusztá gyönyörködtetésen túl talán némi cselekvést, aktivitást is remél az olvasótól – szokatlan, naiv, de szép gondolat.

Mielőtt a kötet olvasásához fogtam, a következő kérdések foglalkoztattak: mindenekelőtt hogyan lett a természetlírából ökoköltészet? Pontosabban: mi különbözteti meg egymástól a két címkét? Pusztán az, hogy utóbbinál tapasztalható egyfajta új tudatosság, természet felé fordulás, mely már számol azzal, és erőteljesen él is annak ábrázolásával, ahogyan az ember hat a környezetére, a Föld nevű bolygóra, alakítja, általában inkább pusztítja, bántja, gyilkolja, szennyezi? S az ökoköltészet adott esetben környezettudatos, környezetvédő indulatokat is megfogalmaz, azaz van némi mozgalmi, forradalmi jellege, felhívó, tehát így publicisztikus és közéleti funkciója? Vagy akár már az antropocén belátásokon túlmutató, az ember utáni világ számunkra apokaliptikus, a flóra és fauna számára megnyugtató víziójába is bepillanthatunk?

A könyvtárgy szép és karcsú: inkább tűnik egyszerű verseskönyvnek, mintsem antológiának, hiszen az ilyesféle gyűjtemények valamiért féltéglaként lebegnek lelki szemeink előtt. Ezzel együtt vagy e nélkül is súlyos és nívós korpuszról van szó.

A könyv három ciklusra oszlik, sorrendben: „plasztinált táj”, „fekete táj” és „lélegző táj”. Az első Tobias Falberg verséről kapta a címét, amely voltaképpen az erőműről, illetve az azt felépítő betonról mint növényi organizmusról, burjánzó élőlényről, egyfajta gyomról szól, ami megfojtja a környezetét, terjed és terjeszkedik – a szövegben szépen kitartott, ridegségében is megkapó kép. Ha általánosságban egyáltalán

lehetséges bármit is mondani egy ilyen sokféle irodalomból és (a szerzőket lajstromozó függelék tanúsága szerint) ennyire különböző évtizedből, korszakból merítő válogatásról, akkor a kötet elején mindenképpen feltűnő a nagyon száraz, kopár(ra fordított) nyelv, a díszítetlenség, mely evidensen a felvetett problémákkal is összefügg.

Ebben a ciklusban véleményem szerint kiemelkedő még Paul Muldoon Baudelaire-rájátszása az albatroszról, a szimbolista csipkézet teljes lenyesésével (és a műanyagevésbe belepusztuló madarakról szóló BBC-hír mottóvá emelésével) (18–19), majd utána rögtön Anna Adamowicz verse, amely még tovább gondolja ezt. Azt nem tudom pontosan, hogy utóbbi egyébként is közvetlenül kapcsolódik-e Muldoon szövegéhez, azaz annak inspirációjára, mintegy válaszként született-e, mindenesetre nagyon meglepődnék, ha nem így lenne, s ebben az esetben a szerkesztési ziccet gyönyörűen használták ki az összeállítók. Az első ciklusban és az egész kötetben is W. S. Merwin mondható az egyik titkos főszereplőnek, az egyik legfajsúlyosabb szerzőnek, s méltán. Már csak az ilyen sorokért is: „sok minden amit szavak jelöltek / nem létezik már // a kísérteties fa melletti ködben ácsorgás főneve / az én igéje” (*Nyelvet veszíteni*, 13), de az első részben található a *Kérdések a turistákhoz akik megálltak egy ananászültetvénynél* című nagyverse is. A turista-olvasó kellemetlen és kényelmetlen kérdések sorával szembesül, miközben az igába hajtott természet metaforáján, az ültetvényen időzik.

A második ciklus címe: „fekete táj”. Itt található Antonio Machado szép verse, melynek utolsó sora adta az antológia címét (*A szél egy raggató reggelen*, 37). Max Oravin áradó prózaversfolyama is megkapó (*a tisztá föld*), s itt sem valamiféle panteisztikus természetvallás bontakozik ki, a líraiságról nem mond le szerencsére („[...] a parton bor tolul a bőrömbbe a bőrödbe, test testbe csúszik, csendes az este. lélegzet siklik a nádason. kezemben csupasz lábfejed félénk madár, ráng, a seb vékonyan kérdés, még nem gyógyult. a táj elsötétül a retinán. a bőrödön marad egy fénykép a lombokon átszűrődő napsugarakról” [39]).

A természet vagy inkább a természeti környezet, a táj mint olyan, legtöbbször inkább kegyetlen ezekben a versekben, mint szép, vagy legfeljebb kegyetlenségében szép, érzelemmentesen; minden csak anyag, folyamat, történés, nincs emberi hevület, legfeljebb a pusztításban, nem lelkesedik át az anyag, nincs emberarca, nem látni a vízben a saját arcunkat, olyasfélék ezek a szövegek, mintha narrációmentes, szenvtelen természetfilmeket néznénk. A versbeszélők objektíven át figyelik, írják le a pusztulást, mint ahogy egy természetfilm operatőre is felveszi,

ahogyan például az éppen csak a tojásból kikelt, apró teknősök azonnal igyekezni kezdenek a tenger felé, s a ragadozómadarak ott vadásznak rájuk, már várják őket, s azonnal felfalják, alig ússza meg némelyik, szurkol nekik a néző, de az operatőr nem megy oda, nem avatkozik be, nem zavarja el a madarakat, vagy nem vesz a kezébe öt-hat kisteknőt, és nem viszi oda őket a vízhez. A különbség, hogy itt legtöbbször a szurkolásra sincs esély: kis túlzással vagy csak a madarak táplálkozását látjuk, vagy csak az elpusztult kisteknősöket. Vagy az elpusztult madarakat, beleikben műanyagszeméttel.

Andrei Doboş *Teelés* című verse telitalálat még a második ciklusból („[...] a szennyvíztisztító telepek / anyai dorombolása” [50]), valamint Bruno Galluccio szövege is erős a föld és az emberi civilizáció végéről (*[a halálban nem egyesülünk újra a végtelennel]*). Ez utóbbi a rövid idő alatt nagyon népszerűvé vált *Ne nézz fél!* című film végét evokálta bennem („mikor az emberi faj kihal / a felhalmozott tudás egésze / zűr-zavarban és zuhanva / szóródik szét” [56]).

A harmadik ciklus, a „lélegző táj” is bőséggel rejt remek (nagy) verseket, ilyen például Ted Hughes *Kis bálnadala* (65–67), vagy Viktor Zsibul (*A Víz Alatti Nap Szentélye*, 71–72) és Federico Italiano szövege (*Az óriásrákok inváziója*, 68–70). Ha a tájakat és a természeti képződményeket vesszük szemügyre, melyek a versek tereit képzik meg, rengeteg a víz, a tenger, a hegy, a völgy, a színek, árnyalatok esetében pedig kevés a zöld, annál több a sötét és a még sötétebb. Øyvind Rimbereid virágtanácsos verse is kitűnő (*Szártalan aszat*, 82–83), és nem melleleg zöldellő formavers a szabadversek sivatagában. Nem meglepő módon W. S. Merwin zárja a kötetet *Hangzat* című versével – benne a párhuzamos történetekkel, és a homályos, de sejthető, idegen kor elérkeztével (korunk Sziszifusza egy őserdőirtó, és tragédiája az, hogy egyszer elfogy a fa).

Az utószót, melyet Bordás Máté jegyez, már érintettem, alapos és körültekintő, s fontos megemlíteni, hogy valóban hozzá tud tenni a kötet befogadásához, adott esetben célszerű lehet e szöveg elolvasásával kezdeni a könyvet, még a versekkel való megismerkedés előtt. S ha a recenzió elején feltett kérdéseimre a szövegek nem adnának egyértelmű választ, ez a kontextualizáló-orientáló szöveg ebben a tekintetben minden igényt kielégít. Eligazít az ökofeminizmus, az ökokritika és az ökopoétika koordináta-rendszerében is (míg „... az ökokritika irányzata a természet mindennemű irodalmi reprezentációjával foglalkozik, addig az ökopoétika és az antropocén líra elnevezésű irányzatok sokkal

inkább a 20-21. században elképesztő méreteket öltő ökológiai problémákkal foglalkozó szépirodalomhoz köthetők” [88]).

Az írás egyik szerintem legfontosabb tételmondata az, mely szerint a Földre már nem objektumként, hanem szubjektumként tekintünk, a Föld élő organizmus, velünk, miattunk változik, és ezt már a bőrünkön érezzük („te tetted ezt, világ”), lásd klímaváltozás, kihalt állatfajok, természeti katasztrófák, és így tovább. Az előzetesen feltett kérdéseimre adott választ pedig érdemes kissé hosszabban is idézni:

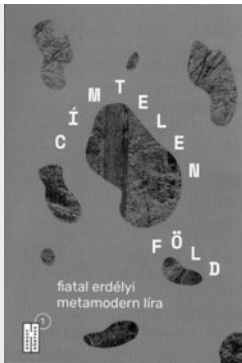
„Az antológia szövegei tehát az ember-állat-természet kapcsolatát vizsgálják, az ember szerepére folyamatosan rákérdezve. Ezekben a lírai reflexiókban a bűntudat, az erőszak, az elmúlás és a trauma hatja át az emberi identitás természettel való kapcsolatát. A korábbi, romantikus táj- és természetszemléletünket felváltja egy átpolitizált, társadalmiasult természet, amelynek igényei többé már nem elhanyagolhatók annak érdekében, hogy az emberi civilizáció megőrizhető legyen. A szövegek gazdag képi világukkal és mély gondolatiságukkal egyfajta féltő gondoskodást is sugároznak, hiszen a ránk bízott kert mostoha kertészei voltunk ez idáig. Ebből fakadóan pedig az antológia darabjai a krízisállapotot esztétizálják, de túl is lépnek rajta, hiszen az ökopoetika és az antropocén kontextusában az esztétizálás pusztá aktusa is a problémára való aktív odafigyelést jelentheti.” (96)

Amivel még kiegészíthető és árnyalható ez a pontos összefoglalás, az az, hogy egyrészt sajnos nem minden szövegre jellemző a gazdag képi világ és a mély gondolatiság, másrészt a túllépés gesztusa olyanformán is tetten érhető, hogy némely vers már valamiféle poszthumán, posztantropocén korba is bepillantást enged, pedzegeti annak alternatív, de korántsem elképzelhetetlen univerzumait.

A kötet végén, már az utószót követően megtaláljuk a szerzők és fordítók rövid életrajzait, ez nagyon jó, bár azt kevésbé sikerült kihüvelyeznem, hogy milyen logika alapján vannak kiról-kiről bőségesebb vagy szűkebben mért információk.

Mindenképpen üdvös lett volna, ha mindenkiről olvashatunk legalább olyan terjedelemben, mint mondjuk Ted Hughesról, kitérve kicsit egy-egy kötetére, költészete vázlatos jellemzőire, s nem csak annyit közölve, hogy mikor született (és hunyt el adott esetben), valamint hány könyve van.

A ránk bízott kert remek gyűjtemény, erős szövegekkel, kiváló fordításokkal. Hogy mennyire sarkallhat tényleges cselekvésre, azaz meny-nyiben érvényesül a természetvédelemre, környezettudatosságra mozgósító szándéka, azt nem tudom, de aki végigolvassa, vélhetően másként tekint majd az őt körülvevő természeti környezetre, s ez bizony nem kevés. „Azért aggódunk a természetért, mert saját civilizációnkat féltjük, vagy azért, mert tisztában vagyunk vele, hogy társadalmunknak köszönhetően milyen mértékben károsítottuk meg a természetet?” (96–97) – teszi fel a kérdést az utolsó végén Bordás Máté. Ha lehet hinni a szakembereknek, tudósoknak (szerintem igen), az élet mindenképpen fennmarad ezen a bolygón, tekintet nélkül az ember tevékenységére, minden bizonnyal akkor is, ha az emberi faj kihal (ad notam Bruno Galluccio). Ez azért mindenképpen megnyugtató. Addig pedig a költészet és a költők (s persze a műfordítók) végzik a dolgukat. Ez pedig örömteli.

André Ferenc – Horváth Benji (szerk.)

Címtelen föld – fiatal erdélyi metamodern líra

Erdélyi Híradó – Fiatal Írók Szövetsége
Kolozsvár–Budapest, 2020

Bálint Bernadett

FIATAL? ERDÉLYI? METAMODERN?

Kockázatos vállalás-e territoriális alapon antológiát összeállítani anélkül, hogy kisebbségi gyűjteményként, az elnyomottak megszólalási tereként vagy forradalmi tettként tekintene rá a közönség? Kockázatos vállalás-e az egyébként is nehezen meghatározható fiatal jelzöt beemelni egy

címbe az örök fiatalok korában és az age-shaming/ageism elleni, a politikai korrektség hajtotta viták közepette? Kockázatos vállalás-e egy ön-maga tudományos kategóriájának meghatározásában sem következetes elméleti keretrendszer felől olvasni és olvastatni az éppen nyilvánosság elé lépő költők szövegeit?

André Ferenc és Horváth Benji vállalása éppen olyan kockázatos, mint molinó mögött vonulni egy tüntetésen. Akár a protesztmeneteken, a forradalmi erő, a naivitás és a hit eggyé kovácsolja a résztvevőket, közösségük egy zászló alatt válik értelmezhetővé, az egyének szintjén azonban különböző narratívák épülnek fel az egésszel kapcsolatban. Minden oldalról és minden struktúra felől támadható egy-egy ilyen közösségi megmozdulás, ahogyan a szóban forgó kötettszervező koncepció is; viszont a kritika megfogalmazásának joga a kultúra és nyilvánosság alapvetése. Éppen ezért történhet meg az, hogy Gothár Tamás, aki az antológiában öt szöveget közöl, az alábbiakat nyilatkozta a Háromszék újságírójának: „Nincs igényem rá, hogy ilyen fogalmakról tájékozódjam, folyamatban lévő dolgokat kategorizálni amúgy sem jó.”¹ Gothár besorolhatósággal szembeni álláspontja azért is érdekes, mert kibeszél az antológia kollektívizáló célkitűzéseiből, azokkal nem azonosul, sőt nem tartja fontosnak, hogy tájékozódjon éppen azon elméleti keretrendszerrel, amelyben – a kötet összeállítóinak feltételezhető szándéka szerint – a saját szövegei (akaratlanul is) értelmeződnek. Ennek a távolságtartásnak bizonyára az az oka, hogy feltételezésem szerint a fiatal, erdélyi és metamodern antológiában megjelent költők egyike sem tudatosan alakítja kulturális identitását vagy poétikáját annak érdekében, hogy bármelyik fenti kategóriának megfeleljen. A szerkesztői autoritás az, amely címszavak alá rendeli a szövegeket és alkotóikat: „Horváth Benji kifejtette, a megjelenést mintegy másfél évnyi előkészítő munka előzte meg – André Ferencsel, az antológia társszerkesztőjével mindegyik szerzőt külön megkeresték, és megkérték őket, hogy küldjenek el mindent, amit addig írtak, függetlenül attól, hogy megjelent-e már valahol vagy sem, majd ezen művek közül válogatták ki a versgyűjteménybe bekerült alkotásokat.”² A Székely Hírmondóban megjelent tudósításból tehát úgy tűnik, a szerkesztők válogatási szempontja az volt, hogy valami érzékelhető esztétikai, társadalomszemléleti, világfelfogás-béli elmozdulást minél plasztikusabban mutathassanak meg egy generációsan és territoriálisan határolt csoporton, ehhez

1 VÁRY O. Péter, *Metamodern ízelítő*, Háromszék 2021. június 4., 3.

2 FARKAS ÁRON, *Költészet napja a Vigadóban*, Székely Hírmondó 2021. április 13., 10.

pedig kiváló hívószónak találták a metamodernt, (a szerkesztői előszóban metamodernizmus) mint inkorporáló kulturális trendet. Ez azonban egyáltalán nem jelenti azt, hogy a szövegek mindegyikében kimutatható volna valamiféle közös (metamodern) metszet, tekintve hogy a magát eszmetörténeti korszakként vagy érzésstruktúráként meghatározó tárgy is annyira fluid és szerteágazó, hogy lényegében bármilyen művészeti terméként definiálható 21. századi alkotás besorolható alá.

A nemzedékiség szintén nehezen meghatározható, ugyanis a születési dátumok viszonylagos közelsége nem jelenti a költői életművek hasonló kiforrottságát. A 2014-ben megjelent *Mozdonytűz*³ című – tizennégy erdélyi szerző műveit közlő – antológia legfiatalabb és legidősebb szerzője között tizenöt, míg a *Címtelen föld* esetén tizenhat év a korkülönbség (tegyük hozzá, hogy merőben mást jelent Erdélyben 1977-ben és 1992-ben, valamint 1982-ben és 1998-ban születni). Továbbá a *Mozdonytűz* előtti, 2008-as *A meghajlás művészete*⁴ című, ugyancsak erdélyi antológiában megjelent szépírók közül hárman a *Címtelen föld*-ben is közöltek szövegeket, tehát legalább tizennégy éve a nyilvánosság előtt alkotnak. A fiatal jelző éppen ezért nem feltétlenül az alkotói generációra vonatkoztatható, hanem a szövegekre – abban az értelemben, hogy kétezer, kétezertíz vagy -húsz után születtek. Tematikájukban aktuálisak, a generációs meghatározottság így sokkal inkább a szövegek nemzedékére (fiatalságára) vonatkoztatható, semmint a szerzők születési dátumára.

Ugyanis az alkotók biográfiai adatainak vizsgálata – pontosabban azok elhelyezése az egyes kötetekben – egészen érdekes ívet rajzol fel az erdélyi antológiák olvashatósági stratégiáinak tükrében. *A meghajlás művészete*-ben tizenegy szerző írásai szerepelnek miniinterjúk és kis-életrajzok kíséretében: pályakezdő írók szövegei, indulásuk kontextusával együtt. A kötet szerkesztője, Balázs Imre József az antológiában szereplő tizenegy szerzőnek három-három különböző kérdést tett fel, amelyek nem az életrajzra, hanem az irodalomszemléletre vagy az egyes szövegekre vonatkoznak. Balázs nem problematizálja a kisebbségi létet sem a kérdésekben, sem az előszóban, továbbá születési dátumot és helyet sem tüntetnek fel a kötetben. A *Mozdonytűz* nagyobb mértékben

3 *Mozdonytűz: Fiatal írók antológiája*, szerk. GÁLL Attila, Előretolt Helyőrség Szépirodalmi Páholy – Erdélyi Híradó – Fiatal Írók Szövetsége, Kolozsvár 2014.

4 *A meghajlás művészete: Korunk fiatal szerzőinek antológiája*, szerk. BALÁZS Imre József, Komp-Press, Kolozsvár, 2008.

helyezi fókuszba a biográfiai adatokat, ugyanis a szerzők szövegei előtt, a fejezetcímoldal-jellegű nyitólapon pársoros életrajzokat olvashatunk. Ezek kivétel nélkül tartalmazzák a születési dátumot és helyet, a végzett iskolákat, esetleg a jelenlegi lakhelyet, továbbá amennyiben van, megjelent saját kötetet vagy a publikációs platformokat. Ezek mintegy igazolásként állnak a szépirodalmi szövegek előtt, az alcímben megígért erdélyiség és fiatalság tekintetében, továbbá előre meghatározzák az olvasás irányát, mintha csak a következő intenciót jelölnék ki: az itt következő prózát/lírárt a szerzői életmű irányából ajánlatos olvasni – fiataleként és erdélyiként. A *Mozdonytűzhöz* és *A meghajlás művészetéhez* képest a *Címtelen föld*-ben nagyobb autonómiát kapnak a művek, ugyanis az alkotókról való tájékozódáshoz a gyűjtemény legvégére kell lapoznunk. Az antológiában szereplő huszonhat költő közül ketten nem jelölték meg születési dátumukat, ami hathat lázadásként, az egységből való kibeszélésként, de ez a fajta demokratizmus jót tesz a kötetnek. Megismerve a fentebb említett három gyűjteményt, az a tendencia látszik kibontakozni, hogy az erdélyi antológiák koherenciáját biztosító közös lokális tapasztalat mint bizonyíték egyre kevésbé fontos, de a szerzők erdélyiségének megjelenítésére még éppen annyira szükség van, hogy a kötet címében és önmeghatározásában megjelenített territorialitás visszaigazolódjon. Ez a folyamatos hátrébb tolódás azonban teret enged a szövegek érvényesülésének, ami mindenképp jó irány, még akkor is, ha azok dinamikájában nehezebb az egységesség szempontjait – tehát valamiféle erdélyi vagy kelet-európai nyelvszemléletet, poétikát, esztétikai érzékenységet – megtalálni.

Megállapítható, hogy a *Címtelen föld* alcímének három jelzője közül (fiatal, erdélyi és metamodern) egyik sem a szövegek közös belső regiszterei által teremt egységet, hanem alapvetően külső tényezők (korszak, életkor, lokalitás, elmélet) határozzák meg a válogatás szempontjait. Ez nem probléma, ha arra kíváncsi az olvasó, hogy milyen trendek mentén alakul a kortárs erdélyi líra, és miben különbözik például a kortárs vajdasági lírától (noha szereplőik mindamellet publikálnak Magyarországon területén, anélkül, hogy erdélyiségük/vajdaságiságuk megjelenne vagy minden esetben fontos lenne szövegeikben), a gyűjtemény izgalmas lehet. Ha a lineáris olvasatot követjük, akkor a tanulmányértékű metamodern előszó olyan vizsgálati szempontokat ad, amelyek az olvasásban, „nyomozás” közben igazolódnak vissza. A spiritualitás reneszánsza tulajdonképpen felismerhető Visky Zsolt kötetzáró versében, Vass Csaba posztironikus, Sztercey Szabolcs pozitív

posztapokaliptikus képet fest, Serestély Zalán élet és halál közötti oszcillációban kutat, Sárkány Tímea a jelek átírását problematizálja, Sánta Miriám egyszerre utópisztikus és szkeptikus az utópiával szemben, Horváth Benji és André Ferenc nyelvi-formai újítást hajtanak végre szórővidítéssel (hogy helyett h) és összevonással (és helyett & ligatúra), és mindketten írnak közéleti lírát is. Ezeket a példákat a végtelenségig lehetne sorolni, ugyanis számtalan megfeleltetést találunk a szövegekben, amelyek kapcsolódnak az előszóban ismertetett metamodernhez mint kulturális létezőhöz, de nem a szövegek kapcsán mutatható ki az elméleti trend, hanem a trendnek felelnek meg a gondosan válogatott szövegek.

Eppen ezért álítom azt, hogy kockázatos vállalás alakulóban lévő életműveket a metamodern alá besorolni, mert a metamodern számukra nem cél, nem is eszköz, sőt, sok szerző bizonyára nem is áll semmiféle viszonyban vele. Ettől függetlenül a koncepció működik és kifejezetten progresszív szellemiséget tükröz az az attitűd, hogy egy alapvetően irodalomélvezeti tárgynak irodalomelméleti vonatkozása és tétje van. Üdítő látni azt, hogy a *Címtelen föld* előszava a poszt-posztmodern diskurzus egyik meghatározó vitaindító szövege lehet. Mindez pedig egy kisebbségi magyar közösség felől érkezik, akik a kisebbségi létet nem hátrányként, hanem alaphelyzetként interpretálják. Ez utóbbi politikailag, a közösség szempontjából is fontos tett, és ennek forradalmisága éppen abban a viszonyban jelentős, amiről Németh Zoltán beszél értekező prózájában: „tudjuk, hogy általában kb. kik és miért foglalkoznak határon túli irodalommal – sok esetben azok és úgy, ahogy a határon túli írók nagy része sem tart igényt az ilyen típusú »foglalkozás«-ra”.⁵ A kötetben megjelent versek reflektálnak az elmúlt harminc év kollektív hibáira, ahogyan a családi traumák és generációs sérelmek is tematizálódnak (Horváth Benji: *30 to infinity* [119], André Ferenc: *a bújócskaverseny győztese* [31], Märcuțiu-Rác Dóra: *nem megoldás* [188], Sánta Miriám: *Ikon* [205], Serestély Zalán: *kilenczizenegy* [236], Vass Csaba: *Ezek miatt* [277]).

Pál Sándor Attila veti fel kritikájában⁶, hogy a pályakezdő szerzők antológiáiban mindenkor egyfajta térfoglaló igény látszik. Ez az igény azonban egyáltalán nem váltódik be a formálódó és megvalósuló kánonban. Az egymástól hat-hat évre megjelenő erdélyi antológiákban

5 NÉMETH Zoltán, *A metamodern mint antropológiai posztmodern?*, Alföldonline, 2021. 12. 11., alfoldonline.hu/2021/12/a-metamodern-mint-antropológiai-posztmodern.

6 PÁL Sándor Attila, *Ingadozó föld*, Forrás 54/7–8, 152.

is óriási a fluktuáció, de kifejezetten biztató azt látni, hogy ez együtt jár az egyes szerzők poétikájának követhető alakulásával, illetve a költői gárda bővülésével. Ugyanis a *Címtelen föld*ben megjelent alkotók közel sem a teljes képet mutatják, hanem egy aktuális állapotot; a legfiatalabbak tehát még váratnak magukra, mi pedig várunk rájuk.

Péczy Dóra (szerk.)
Illusztrálta Szinvai Dániel

Szevasz! – 25 kortárs novella

Tilos az Á Könyvek
Budapest, 2021

Nyőgér Róbert

SZEVASZ, KAMASZ!

„Rövid leszek [...] Ilyenkor, azt hiszem,
nem jó, ha túl sokat ír az ember.”¹

A nyolcvanöt kortárs költő százötven versét tartalmazó, tizenhat éven aluli olvasók számára nem ajánlott *Szívlapát* 2017-es debütálását követően a Tilos az Á Könyvek tavaly egy újabb korhatáros gyűjteménnyel jelentkezett: Péczy Dóra válogatásában és szerkesztésében napvilágot látott a huszonöt kortárs novellát tartalmazó, ezúttal tizennyolc pluszos *Szevasz* című antológia. A „*Csapjon fejbe...*” címet viselő szerkesztői utószóából pedig az is kiderül, a *Szevasz* novellái ugyanannak a közönségnek szólnak, akiket a *Szívlapát* egyszer már homlokon csapott, vagyis az identitáskereső fiataloknak.

1 BODOR Ádám, *Tésvérek = Szevasz. 25 kortárs novella*, szerk. PÉCZELY Dóra, Tilos az Á Könyvek, Budapest, 2021, 99.

Bár Péczely szerkesztői műhelyéből a két kötet között is kerültek ki a fiatalságot kortárs szövegekkel megszólítani szándékozó gyűjtemények – idetartozik a *Budapest OFF – kortárs novellák* (2018), valamint a *Lehetnék bárki – Kortárs és kortalan versek* (2020) című antológia is –, a *Szevasz* öt tematikus ciklusra bontott kompozíciója egyértelműen annak előzményéhez, a *Szívlapáthoz* kapcsolja a válogatást. Sőt, a Szinvai Dániel grafikusnak köszönhetően meglehetősen vagány külsővel büszkélkedő *Szevasz* novellistái közt szép számmal akadnak olyan szerzők (Erdős Virág, Háy János, Krusovszky Dénes, Nádasdy Ádám, Szabó T. Anna, valamint Tóth Krisztina), akik verseikkel a korábban említett antológiában is feltűntek.

Ha irodalomról beszélünk, nem szoktuk felróni egy szerzőnek, ha netalán meghal, és így a továbbiakban csak a szövegen keresztül képes köztünk élni, mint mondjuk a jó öreg Jókai vagy a lassan kétszáz éves, örök „kortárs” és fiatal Petőfi. Péczely Dóra szigorúbb volt ennél. A *Szevasz* fiataloknak szánt szövegeinek rostálásakor – ahogy egyébként a *Szívlapát* verseinek válogatásakor is – a szerző is szempontként jelent meg: lényeges kitétel volt, hogy (eleven olvasóival együtt ő is) éljen. Ráadásul – a *Lehetnék bárki*hez hasonlóan – itt is életkori megkötéssel járt a gyűjteménybe kerülés: míg előbbibe csak a költők harmincéves kora előtt íródott szövegeket gyűjtött az összeállító, addig a novella-antológiában szereplő huszonöt alkotóról kiderül, hogy „mindannyian elmúltak már harmincöt évesek.” (Itt pimaszul megjegyezhetném, hogy a magam harmincegy évével ezek szerint túl fiatal voltam, hogy az antológiába kerüljek – de a világeért se tennék ilyet.)

Péczely válogatásának fő szempontja az életkori megkötés ellenére mégsem maga a szerző, sőt, annak ellenére, hogy szép számmal kerültek irodalmi értéküket tekintve kimagasló alkotások is a gyűjteménybe – a teljesség igénye nélkül például Bartis Attila *A vámos és az Úristen*, Bodor Ádám *Testvérek*, Dragomán György *A varázstábla*, Grecsó Krisztián *Sűrű szövés*, Háy János *Disznó kicsi darabja*, Nádasdy Ádám *Vár a századosom* című novellái –, még csak nem is az adott szöveg esztétikai minősége, hanem az irodalmi közlésfolyamat harmadik és bizonyos szempontból legfontosabb tényezője, az olvasó volt.

Magyartanárként nehezen tudok elképzelni kihívásokkal telibb feladatot a 21. században annál, mint hogy a jellemzően okosabbnál okosabb eszközökkel és korlátlanabbnál korlátlanabb internet-hozzáféréssel rendelkező fiatalok figyelmét valaki olvasásra szánt, ráadásul nyomtatott szövegekkel kívánja megnyerni. Ahogy az a 2020-as nagy

mintás ifjúságkutatásból kitűnik, a hétköznapokon átlagosan négy-, hétvégén pedig hatórányi pihenőidővel rendelkező „15–29 évesek szabadidő-eltöltésében meghatározó szerepet kapnak a »képernyős« (tévé, számítógép, okostelefon) tevékenységek. [Ezeket] összesítve hasonló mértékű időráfordítást figyelhetünk meg, mint a család és a barátok esetében.”² A különböző audiovizuális élmények fogyasztása, a telefonozás, a közösségi oldalak pörgetése jóval népszerűbbek tehát az olvasásnál. Hétköznapokon a megkérdezettek tizenkét, hétvégeken tizenhat százaléka tölti olvasással is a szabadidejét – ugyanekkora arányban választották a semmittevést is jellemző időtöltésként, vagyis „a fiatalok bő tizede hétvégén és hét közben is »csak úgy elvan«.”³

Guld Ádám médiakutató, *A Z generáció médiahasználat*a című könyv szerzőjének állításai még radikálisabbak. Szerinte „azok a Z generációs fiatalok, akik még oktatási intézményekbe járnak, hétköznapokon 6,4–6,7 órát töltenek el médiahasználattal”.⁴ (Állítása szerint hétvégeként a korcsoport egy jelentős százalékánál ez a szám 10–12 órára rúg.) Ezek alapján az online platformok (Facebook, YouTube, Instagram, TikTok stb.) által kínált tartalmak fogyasztása nemcsak a szabadidő eltöltésének legjellemzőbb módjává vált a fiatalok körében, de addiktív jellegéből adódóan a Maslow-piramis legalján elhelyezkedő egyik legalapvetőbb emberi szükséglet, az alvás megfelelő kielégítését is befolyásolhatja.

A kötetben olvasható szövegek jellemzően nem reflektálnak a fiatalság online jelenléte kapcsán felmerülő kérdésekre, egyedül Ughy Szabina *Én vezetek* című novellájának tizennyolc éves Zsókiája jegyzi meg a nála húsz évvel idősebb barátjával, Tomival kapcsolatban: „Imádom, hogy egyfolytában engem fotóz. Tele van velem az Insta Storyja. Azt hiszem, tényleg szerelmes belém” (140) – vagyis a férfi online platformra feltöltött fényképeinek mennyisége szinte érzéseinek igazolásaként jelenik meg Zsóki számára. Az online világ offline valóságra gyakorolt hatása, a párkeresés a 21. században, az internetes zaklatás mind olyan témák, melyeknek osztálytermi környezetben történő megtárgyalásához jó kiindulópontot jelenthet Ughy Szabina

2 DOMOKOS Tamás – KÁNTOR Zoltán – PILLÓK Péter – SZÉKELY Levente, *Magyar Fiatalok 2020. Kérdések és válaszok – Fiatalokról, fiataloktól*, Erzsébet Ifjúsági Alap Nonprofit Kft., Budapest, 2021, 35., tarsadalomkutato.hu/wp-content/uploads/2021/07/magyar_ifjusag_2020_web-v%C3%A9g.pdf

3 *Uo.*, 36.

4 BARANYI Márton, *Mi jön a TikTok után? Mi a kérdés? Média és Z generáció*, Guld Ádám-mal (podcastepizód), 2022. 09. 03., open.spotify.com/episode/7f1ZsVPwSInpbz0UAh0dVC?si=nWIUL-vOQmCGwj_RqZTrVQ

szövege. Ráadásul a társadalmi nyelvváltozatok kapcsán az *Én vezetek* Zsókiája által használt, véleményem szerint avított, szlenges nyelvi megoldások („kábé egy éve”, „képben volt mindennel”, „tisztára be volt mindig feszülve”, „elküldtem az anyjába”, „lógtam a koleszból”, „csomó húzós dolgot”, „leszarja az egészet”, „jópofizik velünk”, „totál kész van” stb.) akár nyelvtanórán is előkerülhetnek. Szirmai Gergely, az ismert youtuber mondja egy videójában, hogy „nem lehet fiatal felnőtteket megfilmesíteni, mert leforgatod a filmet, eltelik nyolc hónap, és mire kijön a film, ők már máshogy beszélnek”.⁵ Nincs ez másként egy novelláskötet esetében sem.

Tagadhatatlan, hogy a *Szevasz* az olvasás iránt valamicskét is érdeklődő fiatalok figyelmének megragadása terén meglehetősen hatásos eszközökkel él. Szinvai Dániel, „aki – Péczely megfogalmazása szerint – fekete-fehér figuratív rajzaival vizuálisan új életre keltette a szövegeket, és hozzájuk illő, erőteljes képi világot és hangulatot teremtett az antológiának” (341), mind a borítót, mind a belső novellaillusztrációkat tekintve remek munkát végzett. Mivel az egyes ciklusok (szerelem, család, hit, művészet és történelem) nyitónovellái – így Nádasy Ádám *Vár a századosom*, Bakos Gyöngyi *Apám háta*, Cserna-Szabó András *Mikor a Jóisten vendéglő volt*, Németh Gábor kötetcímadó *Szevasz*, valamint Háy János *Disznó kicsi darabja* című szövege – kétoldalas illusztrációt kaptak, ezek a grafikák a kötet öt tematikus ciklusát is átlátható módon tagolják. A két művészeti ág alkotásai jól kiegészítik, oda-vissza megtámogatják egymást: az adott novella egy-egy jelenetét illusztráló rajz egyrészt árnyalhatja a szöveg jelentéstartalmát, ugyanakkor könnyen elképzelhetőnek tartom, hogy az olvasó a képregény műfaját idéző illusztráció felől jut el a szöveghez, egy adott rajz kelti fel az érdeklődést, csinál kedvet egy-egy novella elolvasásához.

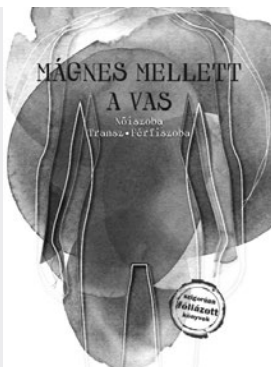
Ami a borítót illeti, akár tudatos marketingfogás, akár nem, a Harry Potter-könyveken felnőtt nemzedék számára a boltív, a sakkmintás járólap, de még az ábrázolt karakter közel derékszögű kartartása is a *Harry Potter és a Bölcsek Kövének* fedlapját idézi meg, a hátoldal világító fényszórójú gépkocsija pedig a széria második darabjának, a *Harry Potter és a Titkok* (majdnem TikTok-ot írtam) *Kamrájának* repülő autóját juttathatja eszünkbe. A *Szevasz* borítójával szemező fiatal felnőttben tehát tudattalanul az a kellemesen borzongató élmény triggerelődhet, melyet a népszerű ifjúsági regény varázslatos világába való belépés jelentett kiskamaszkori önmaga számára.

5 SZIRMAI Gergely, *Obi-Wan Kenobi: A Gyász öt stádiuma* (HollywoodNewsAgency), 2022. 08. 08., www.youtube.com/watch?v=11YWwMUiCDs.

Kőrössi P. József (szerk.)

Mágnes mellett a vas

Noran Libro
Budapest, 2021

Kupihár Rebeka

SZOBÁK, KILÁTÁSSAL

A 2021-ben megjelent hatszázötven oldalas kötetben harmincöt szerzővel és három tartalmi egységgel, vagyis három „szobával” találkozhatunk. Női, transz- és férfiszobákkal, melyek különválasztják az eltérő szövegeket, ugyanakkor a történetek természetesen számos esetben kerülnek párbeszédbe egymással, szobáktól függetlenül.

A *Mágnes mellett a vas* című antológia a szerkesztő jegyzetével indul, amelyet egy lusta olvasónak is nehéz átugrani. Ezen a két oldalon ismerjük meg a kötet felkiáltójeleinek jelentős részét. Kőrössi P. József egyértelművé teszi, hogy a könyv a 2021-ben elfogadott homofób törvényre történő reakcióként született, és felszólít valamennyiünket – szexuális orientációtól, biológiai és társadalmi nemtől függetlenül –, hogy gondolkodjunk el saját önkeresési útjainkon, hiszen „életünk során szinte végig kizárólag (identitás)zavarokkal küszködünk, melegek és nem melegek, és egyszer csak eldől, ami nem dőlhet el soha: ki is lakik a saját testünkben” (8).

A női szoba szerzői között találunk számos egyáltalán nem meglepő nevet – ilyen például Radclyffe Hall, a leszbikus irodalom egyik megkerülhetetlen alkotója –, ugyanakkor olyan alkotók is feltűnnek itt, mint például Örkény István, aki bár szintén megkerülhetetlen, engem mégis nagyon meglepett, hogy ebben a szobában olvashattam a szövegét.

Hasonlóan váratlan volt számomra az erős vallási vonulat az antológia ezen egységében (is), legyen szó bár egy-egy keresetlenül odavetett mondatról („Ezt ki kell bírni. Ez olyan, mint abban a szobában szeretkezni, ahol kereszt lóg a falon” [52]), vagy egy konkrét, féktelenül őszinte imáról, amely közel száz év távlatából is aktuális: „Uram – zihálta –, hiszünk; megmondtuk Neked, hogy hiszünk... Nem tagadtunk meg téged; hát kelj fel, és védj meg bennünket! Vallj meg minket, ó Uram, a világ előtt! Adj nekünk is jogot a létezésre!” (117)

Az egyetlen probléma a női szobával annyi, hogy túl rövid; ezt természetesen egy női olvasó mondja, ugyanakkor bizonyítják az oldalszámok is. A férfiszoba közel kétszer ilyen terjedelmes. Rövidsége ellenére rengeteg minden „történi” az előbb említett egységben: poliamor kapcsolat, gyereknevelés, szexuális határátlépés, kitagadás, beteljesülés, flört, gaydar és élettársi kapcsolat. Ebbe a szobába került az egyetlen olyan történet (Szvoren Edina: *A varrodobozban nincs hely éjjeli állatoknak*), amely hosszú távú, elköteleződött, „átlagos” kapcsolatot jelenít meg. Bár a *Mágnes mellett a vas* címből is sejthető, hogy az antológia elsősorban a kezdeti szerelmet, a lopott találkozásokat és a szelepet kereső vonzalmat tematizálja, kár, hogy miként a való életben, sajnos a kötetben sem látunk nyugodtan kávézó vagy piacra járó meleg párt.

A transz részben egy több mint száz évvel ezelőtti, elutasító szemzőg fogad bennünket, amelyet mégis vonz és elkápráztat a másság. A román Mateiu Ion Caragiale „tökéletes emberpéldány”-ként ír arról, aki „a nőknön is túltett, ahogy kikente-fente magát” (179). Egy bekezdésen belül babának és virágnak nevezi a főhőst, majd „erkölcsileg eltvelyedett, beteges hajlamú férfi”-nak (179). Ez az őszinte, éppen ezért ellentmondásos viszony a kötet teljes transz részére jellemző: az egyén hol önmagával harcol mássága miatt, hol pedig a külvilággal, legyen szó családról vagy vallási közösségről.

Gyilkosság, öngyilkosság, kockázatos operáció. Ebben az egységben roppant hangsúlyosan jelenik meg a halál. A történetek – mint egy nem összeillő, de közös képet ábrázoló kirakó darabjai – a transz életút megannyi árnyalatát, lehetőségét villantják fel. Láthatjuk az ösztönös és ártatlan játékokat, amelyeket a gyermeki közösség előítélet-mentessége övez: hiába, hogy a felnőttek szerint nem lehet egy fiú menyasszony, hiszen „Ardzsi a legeslegjobb menyasszony közöttünk” (274). Megjelenik továbbá a kamasz- és fiatalkor énkeresése, megfordulnak ebben a szobában a személyiségüket felvállaló felnőtt emberek, de olyanok is, akik csak éjszaka mernek önmaguk lenni, vagy önazonosan,

de kurvaként dolgoznak, esetleg ünnepezt dívaként lépnek fel estéről estére. Láthatjuk, milyen, amikor leüröszöszösz az embert, miközben fűzőt vásárol, és hogy a bántás, illetve megbántódás néha mennyire össze tud gubancolódni. Van úgy, hogy lehetetlen kibogozni, melyik okozza a másikat.

A női szobában felvetett istenkapcsolat és ezt övező problémák ebben a passzusban is előkerülnek, Szántó T. Gábor *Transz* című novellájában pedig mintha a száz oldallal korábbi kifakadásra érkezne reakció: „Nem kell elhagynia a vallást. Önmagát kell megtalálnia” (207). Továbbá egy kérdés is áll itt, amely a kötet számos történetében megjelenő szegényre, bűnösségérzésre, valamint a vallástól való merev elzárkózásra reflektál: „biztos, hogy Isten előtt érzi magát zavarban? Nem lehet, hogy a magához nagyon is közel álló emberek előtt?” (205)

A transz résszel kapcsolatban egyetlen hiányosságot szeretnék megemlíteni: az itt olvasható hét történet a biológiai nemet tekintve fiúk és férfiak hol sikeres, hol kevésbé sikeres nővé válásáról, női szereppróbálgatásáról szól. Egyetlen próza sem tematizálja ennek a kérdésnek a fonákját: a női létből férfivá alakulást. Felmerül bennünk, hogy vajon ennyire kevés, a témakörrel foglalkozó alkotás látott-e eddig napvilágot, vagy ha készültek, miért nem kerültek be ilyesféle művek a kötetbe? Akárhogy is, maradt bennem hiányérzet a fejezet végére érve.

A férfiszoba első négy, magyar szerzőhöz köthető szövege a más-ság megtalálásáról, a gyermek- és fiatalkor ön- és párkereséséről szól. Arról, hogy milyen buzinak nevezni magunkat saját magunk, majd mások előtt. Felvállalásról és titkolózásról, öltözői vonzalmakról és arról, milyen számolgatni, hogy az ember eleget nézi-e a csajokat.

A fiatalkori történetek és a gyerekkori fókusz után megjelenik az AIDS, ezzel együtt a halál, ugyanakkor a gyógyulás is. Narkósok és melegek szeretetteli, csipkelődő közegébe nyerhetünk bepillantást, amely – bár elsőre szokatlannak tűnik – azok számára, akik sorban olvassák az antológia történeteit, talán nem is tűnik már annyira rendkívülinek.

Ebben a szobában sokkal erőteljesebben és explicitebben jelenik meg a szexualitás. Sok alkalmi viszony (mely hol a körülmények, hol a kalandvágy, hol a szegény miatt ölt alkalmi jelleget), vizeldei ismerkedés. Stricik, valamint a legjobb barátok utáni epekedés. Ennek megfelelően a testi szerelmet és másságot övező szegény és félelem ábrázolása is hangsúlyosabb, mint a női szobában. A szegény ugyanakkor több helyütt helyettesítő érzelmi reakcióként jelenik meg. „Ha a szegényem

valódi – mondtam magamban –, legalább elrejt valami élesebbet, veszélyesebbet, valamiféle fullánkot, amely mindig fenyegetni fogja azt, aki provokálja” (588). A szégyen tehát a befelé irányuló düh, amivel az egyén mások helyett önmagát bántja, még ha tudatában is van ennek jogtalanságával. A visszafojtott, szégyenként felbukkanó düh pedig olyan, mint a gáz: bár nem látható, elég egy apró szikra, hogy robbanjon. Több történetben érhetjük tetten a szóban forgó robbanást – a férfiszobán kívül is.

Jó néhány szöveg tematizálja a testiséggel való első találkozást, a beavatást, a férfivá válást, valamint a nagy életkori különbség ellenére (vagy éppen emiatt) megjelenő intenzív vonzalmat. Ez az átható, magának utat kereső és/vagy törő vonzalom jellemző a szoba legtöbb elbeszélésére, mellyel a főszereplők kisebb-nagyobb küzdelmek árán megpróbálnak és megtanulnak azonosulni.

Ebben a szobában is teret kap a vallás, ennek tán leginkább szembe-tűnő példája Hilde Østby *Júdás evangéliuma* című novellája, mely bár abban megegyezik az 1970-es években megtalált Júdás-evangéliummal, hogy Júdást nem árulóként, hanem Jézus első számú bizalmasaként írja le, ugyanakkor kiegészíti ezt egy merész szerelmi háromszöggel Júdás, Jézus és Poncius Pilátus között.

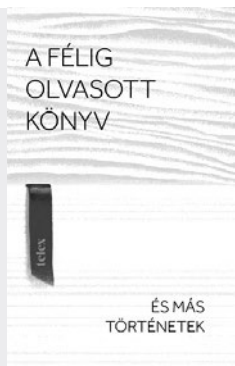
A kötetnek, úgy vélem, két befejezése van. Az egyik Nádasdy Ádám *Melegnek lenni elsősorban titok* című írása, amely az antológia utolsó előtti alkotásaként már nem vet fel újabb kérdéseket, hanem a szerzőtől megszokott egyszerű és bölcs mondatokkal kerekíti le mindazt, amiről a *Mágnés mellett a vas* – és különösen a férfiszoba – írásai szólnak. Beszél a másság nehézségeiről, a felvállalásról, az élettársi viszonyról, undorról és hétköznapokról. Kapcsolódik a kereszténységhez is, így enyhítve a kötet ez irányú feszültségeit: „A nemiség Isten csodálatos adománya (még ha egyeseknek fordítva adta is oda), amely lehetővé teszi két ember között a bensőségességet, a szerelmet, sőt a szeretetet” (637). Míg a kötet eddig főként az érzésekről és a vágyakról szólt, ez a szöveg az elmére hat, kinyitja az antológia történeteit, és gondolkodásra késztet.

A második befejezést Szendi Nóra *Skatulyatörvény* című írása kínálja, mely több szempontból is kilóg és túlmutat a férfiszoba kérdésein, és önálló egységként, prólogusként is értelmezhető, hiszen leginkább a kötetet indító szerkesztői jegyzettel áll párbeszédben. Az aktuális hazai helyzetre reagál, amelyben a *Mágnés mellett a vas* született. Szendi elbeszélője az önkeresésről ír, címkéket próbál magára, majd a következőképpen konkludál: „Definiálhatatlan vagyok” (640).

A szöveg eljut addig, ameddig magunkkal kapcsolatban elképesztően nehéz eljutni: belenyugodni abba, hogy nincs címke, amely tökéletesen illik ránk, nincs szó, ami kifejez, ami megvéd, ami identitást ad. Ha ezt megértjük, már meg is tettük az első lépést addig, hogy másokkal kapcsolatban is felismerjük: a címke – hordozzon pozitív vagy negatív tartalmat – nem fed, sosem fedhet le senkit.

A kötet elején a szerkesztő felhívta a figyelmet arra a magától értetődő, ugyanakkor sokszor mégsem egyértelmű evidenciára, hogy ezek a történetek a bennük szereplő másság ellenére ugyanolyan emberekről, találkozásokról és végső soron az önkeresésről szólnak. Egyet kell értenem ezzel, ugyanakkor fontosnak tartom megjegyezni, hogy az azonosság ellenére mennyire üdítően hatnak az antológiába került elbeszélések, éppen a másságuk miatt. Belegondolva, az üdítő talán túl vidáman hangzik, mindenesetre a szokatlanságuk és egyedi feszültségük miatt olyanok a *Mágnes mellett a vas* prózái, mint egy dupla eszpresszó. Először pontos mondataikkal, kidolgozott karaktereikkel, a hiteles párbeszédekkel hatnak, másodsor pedig a másság miatti extrák okán: az egyáltalán nem hétköznapi hétköznapiak, a helyzetekhez nem illő érzelmek és reakciók, az általános váratlanság megragadásával, amely éppen a másságból fakad.

Összességében tehát, bár vannak témák és nézőpontok, amelyekkel teljesebb lehetne ez az antológia, úgy érzem, a kötetnek sikerült megvalósítania azt, amire vállalkozott. Sikerült bemutatni a másság korántsem más jellegét, így fenntartva bármilyen orientációjú és nemi identitású olvasó figyelmét. Sikerült a vonzalom és a szerelem megannyi árnyalatát felvillantani, megragadni az érzést, amely megkérdőjelezhetetlen és bárki esetében azonos, ugyanakkor nem hallgatta el azt a komplex kérdéskört sem, amely sokszor a másság velejárója: a félelmet, az elutasítást, valamint a felvállalás eufóriáját. Ennek megfelelően egy sziklaszilárd önazonossággal rendelkező embernek, akit a történetek szóraztatnak és magával sodornak, a *Mágnes mellett a vas* tud újat mutatni. Mindenki másnak pedig – aki valaha elbizonytalanodott benne, hogy ki is ő, mit szeretne ebben a világban, kit szeretne szeretni – támaszt ad, őszinte kérdéseket és vigasztalást. Ráadásul egy olyan nyelven teszi ezt, amin ilyesminek nemigen van manapság divatja.

Haász János (szerk.)

A félig olvasott könyv és más történetek

Van Másik Kft.
Budapest, 2022

Bence Erika

„RASZKOLNYIKOV SOHASEM TÁVOZHAT...”

Szerkesztőként esett meg velem, hogy a szerző megsértődött rám, amikor írását a publicisztikarovatban jelentettem meg. Egy kiadó pedig azzal hátrította el az elmúlt évtizedben írt tárcáimból összeállított kéziratot, hogy „ezek az írások már megjelentek újságokban”. Nem a mindkét esetben tapasztalható elutasítás, hanem az a meglepő e történetekben, hogy az újságnovella és a vele rokon műfajok, amelyeket a hírlapírás múlt század eleji széles körűvé válása (dömpingje) hívott életre, egyesek szerint még ma is a műfaji értékskála alsó polcára helyezhetők. Pedig előzményeik, mint Kármán József novellái az Urániában, már a 18. század végén megjelentek, hagyományának utat a 19. század legjelentősebb írói (Vörösmarty Mihály, Petőfi Sándor, Jókai Mór és mások) törtek, hogy népszerűvé Mikszáth Kálmán, Ady Endre vagy Kosztolányi Dezső írásművészete révén váljon a tárca.

Darvasi László disztिंगválja életművében a nagyregények és a rövidtörténetek írójának működését; az antológia címét adó tárcát és az általa közzétett másik kettőt is Szív Ernő írta. És ugyancsak ő az, aki tematizálja a műfaji kérdést *Tanulmány a nagyregényről* című esszéjében: „A novella két fillért se ér, kurvára igazatok van, nem is kell az olyan irodalmi csonkaság, ahol minden szó fontosnak akar látszani, de ha olvassátok, az első pillanattól kezdve az az érzésetek, hogy nem lesz

meg minden. Kevés marad. Meg hogy túl sokat bíz rád. Rád ne bíz-
zanak túl sokat, ugyehogy? Isten mp3-ban, persze. Hanem mit ígér
a regééény? Az megígér mindent. És meg is adja. Az összeset. Az egé-
szet. A teljességet. A belefeledkezést. És nem hazudik” (166). A szöveg
feszültségét az értekezői nyelvet feltételező, argumentált célkitűzés
(„tanulmányt írni a nagyregényről”) és a megvalósított forma, a tárca
ironikus, könnyed, köznapi nyelve közötti ellentét adja: az olvasó meg-
szólításának már-már gunyoros hangvétele. Az író, a műfaj és az olvasó
vázolt kódvonalán a novella a lebecsült, a nagyregény az írói szempont-
ból sokra értékelt, de az olvasó által elutasított műfaj, míg „a regény,
pöttös, lányos, abúzosos, elnyomásos, kivagyokén, holvagyokén, miért-
pontén, szeresetekmárjobbanregény, sodródomküszködömregény”
(166) a bestseller szinonimája. Ezt az alapviszonyt járja körül a címadó
novella és *Az utolsó olvasó* című szöveg is. Ha a három tárca közötti
különbségeket vizsgáljuk, a beszélő (itt a nagyobb ívű történetet és cse-
lekményt feltételező elbeszélő jelenlétét kiiktathatjuk) pozíciója jelent-
het kiindulópontot: *A félig olvasott könyv* a mű hatásának folyamatát,
Az utolsó olvasó a befogadó jelenségét és működését tematizálja, míg
a *Tanulmány a nagyregényről* a harmadik lehetséges perspektívából, az
író szemszögéből fejt ki, „hogyan jön létre a regény”, mi az az inspiráló
mozzanat, ami előhívja a teremtő élményt. Némi patetikával átítatva:
hogyan születik a regény?

A fentiekben érvényesített „fellengzősség”-nek azért is lehet iga-
zolsága e kontextusban, mert Szív Ernőn kívül mások, például Háy
János, Lackfi János és Bíró Zsombor Aurél is az iróniának és a paró-
diának e túlzásokra épülő nyelvén, de banális vagy teljesen hétköznapi
mozzanatokra kivetítve érzékelteti a „hogyan jön létre az irodalom”,
„hogyan keletkezik a nagyregény” jelenségét. A *Tanulmány a nagy-
regényről* című tárcában a történet létrejötté egy gyermekkori élmény,
a taszító nevű Mekalor olajkályha köré szerveződik, amikor is a kis-
gimnazista főhős több kilométert gyalogol télen, korát meghaladó te-
herrel, azaz harminc liter fűtőolajjal, hogy fölfűthessék a kályhát. Ez
a méterről méterre araszoló küzdelem, amelynek az utolsó mozzanatai,
azaz a hazaérés/befejezés gyötrelmei a legnehezebbek, a nagyregény
írásának is alapja. Hogyan lesz íróvá valaki? Hogyan lett író Szív Ernő/
Darvasi László? Miközben lépésről lépésre gyöttrődve cipelte terhét
– ez esetben épp a harminc liter gázolajat. „Mindent tudok az írásmű-
vészetről, csak még azt nem, hogy ez az, nagyregény” (170) – mondja
a beszélő. (Mert ez a könyvismertető egy tárcaantológiáról szól, s a tárca

a klasszikus novellánál sokkal rugalmasabb műfaj, mondhatom el, hogy a vajdasági magyar közösség nyelvében és körében a gázolaj „nafta” néven ismert, az olajkályhát pedig „naftakályhá”-nak nevezik, azaz nevezték régen, mert mára már itt is kikerült a használatból. A „nafta” pedig irodalmi fogalom. Ha jól tudom, egy nagyregény, a *Varázsbegy* egyik szereplőjének neve.)

Volt viszont olyan korszaka is az irodalmi közírásnak, amikor nem lehetett leírni egy kritikában, hogy a szöveg „szép”, s azt is csak módjával, hogy „hatásos”, azt meg már főleg nem, hogy „megérintett” az olvasása, mert rögvest a szakmaiatlanság vádja érte a kritikáirót. Amíg *A félig olvasott könyv* szövegeit olvastam, mindenekeelőtt, de nem kizárólagosan a címadó írást, azon gondolkodtam, le merjem-e írni: „nagyon szép” olvasásesszé arról, hogy miként ragad (vagy nem) magával a szöveg, milyen, amikor megszólít (vagy nem) az irodalmi mű, mi az átélés, és mit jelent az olvasói sznobság.

Lackfi János *Fű, amikor bezuhant a kirakatba!* című írásában – az íróvá válás folyamatát érzékeltetve – a hiány képzeleti úton való kitöltésének eljárásáról beszél. Szülői tiltás következtében ugyanis az elbeszélő nem nézhetett krimi- vagy más, erőszak történetre épülő sorozatokat, filmeket a televízióban, s ebből következő hátrányát, szégyenérzetét úgy dolgozta fel iskolatársai körében, hogy reakcióikat figyelte ki, töredékes élménybeszámolóikat hallgatta ki, majd rendszerezte úgy, hogy a következő fiúcsoportban már összefűzve és érzelmi tartalommal kitöltve alkotta meg saját, nem létező filmélményét. (Valami hasonló eljárásról beszél Jókai Mór, amikor történelmi regényeinek műfajalkotó elveit taglalja; a hiátusok kitöltésének módzatairól szól a Fráter György-történetből írt regény kapcsán.) Még ennél is érzékletesebbek azonban tárcájának a *Mi is voltaképpen az irodalom?* kérdésre adott metaforikus válaszai, amelyekben az irodalom lehet ragasztó- és oldószer, robbanótöltet, de – miként ezen írás címe vonatkozik rá – kulcs is, amellyel az író örökérvényűségbe zár egy-egy szituációt és mindenkor határok közé helyezi szereplőit. Már sohasem történhet meg, hogy Raszkolnyikov óvadék ellenében távozhatna a *Bűn és bűnhődés* fogdájából.

Nem derül ki a kötetből, hogy az antológia összeállítását megelőzte-e valamilyen felhívás, a *Télex* tárcaíróihoz intézett levél, vagy csupán a lap tárca rovatában szereplő írásokból válogattak-e. Hogy többen is kérdésre (Mi az irodalom? Mikor lettem író? stb.) reflektálnak, illetve írással vagy írói tevékenységekkel kapcsolatos jelenségeket tematizál-

nak, arra enged következtetni, hogy igen. Volt valamilyen irányadó kérdésfeltevés vagy szándék az antológia megjelentetése mögött, s hogy koncepciója irodalmi szempontú volt: az irodalom létformáit szeretné kontextualizálni az antológiát jelentő szövegfűzér révén. A felvetett kérdésre vagy kérdésekre többen – mint a 19. század második felében Jókai vagy Mikszáth – a tárca anekdotikus változata révén próbálták meg választ adni: elsősorban azt fejtették ki, hogyan jött létre az adott szöveg.

Az anekdota nem okvetlenül humoros csattanóra épül: váratlan vagy tragikus fordulat éppúgy lehet a kimenete. Méhes Károly például azt meséli el, hogy a vereckei emlékműhöz vezető kanyargós és dögös úton miképp értesült iskola-, későbbi szaktársa és barátja váratlan haláláról. Bíró Zsombor Aurél novellája (*Szalámi, sajt, üdítő*) kezdő író-hősenek életét klasszikus generációs konfliktusok terhelik. Tragikus mozzanat, a nagyapa szellemi leépülése és halála, illetve a gazdátlanná lett borospince és borkészlet kezelésének gondja hozza közelebb ismét egymáshoz a kissé merev gondolkodású, ugyanakkor felületes apát és a kiábrándult, céltalanul bóklászó fiút, akit ez az élmény avat hiteles íróvá. Keserűes történet Finy Petra *Pucér részek* című írása: bricolage technikával készült novella, amelyben egy iskolai közösség tagjainak élete bontakozik ki előttünk utalások, urbánus legendák, epizódok révén, amelyek végül a szöveget irodalmivá emelő végső, nagy csattanóba torkollanak. A gimnazista fiúk csak bonyodalmas nehézségek árán teremtik elő a mozijegyek árát, hogy megnézhessek egy pucér jelenetei miatt szenzációsnak ígérkező filmet. Tömpe, aki (mint minden fiú az iskolában) a kihívóan viselkedő, divatosan öltözködő Kockás Gizibe szerelmes, veterán katonákkal áll ki sakkozni és nyeri meg a szimultán játszmat, de az érdekesítő filmrészletek helyett végül azt nézik végig, hogy a nehezen beszerezhető szövetanyagokért „mindenre képes” Gizi hogyan adja oda magát egy pénzes – feltehetően idősebb – férfinak a mozi sötétjében. Valójában a fiúk az irodalmivá/művészivé válás visszajára fordulásának lesznek a tanúi: nem azt nézik meg a moziban, hogy a való világ dolgai és jelenségei (itt a meztelenség) hogyan hatnak a filmvásznon, hanem a fordítottját: a kitaláció és a legenda (a Kockás Giziről szóló mendemondák) hogyan válnak valósággá. Az eredmény, természetesen, dehonesztáló.

A félig olvasott könyv és más történetek huszonnégy szerző 29 írását tartalmazza. Valamennyi szöveg páratlan oldalra applikált címmel és egy – a témához köthető, reá reflektáló – képpel kezdődik. A tárcaírók

jelentős hányada a mai világ aktuális traumáira és katasztrófáira – mint amilyen a klímaválság, a járványok, a szellemi leépülés és háborúk – is reflektál. Dragomán György *Hajdina* című novellájának hőse, Galambos egy magyar–oroszműltbéli találkozásának emlékeit idézi fel a legújabb európai háború kapcsán, Szendi Nóra *Valami ekszön* című szövege az emberi érzéketlenség és érzelmi éretlenség jelenségeit tematizálja, Garaczi László írása apokaliptikus vízió az emberi társadalom jövőtlenségéről.

Az antológiában szereplő szerzők néhány kivétellel két írónemzedék (ha van ilyen!) tagjai. Az egyiket többnyire a hatvanas években született és a múlt század kilencvenes éveinek végén úgynevezett nagyregényekkel, sőt, regénysorozatokkal színre lépő szerzők alkotják, a másik vonulat tagjai a hetvenes években születtek, jellemzően több nő van közöttük, a kétezres évek első évtizedében jelentek meg első kötetük, amelyek között jelentős számú regény is van, de novellistaként is bemutatkoztak. A gyűjteményes kötet, az azonos vagy hasonló műfajú szövegekből összeállított antológia a legtöbb esetben valamilyen jelentés, demonstratív szándék szolgálatában áll: képvisel valamit az irodalom aktuális viszonyai között. A Telex-tárcák sorozatának (vagy sorozattervének) e darabja a hírlapi irodalom, a tárca és rokon műfajai (a novella, az esszé, a rövidtörténet stb.) 21. századi létjogosultságára, fontosságára, tovább élésére irányítja az olvasói figyelmet.

A félig olvasott könyv és más történetek ismertetőjét személyes anekdotával kezdtem. A csattanójával fejezném be. Elektronikus magazinnal van szó: a megsértődött szerző írását a kifogásolt publicisztikaiból rögtön áthelyeztem a tárcarovatba. Sértődöttsége elmúlt. Elégedett volt írása szerkesztői trenírozásával. A szerkesztő meg elgondolkodhatott azon, hogy miért is tartotta szükségesnek egykoron, hogy a publicisztikarovat mellett a tárcának is legyen külön felülete a magazinban. Mintha a tárca és rokon műfajai nem tartoznának a publicisztika fogalomkörébe...

Sütő Csaba András – Szalai Zsolt (szerk.)

AZ10 – A tízéves Ambroozia folyóirat antológiája

AmbrooBook
Győr, 2021

Ozsváth Eszter Judit

MEGELŐLEGEZNI A VÉGTELENT

Az Ambroozia folyóirat, nevében két o-val, vizuálisan a fektetett nyolcast, vagyis a végtelen szimbólumát idézi (14). Az örök elérhetőséget és érvényességet megelőlegezván, első nagyobb mérföldkőként a 2010-ben indult internetes lap tízéves jubileumára 2021-ben *AZ10 – A tízéves Ambroozia folyóirat antológiája* címmel jelent meg válogatáskötet, amelyet Sütő Csaba András és Szalai Zsolt alapító szerkesztők állítottak össze a győri Hermaion Irodalmi Társaság megbízásából. Az antológia hatvanhat olyan szép- és szakíró prózai és verses művét tartalmazza, akik az *Ambroozia* szerzőgárdáját erősítik, netán társfolyóiratoknál (is) tevékenykednek, továbbá olyanokat is szövegalkotásra invitáltak a szerkesztők, akik büszkén állhatnak példaképként a „születésnapos” előtt. Az írások egy részét az évforduló hívta életre, másokat az internetes archívum tárnáiból bányászták elő, egyaránt a magyar irodalom sokszínűségének dicséretére. Az isteni nedű antológiájának alapanyagait összeválogatni ugyanúgy bátorság kérdése lehetett, mint lapindításra vállalkozni. Pedig, ahogy Szalai Zsolt fogalmaz visszaemlékezésében, „csak merni kell. Mederbe vederrel” (14).

A kötetet stílszerűen az alapító szerkesztő sorai nyitják. Sütő Csaba András minőségelvűségről, folyóirat-központú irodalomról, illetve a 2008-as gazdasági (és az azzal járó erkölcsi) világválságot követő folyóirat-kultúra vadhajtásairól és állandó tényezőiről ír, hangvétele

személytelen, az intenció az összegzés. Megtudjuk, az Ambroozia közösség és műhely is, évente hatszor (korábban csupán négyszer) feltűnő „csillagkép”, ám ahogy a kötetből több alkalommal is kiderül, leginkább baráti társaság, „rokonsággal és üzletfelekkel”. Hatásköre, úgy képzelték, addig ér majd, „ameddig csak a net ellát” (5), s lingvisztikai közösségükből kerülnek majd ki „a szabadság nándorai” (5, *sic!*). Lapindítási koncepciójuk morfoszintaktikailag (6) és virtuálisan is kezdi megállni helyét, s sorra veszik észre föltűnését olyan testvér- és vetélytárs-folyóiratok, mint a zalaegerszegi Pannon Tükör, a szombathelyi Életünk, a miskolci Spanyolnátha, a szintén győri „születésű” Műhely, a békési Bárka, a kolozsvári Helikon, a vajdasági Sikoly, a zentai zEtna, a felvidéki Szőrös Kő, no meg a később alapítottak.

Sütő bevezetőjéből értesülünk a lap későbbi szerzőinek első próbatételéről, a 2001-2002-es csatlakozásról a Szépirodalmi Figyelő új folyamához, illetve az idővel más lapoknál (is) elhelyezkedő alapítótársakról. A fogyatkozás, tűzben pusztulás, majd hamvakból újjáéledés tíz évről e befejezetlen, olykor szintaktikailag kétes mondatok, elírások, elütések főnixé mesél, ahogy maga a szerző is jegyzi, kiüresedett frazémák kíséretében. A túlélés majdhogynem lehetetlensége ilyen formában hömpölygő (ön)laudáció, a végtelent megelőlegező sorok kiindulópontja. Ugyanezen víztömegben utaznak a Sütőét követő írások, például Szalai Zsolt *Mederbe vedderrel* címet viselő, szavatoltan tinédzseres sorai, Király Farkas (ugyancsak alapító szerkesztő) kirívóan lelkesült hangvételű írása, *Az Ambroozia csillagkép*, valamint Végh Attilától (ő is a lap alapító szerkesztői közé tartozik) *Az ambrózia illata*. Azt hihetnénk, jóból is megárt a sok, ám úgy tetszik, az olvasói tűrőképességet határtalanként illik elkönyvelni. Zsávolya Zoltán (hiszik vagy sem, az Ambroozia alapító szerkesztője) játékos című, Prágai Tamás-versbetoldásos (később, némi változtatással, persze, ugyanezen rövid soroknak saját oldalakat is szentelnek a kötetben) *Kell (egy) (a) lapja*, valamint Szemes Péter (a lap főmunkatársa) *Reménytől a szolgálattig – az én Ambrooziam* című, kifejezetten a jubileumra írott sorai következnek. Személyességükben ugyanolyannak tetszenek, akárha egy szerző klaviatúrája pötyögte volna őket, mind gondolatiságukban, mind hangnemükben egyazon regiszterben mozognak.

Eztán, mintegy meglepetésként bukkan föl a legsokatmondóbb „szövegtárs”, Bende Tamás *Egy évtized számbavétele* című munkája, melyben a szerző „korábban szóló” társaihoz hasonlóan, ám némi felszélő (ön)íroniával számol be a heti rendszerességű (baráti-szakmai)

„műhelyezések” kálváriájáról. Ezen íróműhelyek lélek- és önbizalomvesztőjében „minden szónak, még a nevelőnek (*sic!*) is, mindig a helyén kell lennie” (41), tudjuk, nem mondhatja soha a mentor egy szövegre, hogy rendben van, nem kell változtatni. A konstans hibakeresésben őrlődő fiatal szerzők így sosem ízelhetnek meg tehát az ambrózia ízének valódi mámorát. Mégis, „delikát” volt e „dekád” (47). A Bende-szöveg záróakkordjával fölcsendülő köszöntés olyan, mintha e folyóirat szerzőitől különálló entitás lenne. A kellemes végszavak után a játékosságot mellőző Kabdebó Lóránt az eddigieknél sokkalta személyesebben, megkapóbb módon exponált értekező prózája izgalmasan disszonáns. Habár a szöveg fókuszában az áll, miért is szereti és használja Kabdebó önnön perspektíváját, tudását szélesítendő az Ambroozia kritikai rovatát, a helyenként besűrűdő pikírtságok idegenül hatnak az egyébiránt idézetterhelt szövegben. Mivel a „nem hivatkozott” megnyilatkozások önmagukban (élő)beszédszerűek, a fejezet kimondottan olvasmányosnak bizonyul, s egyben mentes a Kabdebó-szövegnél is sokkalta személyesebb hangvételű Berka Attila-féle *AZIO* vallomásos, kissé gyermekteg hangvételeitől.

Csodálkozva konstatálhatjuk, hogy az antológia első hatvankét oldalát a próza uralja (elsőként Turczy István ambrózia-etimologizáló verse töri meg egy lélegzetvételnyi időre a prózafolyamot), melyet a későbbi versszakvencziákon átszűremkedő prózai szövegek tematikus eltérése nem indokol, mivel a legtöbb hasonló „múltidézés”. Bár tematikájában a kötet versek közt megbújó prózai alkotásai sokáig nemigen lépnek túl pusztá laudációs ön- és társszerző-hivatkozáson, Vass Norbert *Harapnivaló* című, mindössze másfél oldalt kóstoló-kóstáló munkájával talán legkiválóbban oldotta meg a „feladatot”.

A Vass-kispróza egyszerre hivatkozik a „vízparti folyóirat” (68) születésének körülményeire, illetve a jelenleg tizedik születésnapját ünneplő periodika „életkori sajátosságaira”, hisz maga a lap épp olyan szertelenül kíváncsi, álmodozó, Dave Grohlal dobcsatát vívó, dúdoló, asszociáló és asszociatív csoda, mint bármelyik hasonló korú gyermek. Vass prózaszövege ilyenén egyszerre szóképes, lírai hangvételű és szellemes, anélkül, hogy túlzóvá és modorossá válna. Hiába azonban e kiváló gyermek-allegória, a kötet két, a végtelent számomra leginkább megelőlegezni képes, már-már lírába olvadó prózai műve Novák Zsüliet kiszolgáltatótságot tematizáló *Iszapszürkéje* és a Gyórfy Ákos jegyezte, a gyermek- és kamaszkor mágikus realizmusával pulzáló *Holtág*.

Néhány oldallal később egy másik Vass, nevezetesen Vass Tibor verssorai ejtenek újfent, vezetőnévrokonának szövegéhez igencsak hasonló ámulatba. Vass (Tibor) *Akvári, stikában* című versében mitológiai, asztrálmítoszi és népmesei utalásokban gazdag, *Vízöntő-havi, „egészségtelen péntek reggel”* (73) sejlik föl előttünk. Lehetne a cím akár *Akvarisztikában* is, olvasó előtti rejtélyként, ám a szöveg sajnos kiadja saját magát, játékos utalással, hisz a szerzőnek „tropa a billentyűzete, kimarad ez meg az, / beragadak egyes billenyűk, meg z vn” (75). Hasonló zsigeri komolytalanságról tanúskodik Simon Adri *Szájmaszk blues* (korántsem pusztán témamegjelölő) című verse, mely a Föld és egyben az Ambroozia folyóirat népének jelenkori problematikáját, a pandémiás időszakot éneklí meg. A kérdéskört tovább boncolgatja André Ferenc *kártevők miatt* című munkája, melyből (bizonyára éppen a kártevők miatt) hiányzik a központosítás, valamint Pusztai Zoltán *Nahátja* is, a maga időspecifikus vírusosságával és magányosságával. Ugyanezen, bár sokkal inkább a nyelvbéli magányt verseli meg *Körök* című művében Szabó Gergely, melyben, akárha szociális távolságot tartó állampolgárok lennének, „a dodgem falára menekült / graffitik ülnek körbe minket. Nézik, hogy nem ütközünk” (169). E téma- és hangnembeli, helyenként pedig ritmikai összefonódások a verses részek esetében szerencsénkre nem hatnak annyira prominens módon repetitívnek, mint a kötetkezdő prózai részekben.

Érdeemes fokozott figyelmet szentelni Horváth Veronika és Mechiat Zina „négykezesének”, a *Kellem* – كَلِمٌ¹ című, tipikusan „nőközpontú” versnek. Izgalmas, ahogy a lánytestvéri viszony szeretetközösségéről és egyben minden kellemetlenségéről szóló szöveghez épp egy hangalakilag hasonló arab kifejezés társul, a sorokban megbúvó orient és a piros-kék szimbolika magába szippant. „A piros fényt szórjuk, a kéket egymásnak ajándékozzuk” (106). Mindez megidézheti a 2022-es *Túléltem* antológiához kapcsolódó közösségimédia-jelenséget. Ugyanezen színpárral operál Nagy Zsuka a *semmi asszociációi* című, ténylegesen asszociatív műve, mely az imént idézett „négykezeshez” és Terék Anna *Szilánkok* című verséhez hasonlóan a család nőtagjainak kötelességéről mesélt. Míg Nagy Zsuka műve a nagymama-unoka viszony lágyágáról, rútat megszépítő erejéről értekezik átható érzékletességű

1 k[kellem] jelentése: beszél valakihez, megszólít – كَلِمٌ. Az arab „kalam/kalām” lehetséges fordításai között szerepel például a „kilométer”, a „beszélni”, a „szó”, illetve a „hívás”. A kötetben a كَلِمٌ helyét eredetileg másik arab kifejezés foglalhatta el, a nyomdai hibát a kiadó apró papírcetlik beragasztásával fedte el.

képeivel, a *Halott nők* című kötet Judit-ciklusából kiragadott Terék-vers e kontextusban kissé erőtlennek hat. Habár a modern nő és ember családi-személyes egzisztenciáját problematizáló *Szilánkok* a szülő-gyermek kapcsolatot az örökölt hibákra redukálja, lüktetésében nincs semmi szilánkos vagy csikorduló.

Az ismert-ismerős nevekkel kapcsolatban, e gazdagon terebélyes, tematikájában azonban helyenként monotonitást mutató kötet legvégén érdemes megfigyelni a szerzők foglalkozásának mátrixát, s azt, hogy ennek viszonylatában hogyan változik műről műre a szerzői attitűd. Habár első olvasásra úgy tetszhet, az antológia hivatkozásrendszere mégsem merül ki ugyanazon baráti-szerkesztői-alapítói társaság felületes ismeretében. Az ambrózia-irodalom, illetve az Ambroozia ambrózia voltát leginkább Magolcsay Nagy Gábor *MAPoetry (Győr)* című tér(vers)képével tudnám összefoglalni, melynek konceptuális, helyspecifikus strófái a folyóirat szülővárosának közterület-neveiből alkotnak abszurd történetet. Ilyen összefonódásokkal teli kötetrel kíván tehát saját magának és olvasóinak végtelen mederbe vederrel nyúló továbbot az Ambroozia társulata.

REPERTÓRIUM

2022. július–augusztus

Repertóriumunk az elmúlt két hónap szépirodalmi alkotásait regisztrálja, gyűjtőköre a lapunk által szemlézett, nyomtatásban is megjelenő folyóiratokra terjed ki – pontosabban azokra, amelyek közülük a 2022. év során napvilágot látnak. Frissessége kizárólag ezek rendszeres beérkezésétől függ: a negyedévi és a határon túli lapok természetüknél fogva hordozzák a csúszás lehetőségét. A korábbi évek gyűjtései a Magyar Irodalmi Repertórium eddig megjelent köteteiben (2003–2006), valamint a www.repertorium.hu honlapon érhetők el.

A feldolgozott folyóiratszámok

Agria, 2022. 2.	Kalligram, 2022. 1., 2., 3., 4., 5.
Alföld, 2022. 7., 8.	Kortárs, 2022. 7–8.
Élet és Irodalom, 2022. július 1.,
július 8., július 15., július 22.,
július 29., augusztus 5., augusztus 12.,
augusztus 19., augusztus 26.	Korunk (Kolozsvár), 2022. 1., 2., 3.,
4., 5., 6., 7., 8.
Bárka, 2022. 3.	Liget, 2022. 7., 8.
Búvópatak, 2022. 5., 6., 7.	Magyar Műhely, 2022. 1.
Credo, 2022. 1.	Magyar Napló, 2022. 7., 8.
Életünk, 2022. 6., 7.	Múlt és Jövő, 2022. 1., 2.
Forrás, 2022. 7–8.	Székelyföld (Csíkszereda), 2022. 3.
Hitel, 2022. 8.	Szépirodalmi Figyelő, 2022. 3.
Irodalmi Jelen, 2022. 7., 8.	Tiszatáj, 2022. 7–8.
Irodalmi Szemle, 2022. 4.	Új Forrás, 2022. 7.
Jelenkor, 2022. 7–8.	Várad (Nagyvárad), 2022. 5., 6., 7.
	Vigilia, 2022. 7., 8.
	Zempléni Múzsza, 2022. 1.

Vers

1. ACSAI Roland: *Akadó szava.* = Tiszatáj, 7–8/48. p.
2. ACSAI Roland: *Aki nincs.* = Hítel, 8/31. p.
3. ACSAI Roland: *Az idő.* = Hítel, 8/30. p.
4. ACSAI Roland: *Mirelit.* = Tiszatáj, 7–8/48. p.
5. ACSAI Roland: *Mit üzen.* = Hítel, 8/30. p.
6. ACSAI Roland: *Romokon kilebelt.* = Hítel, 8/31. p.
7. ÁDÁM Tamás: *Ellenállás.* = Agria, 2/206. p.
8. ÁDÁM Tamás: *Merre hát?* = Agria, 2/207. p.
9. ÁFRA János: *Abogy kavics a kút aljára.* = Tiszatáj, 7–8/746–747. p.
10. ÁFRA János: *A lehetséges életek topográfija.* = Tiszatáj, 7–8/746. p.
11. AKNAY Tibor: *Amott a Hold.* = Agria, 2/39. p.
12. AKNAY Tibor: *Az éj sötét kabátján.* = Agria, 2/40. p.
13. AKNAY Tibor: *Helyzetjelentés.* = Búvópatak, 6/15. p.
14. AKNAY Tibor: *Holtág.* = Agria, 2/39. p.
15. AKNAY Tibor: *A kérdés.* = Agria, 2/40. p.
16. AKNAY Tibor: *Pisztrángok.* = Agria, 2/39. p.
17. AKNAY Tibor: *Senki sem.* = Agria, 2/39. p.
18. AKNAY Tibor: *Szavak között.* = Agria, 2/40. p.
19. AKNAY Tibor: *Távol bennem.* = Agria, 2/40. p.
20. AKNAY Tibor: *Tündérek járnak a réten.* = Agria, 2/40. p.
21. AKNAY Tibor: *Vadludak szárnya idő.* = Agria, 2/39. p.
22. ALBERT-LŐRINCZ Márton: (2022). *Átkelő.* = Agria, 2/152. p.
23. ALBERT-LŐRINCZ Márton: (*Átkelő*). *Átkelő.* = Agria, 2/153. p.
24. ALBERT-LŐRINCZ Márton: (*A határozat indoklása*). *Átkelő.* = Agria, 2/154. p.
25. ALBERT-LŐRINCZ Márton: (*Még negyvennyolcban*). *Átkelő.* = Agria, 2/153–154. p.
26. ALBERT-LŐRINCZ Márton: (*Szöveg a rögön*). *Átkelő.* = Agria, 2/152–153. p.
27. ALMÁSSY Katalin: *Hazánk erejében.* = Búvópatak, 7/17. p.
28. ANTAL Attila: *Árva az úrből.* = Agria, 2/18. p.
29. ANTAL Attila: *Betegágy-szigetek.* = Agria, 2/17. p.
30. ANTAL Attila: *Ezerévesek.* = Agria, 2/17. p.
31. ANTAL Attila: *Földvár a Tisza-parton.* = Agria, 2/18. p.
32. ANTAL Attila: *Sokat próbált cimbora imája.* = Agria, 2/18. p.
33. ÁRVAI Péter: *Dzsúsz.* = Irodalmi Szemle, 4/3. p.
34. BABICZKY Tibor: *Búcsú a tengeren.* = Új Forrás, 7/21. p.
35. BABICZKY Tibor: *Hajótörés szélcsendben.* = Új Forrás, 7/20. p.
36. BABICZKY Tibor: *A mártírok.* = Élet és Irodalom, július 8. 14. p.
37. BABICZKY Tibor: *A pillanatok.* = Alföld, 7/24. p.
38. BABICZKY Tibor: *A polgárok.* = Élet és Irodalom, július 8. 14. p.
39. BABICZKY Tibor: *Propemptikon.* = Új Forrás, 7/23. p.
40. BABICZKY Tibor: *A rejtekhely.* = Alföld, 7/23. p.
41. BABICZKY Tibor: *A szobrászműhely.* = Alföld, 7/23. p.
42. BABICZKY Tibor: *A szofista.* = Élet és Irodalom, július 8. 14. p.
43. BABICZKY Tibor: *A tenger filozófiája.* = Új Forrás, 7/22. p.
44. BABICZKY Tibor: *A városalapító.* = Élet és Irodalom, július 8. 14. p.
45. BABICZKY Tibor: *Védőbeszéd.* = Élet és Irodalom, július 8. 14. p.
46. BABICZKY Tibor: *A vezető.* = Élet és Irodalom, július 8. 14. p.
47. BÁGER Gusztáv: *Beteg a Hold.* = Tiszatáj, 7–8/49. p.
48. BÁGER Gusztáv: *Golyóscsapágy.* = Tiszatáj, 7–8/49. p.
49. BÁGER Gusztáv: *Örökség.* = Magyar Napló, 8/34. p.
50. BÁGER Gusztáv: *Utazás közben.* = Magyar Napló, 8/34. p.
51. BAKÓ Enikő, F.: *Medencés ház.* = Székelyföld, 3/57–59. p.
52. BALAJTHY Ferenc: *Drónok drámája.* = Búvópatak, 7/3. p.
53. BALAJTHY Ferenc: *Fehérvári vastuskó.* = Búvópatak, 7/6. p.
54. BALAJTHY Ferenc: (*H)onnan jöttem...* = Búvópatak, 5/18. p.
55. BALAJTHY Ferenc: *Az idő mirtuszágán.* (Filofényfogyatkozás). = Búvópatak, 5/18. p.
56. BALAJTHY Ferenc: *Kicsinyke ország.* = Agria, 2/115. p.
57. BALAJTHY Ferenc: *Májusban májusfán.* = Búvópatak, 5/18. p.
58. BALAJTHY Ferenc: *Mert nincs más!* (Ha minden út a Mindenségbe vezet). = Agria, 2/114. p.

59. BALAJTHY Ferenc: *Valaki mindig...* (Béke-szonett háború idején). = *Agria*, 2/114. p.
60. BALAJTHY Ferenc: *Világul, magyarul...* = *Búvópatak*, 5/18. p.
61. BALÁZS K. Attila: *[Érckád]*. = *Székelyföld*, 3/53. p.
62. BALÁZS K. Attila: *[Férfikorom]*. = *Székelyföld*, 3/53. p.
63. BÁNKI Éva: *Déméter Zalaegerszegen*. = *Bárka*, 3/9–10. p.
64. BÁNKI Éva: *Itthon*. = *Bárka*, 3/8. p.
65. BÁNKI Éva: *Nénikék*. = *Bárka*, 3/9. p.
66. BÁNKI Éva: *Orfeusz intelmei Eurüdikéhez*. = *Bárka*, 3/8–9. p.
67. BANNER Zoltán: *Trianon 100, 101, 102, 103...* = *Bárka*, 3/11. p.
68. BARAK László: *baráti tűz*. = *Kalligram*, 2/30. p.
69. BARAK László: *egyszerű genesis*. = *Kalligram*, 2/32–33. p.
70. BARAK László: *az utolsó csepp*. = *Kalligram*, 2/31. p.
71. BARTAL Klára: *A béka*. = *Agria*, 2/170. p.
72. BARTAL Klára: *A kiserdőben*. = *Agria*, 2/170. p.
73. BARTAL Klára: *Vers nyárünnepről*. = *Agria*, 2/170. p.
74. BENCZE Mihály: *Jégcsapok dalolnak*. = *Agria*, 2/171. p.
75. BENCZE Mihály: *Kőhidak láncolják egybe*. = *Agria*, 2/172. p.
76. BÍRÓ József: *4 – 4 – 4 – 4*. = *Bárka*, 3/59–60. p.
77. BÍRÓ József: *A ... RÓL*. = *Agria*, 2/213. p.
78. BÍRÓ József: *A ... RÓL*. audiatur et altera pars. = *Agria*, 2/213–215. p.
79. BÍRÓ József: *Árnyak/és*. = *Bárka*, 3/60–61. p.
80. BÍRÓ József: *AZ ...ról*. = *Agria*, 2/212. p.
81. BÍRÓ József: *AZ ... RÓL*. = *Agria*, 2/212–213. p.
82. BÍRÓ József: *Ceromanzia*. = *Bárka*, 3/59. p.
83. BORBÍRÓ Biborka: *Csomagolt emlékeid*. = *Forrás*, 7–8/31. p.
84. BORBÍRÓ Biborka: *Hurok*. = *Forrás*, 7–8/30. p.
85. BORBÍRÓ Biborka: *Visszafoglalás*. = *Forrás*, 7–8/31–32. p.
86. BORS Anna: *Drót*. = *Élet és Irodalom*, július 29. 14. p.
87. BORS Anna: *Első*. = *Élet és Irodalom*, július 29. 14. p.
88. BORS Anna: *Testvérek*. = *Élet és Irodalom*, július 29. 14. p.
89. BORSIK Miklós: *Nem mozdult a Mester utca*. = *Élet és Irodalom*, augusztus 26. 17. p.
90. BORSODI L. László: *Kísérlet*. (Zsoltárparafrázis 73.) = *Bárka*, 3/7. p.
91. BORSODI L. László: *Közelítés*. (Zsoltárparafrázis 142.) = *Bárka*, 3/6. p.
92. BORSODI L. László: *Záróra*. = *Bárka*, 3/6. p.
93. BOTH Balázs: *Alsólővér utca, nyolcvanas évek*. = *Magyar Napló*, 7/8. p.
94. BOTH Balázs: *Ukrajna*. = *Magyar Napló*, 7/8. p.
95. Bozók Ferenc: *Domoszló*. = *Agria*, 2/21. p.
96. Bozók Ferenc: *A felöltött ebéd*. = *Búvópatak*, 7/6. p.
97. Bozók Ferenc: *Fülöp Lajos 90*. = *Agria*, 2/72. p.
98. Bozók Ferenc: *Nyári rokokó*. = *Búvópatak*, 7/6. p.
99. Bozók Ferenc: *Radír*. = *Agria*, 2/21. p.
100. BOZSIK Péter: *Unalom*. = *Jelenkor*, 7–8/856–859. p.
101. BOZSIK Péter: *Übű papa ebédje*. = *Kalligram*, 5/27–29. p.
102. BOZSIK Péter: *Übű papa vacsorája*. = *Kalligram*, 5/29. p.
103. BÖSZÖRMÉNYI Zoltán: *Nyitott könyv az ember*. = *Irodalmi Jelen*, 8/3–4. p.
104. BÖSZÖRMÉNYI Zoltán: *Visítanak a fényes tollú délibábok*. = *Irodalmi Jelen*, 7/3. p.
105. BUGYA Anikó Judit: *Kispest*. = *Agria*, 2/266. p.
106. BUGYA Anikó Judit: *Vírus*. = *Agria*, 2/267. p.
107. BÚZÁS Huba: *Bécsi lődörgések*. = *Agria*, 2/124. p.
108. BÚZÁS Huba: *A kis matrözévo kimentett*. = *Agria*, 2/121–122. p.
109. BÚZÁS Huba: *Ninsen pénzem*. = *Agria*, 2/123. p.
110. BÚZÁS Huba: *Rajzolat – egy lakoma közepe*. = *Agria*, 2/121. p.
111. BÚZÁS Huba: *Tanóra*. Milla műintézetében = *Agria*, 2/122–123. p.
112. BÚZÁS Huba: *Tépd le a napot!* = *Agria*, 2/122. p.
113. CZIGÁNY Ildikó: *Óceán partján*. Portugália. = *Búvópatak*, 6/26. p.
114. CZILCZER Olga: *A busz utasa*. = *Liget*, 7/12–13. p.
115. CZILCZER Olga: *Karomon a piacjáró*. = *Liget*, 7/14–15. p.
116. CZILCZER Olga: *Leteszi, felveszi*. = *Liget*, 8/30–31. p.
117. CZILLI Aranka: *Cseresznyevirágzás*. = *Irodalmi Jelen*, 8/19. p.
118. CZILLI Aranka: *Csütörtök*. = *Várad*, 5/18. p.

119. CZILLI Aranka: *Mentés másként.* = Várad, 5/18. p.
120. CZILLI Aranka: *Világok határán.* = Várad, 5/18. p.
121. CZIPOTT György: *Cotillon.* = Búvópatak, 5/3. p.
122. CZIPOTT György: *Pantha rhei.* = Búvópatak, 5/3. p.
123. CZIPOTT György: *Töredékek.* = Búvópatak, 5/11. p.
124. CZIPOTT György: *Választóútvz.* = Búvópatak, 5/11. p.
125. CSÁKY Anna: *Gyökerek.* Magyarok a határon túl. = Agria, 2/20. p.
126. CSÁKY Anna: *Légiriadó.* = Agria, 2/19. p.
127. CSÁKY Anna: *Sírfelirat – anyáknak.* = Agria, 2/20. p.
128. CSÁKY Anna: *Szállj, pillangó.* = Agria, 2/19. p.
129. CSATÁNÉ BARTHA Irénke: *Éltető öröm.* = Agria, 2/162. p.
130. CSATÁNÉ BARTHA Irénke: *Gólyabír csokorral érkezem.* = Agria, 2/163. p.
131. CSATÁNÉ BARTHA Irénke: *Mosoly bóra parázslik.* = Agria, 2/162. p.
132. CSATÁNÉ BARTHA Irénke: *Peng a barka.* = Agria, 2/163. p.
133. CSATÁNÉ BARTHA Irénke: *Szépségvágyó bittel.* = Agria, 2/163. p.
134. CSILLAG Lajos: *Szféra.* = Kalligram, 3/58–59. p.
135. CSILLAG Tamás: *Helyettem is.* = Bárka, 3/63. p.
136. CSILLAG Tamás: *Irgalom, félelem.* = Magyar Napló, 8/16. p.
137. CSILLAG Tamás: *Menetzaj.* = Bárka, 3/62. p.
138. CSILLAG Tamás: *Most történik éppen.* = Magyar Napló, 8/16. p.
139. CSILLAG Tamás: *Oda vezet el.* = Bárka, 3/62. p.
140. CSONTOS Márta: *Feedback az Édenből.* = Búvópatak, 5/14. p.
141. CSONTOS Márta: *Hallgat a csend.* = Agria, 2/22. p.
142. CSONTOS Márta: *Jézus elmarasztalja Tamást.* = Búvópatak, 5/14. p.
143. CSONTOS Márta: *Kitárulkozás.* = Búvópatak, 7/11. p.
144. CSONTOS Márta: *Kívül a körön.* = Búvópatak, 7/26. p.
145. CSONTOS Márta: *A költő mássá válik.* = Búvópatak, 6/23. p.
146. CSONTOS Márta: *Egy látogató, akit soha nem tudsz visszautasítani.* = Agria, 2/23. p.
147. CSONTOS Márta: *Lezsák Sándor.* = Búvópatak, 5/14. p.
148. CSONTOS Márta: *Osztozkodás.* = Búvópatak, 6/24. p.
149. CSONTOS Márta: *Out of the Blue.* = Búvópatak, 6/25. p.
150. CSORDÁS Endre: *Titok.* = Búvópatak, 7/9. p.
151. CSORNYI Dávid: *Sárával a Tirrén-tengeren.* = Irodalmi Jelen, 8/20–21. p.
152. DARVASI László: *Én semmi nagyon vidám országom.* = Alföld, 7/3–6. p.
153. DÁVID Péter: *Emlék.* = Bárka, 3/36. p.
154. DÁVID Péter: *Nem nevel.* = Bárka, 3/34–35. p.
155. DÁVID Péter: *Párbuzamosokon.* = Bárka, 3/35. p.
156. DEBRECENI Balázs: *Hógojó.* Börtönversek / Karantények. = Bárka, 3/57–58. p.
157. DEBRECENI Balázs: *A bunyó.* Börtönversek / Karantények. = Bárka, 3/56. p.
158. DEBRECENI Balázs: *Szerelmesversek.* Börtönversek / Karantények. = Bárka, 3/57. p.
159. DEBRECENI Balázs: *A végtelen börtön.* Börtönversek / Karantények. = Bárka, 3/56–57. p.
160. DEBRECZENY György: *aki eltolta.* = Búvópatak, 5/27. p.
161. DEBRECZENY György: *diplomáciai tátogás.* = Kalligram, 5/84. p.
162. DEBRECZENY György: *csak tudnám.* = Kalligram, 1/57. p.
163. DEBRECZENY György: *hajnali macska.* = Kalligram, 5/85. p.
164. DEBRECZENY György: *hasznos tanácsok.* = Kalligram, 5/84. p.
165. DEBRECZENY György: *tegyük idézőjelbe.* = Kalligram, 1/56. p.
166. DEBRECZENY György: *valamit eladogni.* = Kalligram, 1/55. p.
167. DEMÉNY Péter: *Macska.* = Korunk, 7/42. p.
168. DEMETER Arnold: *Almafánk.* = Székelyföld, 3/51. p.
169. DEMETER Arnold: *Gyimesközéplek.* = Székelyföld, 3/50. p.
170. DEMETER Arnold: *Gondoskodás.* = Székelyföld, 3/51. p.
171. DEMETER Arnold: *Lackó a nyári szünetben.* = Székelyföld, 3/51. p.
172. DEMETER Arnold: *Paranormál Szibériában.* = Székelyföld, 3/52. p.
173. DEMETER Arnold: *Útravaló.* = Székelyföld, 3/50. p.
174. DEMETER Arnold: *Zistenke földbözvert csodájáról.* = Székelyföld, 3/52. p.

175. DEMETER József: *Jerbicsidáló*. = *Agria*, 2/21. p.
176. DEMETER József: *Szubverzibitás*. = *Agria*, 2/222. p.
177. DEVECSERY László: *A fény ébredése*. = *Búvópatak*, 6/21. p.
178. DIMÉNY H[ASZMAN]. Árpád: *virágzástól a roskadó áigig*. = *Irodalmi Jelen*, 8/14. p.
179. DIMÉNY H[ASZMAN]. Árpád: *vörös jubar*. = *Jelenkor*, 7–8/866–867. p.
180. DOBOSY Tímea: *Betakar*. = *Agria*, 2/264. p.
181. DOBOSY Tímea: *Itt hiába köszönsz előre*. = *Agria*, 2/265. p.
182. ECSÉDI Orsolya: *Ellenszer*. = *Bárka*, 3/73. p.
183. ECSÉDI Orsolya: *Hószag*. = *Bárka*, 3/72. p.
184. ECSÉDI Orsolya: *mária*. Marie-ciklus 1. = *Élet és Irodalom*, július 22. 14. p.
185. ECSÉDI Orsolya: *A másik férj*. Marie-ciklus 1. = *Élet és Irodalom*, július 22. 14. p.
186. ECSÉDI Orsolya: *munka*. Marie-ciklus 1. = *Élet és Irodalom*, július 22. 14. p.
187. ECSÉDI Orsolya: *Naphold*. = *Bárka*, 3/72. p.
188. ECSÉDI Orsolya: *Olvasás*. = *Bárka*, 3/72. p.
189. ECSÉDI Orsolya: *Té és én*. = *Bárka*, 3/72. p.
190. ECSÉDI Orsolya: *Természeti erő*. = *Bárka*, 3/72. p.
191. EGYED Emese: *A jövőendő színei*. = *Korunk*, 7/3–4. p.
192. FÁBIÁN József: *„Hosszú út az éjszakába”*. = *Agria*, 2/138. p.
193. FÁBIÁN József: *Tükrözött tükrök trükkös tükröképei közt*. = *Agria*, 2/139. p.
194. FÁBIÁN József: *Várunk*. = *Agria*, 2/138. p.
195. FALCSIK Mari: *De ugye*. = *Vigilia*, 7/583. p.
196. FALCSIK Mari: *A balál emlékei*. = *Vigilia*, 7/582–583. p.
197. FALCSIK Mari: *Ismét anyám*. = *Vigilia*, 7/583. p.
198. FALCSIK Mari: *Téli álom*. = *Vigilia*, 7/581–582. p.
199. FALUSI Márton: *Zene ütetlen, fűvótlan és búrtalan bangszerekre*. = *Kortárs*, 7–8/18–24. p.
200. FARKAS Arnold Levente: *madarak csőre*. = *Tiszatáj*, 7–8/50–51. p.
201. FARKAS Arnold Levente: *a szó*. = *Korunk*, 2/94. p.
202. FARKAS Gábor: *Fogyatkoznak*. = *Agria*, 2/233. p.
203. FARKAS Gábor: *A kérgek, a lombok, az odvak*. = *Irodalmi Jelen*, 8/25–26. p.
204. FARKAS Gábor: *Zárban forduló*. = *Agria*, 2/233. p.
205. FECSKE Csaba: *Anyegin elkallódott levele*. = *Széckelyföld*, 3/22–24. p.
206. FECSKE Csaba: *Aranyjánosul*. = *Széckelyföld*, 3/24–25. p.
207. FECSKE Csaba: *Arról ami nincs*. = *Agria*, 2/26. p.
208. FECSKE Csaba: *Billog*. = *Agria*, 2/24. p.
209. FECSKE Csaba: *Ha már nem itt*. = *Agria*, 2/24. p.
210. FECSKE Csaba: *Haltató*. = *Széckelyföld*, 3/26. p.
211. FECSKE Csaba: *Keresés*. = *Vigilia*, 8/652. p.
212. FECSKE Csaba: *Kinek jó*. = *Agria*, 2/24. p.
213. FECSKE Csaba: *Méregpobár*. = *Vigilia*, 8/652. p.
214. FECSKE Csaba: *Morzsák*. = *Széckelyföld*, 3/25–26. p.
215. FECSKE Csaba: *NNa száza*. = *Agria*, 2/24. p.
216. FECSKE Csaba: *Rigófészék*. = *Agria*, 2/25. p.
217. FECSKE Csaba: *Végül*. = *Vigilia*, 8/652. p.
218. FEHÉR Imola – SIMONFY József: *Le temps perdu*. Kétlelkes négykezesek. = *Széckelyföld*, 3/31–33. p.
219. FEHÉR Imola – SIMONFY József: *Sziluett*. Kétlelkes négykezesek. = *Széckelyföld*, 3/31. p.
220. FEHÉRVÁRI Judit, M.: *az Árverés*. Pessoa szorongásnaplójából. = *Agria*, 2/42. p.
221. FEHÉRVÁRI Judit, M.: *a Felbök*. Pessoa szorongásnaplójából. = *Agria*, 2/42. p.
222. FEHÉRVÁRI Judit, M.: *a Lengécsillapító*. Pessoa szorongásnaplójából. = *Agria*, 2/41. p.
223. FEHÉRVÁRI Judit, M.: *a Tajték*. Pessoa szorongásnaplójából. = *Agria*, 2/41. p.
224. FEHÉRVÁRI Judit, M.: *a Tengely*. Pessoa szorongásnaplójából. = *Agria*, 2/41. p.
225. FEKETE Anna: *Ars*. = *Kalligram*, 1/36. p.
226. FEKETE Anna: *El*. = *Kalligram*, 1/36. p.
227. FEKETE Anna: *Harmonia mundi*. = *Kalligram*, 1/37. p.
228. FELLINGER Károly: *Alsópetény*. Szarvasének. A rétségi járás települései. = *Agria*, 2/78. p.
229. FELLINGER Károly: *Bánk*. Szarvasének. A rétségi járás települései. = *Agria*, 2/78. p.
230. FELLINGER Károly: *Berkenye*. Szarvasének. A rétségi járás települései. = *Agria*, 2/78. p.
231. FELLINGER Károly: *Borosberény*. Szarvasének. A rétségi járás települései. = *Agria*, 2/78–79. p.
232. FELLINGER Károly: *Diósjenő*. Szarvasének. A rétségi járás települései. = *Agria*, 2/79. p.
233. FELLINGER Károly: *Eszmélés*. = *Kalligram*, 4/70. p.

234. FELLINGER Károly: *Felsőpetény*. Szarvasének. A rétségi járás települései. = *Agria*, 2/79. p.
235. FELLINGER Károly: *Frakk*. = *Kalligram*, 4/71. p.
236. FELLINGER Károly: *Hidegletés*. = *Korunk*, 6/75. p.
237. FELLINGER Károly: *Hit*. = *Búvópatak*, 7/23. p.
238. FELLINGER Károly: *Horpács*. Szarvasének. A rétségi járás települései. = *Agria*, 2/80. p.
239. FELLINGER Károly: *Kétbodony*. Szarvasének. A rétségi járás települései. = *Agria*, 2/79. p.
240. FELLINGER Károly: *Könyvek*. = *Kalligram*, 4/71. p.
241. FELLINGER Károly: *Kulcs*. = *Búvópatak*, 7/23. p.
242. FELLINGER Károly: *Mandarin*. = *Kalligram*, 4/70. p.
243. FELLINGER Károly: *Nógrád*. Szarvasének. A rétségi járás települései. = *Agria*, 2/80. p.
244. FELLINGER Károly: *Nógrádsáp*. Szarvasének. A rétségi járás települései. = *Agria*, 2/81. p.
245. FELLINGER Károly: *Nőtincs*. Szarvasének. A rétségi járás települései. = *Agria*, 2/80. p.
246. FELLINGER Károly: *Örök tél*. = *Kalligram*, 4/72. p.
247. FELLINGER Károly: *Rétság*. Szarvasének. A rétségi járás települései. = *Agria*, 2/81. p.
248. FELLINGER Károly: *Rombány*. Szarvasének. A rétségi járás települései. = *Agria*, 2/81. p.
249. FELLINGER Károly: *Szente*. Szarvasének. A rétségi járás települései. = *Agria*, 2/80. p.
250. FELLINGER Károly: *Tereske*. Szarvasének. A rétségi járás települései. = *Agria*, 2/80. p.
251. FELLINGER Károly: *Tolmács*. Szarvasének. A rétségi járás települései. = *Agria*, 2/81. p.
252. FELLINGER Károly: *Trapézmeder*. I. Krétakörön belül. II. Krétakörön kívül. = *Korunk*, 6/74–75. p.
253. FELLINGER Károly: *Vigyázní kell*. = *Irodalmi Szemle*, 4/47. p.
254. FENYVESI Orsolya: *Rügyfakadás / Valamit mondani akartam*. = *Élet és Irodalom*, augusztus 12. 17. p.
255. FENYVESI Ottó: *Almóban*. Költemények nagybacska gyerekeknek és örökifjú felnőtteknek. = *Életünk*, 7/65. p.
256. FENYVESI Ottó: *Ferike, a sárkány*. Költemények nagybacska gyerekeknek és örökifjú felnőtteknek. = *Életünk*, 7/64. p.
257. FENYVESI Ottó: *Jaj, nekem!* Költemények nagybacska gyerekeknek és örökifjú felnőtteknek. = *Életünk*, 7/63. p.
258. FENYVESI Ottó: *Kéke ma nem jött iskolába*. Költemények nagybacska gyerekeknek és örökifjú felnőtteknek. = *Életünk*, 7/63. p.
259. FENYVESI Ottó: *Mindíg az van*. Költemények nagybacska gyerekeknek és örökifjú felnőtteknek. = *Életünk*, 7/65. p.
260. FENYVESI Ottó: *Most jövök a falvédőről*. Költemények nagybacska gyerekeknek és örökifjú felnőtteknek. = *Életünk*, 7/63. p.
261. FENYVESI Ottó: *Öcsém, facsiga!* Költemények nagybacska gyerekeknek és örökifjú felnőtteknek. = *Életünk*, 7/63. p.
262. FENYVESI Ottó: *Öklömet rázom!* Költemények nagybacska gyerekeknek és örökifjú felnőtteknek. = *Életünk*, 7/65. p.
263. FENYVESI Ottó: *Ördög é pokol*. Költemények nagybacska gyerekeknek és örökifjú felnőtteknek. = *Életünk*, 7/64–65. p.
264. FENYVESI Ottó: *Rajzol a csemete*. Költemények nagybacska gyerekeknek és örökifjú felnőtteknek. = *Életünk*, 7/64. p.
265. FENYVESI Ottó: *Reggeli, uzsonna, ebéd, vacsora*. Költemények nagybacska gyerekeknek és örökifjú felnőtteknek. = *Életünk*, 7/62. p.
266. FENYVESI Ottó: *Szeretek a körüton mászkálni*. Költemények nagybacska gyerekeknek és örökifjú felnőtteknek. = *Életünk*, 7/62. p.
267. FENYVESI Ottó: *Tudom, hogy*. Költemények nagybacska gyerekeknek és örökifjú felnőtteknek. = *Életünk*, 7/65. p.
268. FENYVESI Ottó: *Valaki bogarat ültetett a fülembe*. Költemények nagybacska gyerekeknek és örökifjú felnőtteknek. = *Életünk*, 7/62. p.
269. FENYVESI Ottó: *Vettem egy talicskát*. Költemények nagybacska gyerekeknek és örökifjú felnőtteknek. = *Életünk*, 7/64. p.
270. FORGÁCS Fanni: *REM-fázis*. = *Agria*, 2/269. p.
271. FÖLDI Panna: *Eta néni*. Kislányversek. = *Székelyföld*, 3/63–64. p.
272. FÖLDI Panna: *Ó ragaskodik a múlthoz?* Kislányversek. = *Székelyföld*, 3/62–63. p.
273. FÖLDI Panna: *„A szépség a szemlélő szemében van.”* (Sz. L.) Kislányversek. = *Székelyföld*, 3/65–66. p.
274. FÖLDI Panna: *Volt benne mese is*. Kislányversek. = *Székelyföld*, 3/60–62. p.

275. FUCSKÓ Miklós: *Elfogyóban.* = *Agria*, 2/202. p.
276. FUCSKÓ Miklós: *Előjelek.* = *Agria*, 2/203. p.
277. FUCSKÓ Miklós: *Közel enged.* = *Agria*, 2/204. p.
278. FUCSKÓ Miklós: *Mondhatatlan.* = *Agria*, 2/203. p.
279. FUCSKÓ Miklós: *Pre.* = *Agria*, 2/202. p.
280. GÁL Ferenc: *Járóföld.* = *Magyar Napló*, 8/35. p.
281. GÁL Ferenc: *Valami átjön.* = *Élet és Irodalom*, augusztus 12. 17. p.
282. GALÁNTAI Zoltán: *A hódítók (Goya).* = *Új Forrás*, 7/28. p.
283. GALDA Gábor Attila: *Amit nem sikerül felíratni.* = *Agria*, 2/270. p.
284. GALDA Gábor Attila: *összekotort levelekben.* = *Agria*, 2/270. p.
285. GAŽIK Viktória: *bétköznapji szillogizmusok.* = *Agria*, 2/271. p.
286. G[ÉHER]. István László: *Emmausi ima.* = *Élet és Irodalom*, augusztus 12. 14. p.
287. G[ÉHER]. István László: *Fenéskor.* = *Élet és Irodalom*, augusztus 12. 14. p.
288. G[ÉHER]. István László: *Gyűlölet és szere tet.* = *Kortárs*, 7–8/3. p.
289. G[ÉHER]. István László: *Hasonlat helyén.* = *Kalligram*, 5/21. p.
290. G[ÉHER]. István László: *Hús.* = *Kalligram*, 5/21. p.
291. G[ÉHER]. István László: *Kozmogónia. (Möbius-szalag).* = *Kortárs*, 7–8/3. p.
292. GERE Nóra: *Monokróm.* = *Székelyföld*, 3/54. p.
293. GOTHÁR Tamás: *bad trip.* = *Forrás*, 7–8/36. p.
294. GOTHÁR Tamás: *óceán.* = *Forrás*, 7–8/36–37. p.
295. GOTHÁR Tamás: *a sulí melletti hajléktalankok.* = *Forrás*, 7–8/37–38. p.
296. GÖMÖRI György: *Két park.* = *Korunk*, 3/40. p.
297. GÖMÖRI György: *Néprajzi adalékok.* = *Korunk*, 3/40. p.
298. GRECSÓ Krisztián: *Elég jó szülő.* = *Jelenkor*, 7–8/738–740. p.
299. GRECSÓ Krisztián: *Piros labda.* = *Élet és Irodalom*, július 22. 17. p.
300. GYÖRE Balázs: *autopoetika.* = *Kalligram*, 2/11. p.
301. GYÖRE Balázs: *búcsú a gyilkosok utcájától.* = *Kalligram*, 2/12. p.
302. GYÖRE Balázs: *time immeerial.* = *Kalligram*, 2/11. p.
303. GYŐRI László: *A lépcső gerincén.* = *Tiszatáj*, 7–8/53–54. p.
304. GYŐRI László: *A nyitllal átlótt varjú panaszkodása.* = *Tiszatáj*, 7–8/52–53. p.
305. GYUKICS Gábor: *a csikos kéregjáró jóslata.* = *Kalligram*, 5/43. p.
306. GYUKICS Gábor: *forgóajtó a pokolba.* = *Kalligram*, 5/43. p.
307. GYUKICS Gábor: *ne kerestetek, centiért mentem.* = *Kalligram*, 5/44. p.
308. HADNAGY József: *Álom-pára.* = *Agria*, 2/33. p.
309. HADNAGY József: *A főldek nyelve.* = *Agria*, 2/34. p.
310. HADNAGY József: *Kakas-barc.* = *Agria*, 2/34. p.
311. HALMI Tibor: *Csendtől pattogó.* = *Forrás*, 7–8/45–46. p.
312. HALMI Tibor: *Egy keskeny fém palló okozta révület.* = *Forrás*, 7–8/46–47. p.
313. HANDI Péter: *Everest.* = *Liget*, 7/34–35. p.
314. HARCOS Bálint: *Széria.* = *Kalligram*, 4/44–47. p.
315. HÁRS György Péter: *2013. augusztus vége.* = *Múlt és Jövő*, 2/22. p.
316. HÁRS György Péter: *Allomás.* = *Múlt és Jövő*, 2/132. p.
317. HÁRS György Péter: *Létra.* = *Múlt és Jövő*, 2/91. p.
318. HARTYA Csaba: *Éjjel még lebul.* = *Bárka*, 3/13–14. p.
319. HARTYA Csaba: *Nem értek semmilyen tantárgyat.* = *Bárka*, 3/12. p.
320. HARTYA Csaba: *Vasárnap éji szoba.* = *Bárka*, 3/13. p.
321. HOLCZER Dávid: *Jeszenyin.* = *Vigilia*, 7/573. p.
322. HOLCZER Dávid: *Ők és te.* = *Vigilia*, 7/573. p.
323. HOLCZER Dávid: *Tudatlanság.* = *Vigilia*, 7/573. p.
324. HOMA János: *Csúfot üzött belőlünk az idő.* = *Agria*, 2/244. p.
325. HOMA János: *Huszonöt szó magyarul.* = *Agria*, 2/244. p.
326. HOMA János: *Jób meghátrál.* = *Agria*, 2/245. p.
327. HOMA János: *Titok. (Játék unokáimmal).* = *Agria*, 2/245. p.
328. HORVÁTH Florencia: *Ami véd.* = *Forrás*, 7–8/54. p.
329. HORVÁTH Florencia: *Etetés.* = *Kalligram*, 3/80. p.
330. HORVÁTH Florencia: *Hogy valójában senki.* = *Hitel*, 8/60. p.

331. HORVÁTH Florencia: *Hord.* = Forrás, 7–8/55. p.
332. HORVÁTH Florencia: *Kilépő.* = Hítel, 8/59. p.
333. HORVÁTH Florencia: *Manír.* = Forrás, 7–8/54. p.
334. HORVÁTH Hajnalka: *Egy mondat Csernobítról.* = Irodalmi Jelen, 7/145. p.
335. HORVÁTH Hajnalka: *Az óriáskerék.* = Irodalmi Jelen, 7/145–146. p.
336. HORVÁTH Hajnalka: *Óvóhely.* = Irodalmi Jelen, 7/144–145. p.
337. HORVÁTH Florencia: *Siratóének a tárgyakról.* = Kalligram, 3/81. p.
338. HÖRCHER László: *Fatális feltámadás.* = Magyar Műhely, 1/46. p.
339. HÖRCHER László: *Hudózsnyik.* = Magyar Műhely, 1/44. p.
340. HÖRCHER László: *Kijárási tilalom.* = Magyar Műhely, 1/45. p.
341. HÖRCHER László: *Körülmények terrorja.* = Magyar Műhely, 1/46. p.
342. HÖRCHER László: *Nem úszod meg élve.* = Magyar Műhely, 1/45. p.
343. HÖRCHER László: *Szputnyik.* = Magyar Műhely, 1/44. p.
344. HÖRCHER László: *Tacepao.* = Magyar Műhely, 1/46. p.
345. IANCU Laura: *Éjjeli gondolat.* = Vigilia, 7/565–566. p.
346. IANCU Laura: *Ha fiam volnál Jézus.* = Vigilia, 7/566. p.
347. IANCU Laura: *Idő(köz)ben.* = Vigilia, 7/565. p.
348. IANCU Laura: *Oldalpillantás.* = Vigilia, 7/565. p.
349. IANCU Laura: *Sátoros ünnep.* = Vigilia, 7/566. p.
350. IJAS Tamás: *Az ónsajnálatról.* = Jelenkor, 7–8/748–749. p.
351. IJAS Tamás: *Télutó.* = Jelenkor, 7–8/748. p.
352. IJAS Tamás: *Tökéletlen helyettes.* = Jelenkor, 7–8/749–750. p.
353. JÁMBOR Ildikó: *Jártam ott.* = Agria, 2/173. p.
354. JÁMBORNÉ BALOGH Tünde: *Töltött paprika bácskai módra.* = Kortárs, 7–8/25–26. p.
355. JÁSZ Attila: *Mint az őszi ködök nyáron.* = Székelyföld, 3/9. p.
356. JÁSZ Attila: *A tükrön átbukott angyalok könyvéből.* = Új Forrás, 7/33. p.
357. JUHÁSZ Róbert: *Fantomfájdalom.* = Kalligram, 2/70. p.
358. JUHÁSZ Róbert: *Kötőtű.* = Kalligram, 2/70. p.
359. JUHÁSZ Róbert: *Nincs rajta.* = Kalligram, 2/69. p.
360. JUHÁSZ Róbert: *Skatulya.* = Tiszatáj, 7–8/55. p.
361. JUHÁSZ Róbert: *SOS.* = Tiszatáj, 7–8/55–56. p.
362. KAISER László: *Bunkó, bűnöző, bomlott agyú.* = Agria, 2/205. p.
363. KAISER László: *Néha bomlik meg az agy.* = Agria, 2/205. p.
364. KAISER László: *Pannon mélység csillagokig.* = Agria, 2/205. p.
365. KÁLIZ SAJTOS József: *Alkonyati hangok.* = Agria, 2/235. p.
366. KÁLIZ SAJTOS József: *Bátyám születésnapjára.* = Agria, 2/234. p.
367. KÁLIZ SAJTOS József: *Dudorások, mormogók.* = Agria, 2/235. p.
368. KÁLIZ SAJTOS József: *Eszement világ ez.* = Agria, 2/234. p.
369. KÁNTOR István MONTY CANTSIN AMEN!: *Egoista vers.* = Magyar Műhely, 1/4. p.
370. KÁNTOR István MONTY CANTSIN AMEN!: *Szellemvasút.* = Magyar Műhely, 1/5–27. p.
371. KÁNTOR István MONTY CANTSIN AMEN!: *Utálok élni.* = Magyar Műhely, 1/1. p.
372. KAPECZ Zsuzsa: *Lány a tükörben.* = Élet és Irodalom, július 1. 17. p.
373. KAPECZ Zsuzsa: *Szeptemberi időjárás.* = Élet és Irodalom, július 1. 17. p.
374. KARACS Andrea: *Border.* = Kalligram, 2/50. p.
375. KARACS Andrea: *Körbefelőzött szívek.* = Kalligram, 2/49. p.
376. KARACS Andrea: *Sötét van.* = Kalligram, 2/50. p.
377. KATONA Ágota: *Beszédanyag.* = Irodalmi Szemle, 4/12. p.
378. KATONA Ágota: *Hová tűnik a zene.* = Irodalmi Szemle, 4/9. p.
379. KATONA Ágota: *Kézírásból olvasni.* = Irodalmi Szemle, 4/10–11. p.
380. KATONA Ágota: *Kéziszótáram.* = Irodalmi Szemle, 4/8. p.
381. KÉGL Ildikó: *batásfok.* = Irodalmi Jelen, 7/21. p.
382. KÉGL Ildikó: *a mi katedrálisunk.* = Irodalmi Jelen, 7/22. p.
383. KELEMEN Erzsébet: *Múlt és jövő metszéspontján.* = Búvápaták, 5/23. p.
384. KERBER Balázs: *Csak subannak.* = Kalligram, 3/51. p.

385. KERBER Balázs: *A nap éve.* = Kalligram, 3/51. p.
386. KERBER Balázs: *Pirosodik.* = Kalligram, 3/50. p.
387. KERÉK Imre: *Az andalúz nő.* = Agria, 2/46. p.
388. KERÉK Imre: *Batignoles.* = Agria, 2/45. p.
389. KERÉK Imre: *Egy őszi rózsatöböz.* = Búvópatak, 7/20. p.
390. KERÉK Imre: *Rakott parasztszekerek kerepelnek.* = Agria, 2/45. p.
391. KIRÁLY Farkas: *Újratervezés.* = Irodalmi Jelen, 7/8. p.
392. KISS Ottó: *Kapu az égbe.* = Alföld, 7/33. p.
393. KISS Ottó: *Lebontják a házunk.* = Alföld, 7/32–33. p.
394. KOMAN Zsombor: *Bál.* = Korunk, 3/80. p.
395. KOMAN Zsombor: *Beszéd és írás visszavonása.* = Korunk, 3/81. p.
396. KOMAN Zsombor: *Esőránc.* = Korunk, 3/80. p.
397. KOMAN Zsombor: *Liftakna.* = Korunk, 3/81. p.
398. KONCZEK József: *Basta.* A Napút folyóirat búcsúestje. = Agria, 2/44. p.
399. KONCZEK József: *Berda nóta.* = Agria, 2/43. p.
400. KONCZEK József: *Firkantások.* Itt. Bizalom. A pófázógép. = Agria, 2/44. p.
401. KONCZEK József: *Genézis.* = Agria, 2/43. p.
402. KONCZEK József: *Kádencia.* = Agria, 2/43. p.
403. KOPRIVA Nikolett: *Ezután.* = Magyar Napló, 7/53. p.
404. KOVÁCS Edward: *Csak az közeledhet, ami távol kerül.* = Forrás, 7–8/60. p.
405. KOVÁCS Edward: *A dolgok hűsége.* = Forrás, 7–8/59–60. p.
406. KÖRÖSSI P. József: *Kapitány, kapitányné.* = Élet és Irodalom, augusztus 19. 14. p.
407. KÖRÖSSI P. József: *Öregszem.* = Élet és Irodalom, augusztus 19. 14. p.
408. KRUSOVSKY DÉNES: *Miért a sötétől.* [Életrajzi kísérletek – Versciklus]. = Élet és Irodalom, július 15. 17. p.
409. KRUSOVSKY DÉNES: *Nem találunk baza.* [Életrajzi kísérletek – Versciklus]. = Élet és Irodalom, július 15. 17. p.
410. KRUSOVSKY DÉNES: *Túl szép lesz.* [Életrajzi kísérletek – Versciklus]. = Élet és Irodalom, július 15. 17. p.
411. KRUSOVSKY DÉNES: *Virágrobádás.* [Életrajzi kísérletek – Versciklus]. = Élet és Irodalom, július 15. 17. p.
412. KUPIHÁR Rebeka: *babakörvény.* = Élet és Irodalom, augusztus 5. 17. p.
413. KUPIHÁR Rebeka: *bátorságpróba.* = Élet és Irodalom, augusztus 5. 17. p.
414. KUPIHÁR Rebeka: *benne vagyok a korban.* = Élet és Irodalom, augusztus 5. 17. p.
415. KUPIHÁR Rebeka: *ezek mind a pokolra jutnak.* = Élet és Irodalom, augusztus 5. 17. p.
416. KUPIHÁR Rebeka: *ki vagy nekem.* = Élet és Irodalom, augusztus 5. 17. p.
417. KÜRTI László: *délutáni matiné.* = Kalligram, 3/20. p.
418. KÜRTI László: *női zubanyzó.* = Kalligram, 3/22. p.
419. KÜRTI László: *türelők.* = Kalligram, 3/21. p.
420. LACKFI János: *Emlékezés.* = Bárka, 3/37–38. p.
421. LACKFI János: *Hústemplom.* = Credo, 1/50–51. p.
422. LACKFI János: *A mosogatás vetületei.* = Bárka, 3/38–39. p.
423. LADY CHATTERLEY: *Lady Chatterley képeslapot küld.* = Kortárs, 7–8/15. p.
424. LAJTOS Nóra: *Egyirányú utca.* = Magyar Napló, 8/4–5. p.
425. LÁNG Orsolya: *Föld.* = Korunk, 4/3–4. p.
426. LÁNG Orsolya: *A magartartásfelügyelő valómása.* = Kortárs, 7–8/8. p.
427. LÁNG Orsolya: *Visszatérők.* = Kortárs, 7–8/7. p.
428. LÁZÁR Balázs: *Negyedik ekloga.* = Magyar Napló, 8/27–28. p.
429. LENCSES Károly: *Hiába.* = Várad, 6/19. p.
430. LENCSES Károly: *Lehet nem kéne'.* = Búvópatak, 5/27. p.
431. LENCSES Károly: *Motel és kakas.* = Várad, 6/19. p.
432. LENCSES Károly: *Se föld, se égbolt.* = Várad, 6/19. p.
433. LENCSES Károly: *Téged is nyakamba.* = Várad, 6/18. p.
434. LENDVAI Zalán: *Gyerekkor.* = Liget, 7/26–27. p.
435. LENDVAI Zalán: *Valóság nélkül.* = Liget, 7/28–29. p.
436. LENGYEL Ferenc: *Néha.* = Agria, 2/225. p.
437. LENGYEL Ferenc: *Szikrázd fel a fényt.* = Agria, 2/226. p.
438. LENGYEL Ferenc: *Szöszmöte.* = Agria, 2/225. p.
439. LENNERT MÓGER Tímea: *Ködlátás.* = Magyar Napló, 7/50. p.
440. LIPCSEI Márta: *Variációk.* = Agria, 2/99–101. p.
441. LÖVÉTEI Lázár László: *Éjszaka a vonaton.* = Bárka, 3/54. p.

442. LÖVÉTEI Lázár László: *Vacsora Zákheusnál.* = Bárka, 3/54–55. p.
443. LÖVÉTEI Lázár László: *Halotti beszéd.* = Élet és Irodalom, július 1. 14. p.
444. LÖWINGER Magda: *Álom.* = Múlt és jövő, 2/54–57. p.
445. LÖWINGER Magda: *Ma, tegnap, holnap.* = Múlt és jövő, 2/51. p.
446. LÖWINGER Magda: *Mi is megtudtuk...* = Múlt és jövő, 2/52–53. p.
447. MÁRKÓ Béla: *Álomittas világ.* = Kalligram, 1/3. p.
448. MÁRKÓ Béla: *Konzerv.* = Székelyföld, 3/5–6. p.
449. MÁRKÓ Béla: *Öregek háborúja.* = Kalligram, 1/5. p.
450. MÁRKÓ Béla: *Szókincs.* = Kalligram, 1/4. p.
451. MÁRKÓ Béla: *Újratervezés.* = Székelyföld, 3/6–7. p.
452. MÁROS Márk: *Inkarnáció.* = Irodalmi Szemle, 4/13. p.
453. MÁROS Márk: *Kötábla.* = Irodalmi Szemle, 4/15. p.
454. MÁROS Márk: *Özön.* = Irodalmi Szemle, 4/14. p.
455. MÁRTON Ágnes: *Mi teszi pokollá, mi tesz mennyországgá.* = Kalligram, 4/79. p.
456. MÁRTON Ágnes: *Pótlék helyett.* = Kalligram, 4/80–81. p.
457. MÁRTON Károly: *Alapkövetétel.* = Agria, 2/63. p.
458. MÁRTON Károly: *Balsors.* = Agria, 2/62. p.
459. MÁRTON Károly: *Ébredés.* = Agria, 2/63. p.
460. MÁRTON Károly: *Fénybe öltözött.* = Agria, 2/64. p.
461. MÁRTON Károly: *Fölösleges szavak.* = Agria, 2/63. p.
462. MÁRTON Károly: *Hiába.* = Agria, 2/62. p.
463. MÁRTON Károly: *Hiszem.* = Agria, 2/63. p.
464. MÁRTON Károly: *Jubász Gyula üzenete.* = Agria, 2/62. p.
465. MÁRTON Károly: *Kedei Zoltán vallomása.* = Agria, 2/63. p.
466. MÁRTON Károly: *Kedei Zoltánhoz.* = Agria, 2/64. p.
467. MÁRTON Károly: *Kibékülés.* = Agria, 2/62. p.
468. MÁRTON Károly: *Kocka.* = Agria, 2/64. p.
469. MÁRTON Károly: *Kötemplom.* = Agria, 2/63. p.
470. MÁRTON Károly: *Mai helyzet.* = Agria, 2/62. p.
471. MÁRTON Károly: *Márai.* = Agria, 2/64. p.
472. MÁRTON Károly: *Mégis.* = Agria, 2/61. p.
473. MÁRTON Károly: *Mint koldus...* = Agria, 2/61. p.
474. MÁRTON Károly: *Modell.* = Agria, 2/61. p.
475. MÁRTON Károly: *Mondja meg valaki.* = Agria, 2/62. p.
476. MÁRTON Károly: *Oázis.* = Agria, 2/63. p.
477. MÁRTON Károly: *Otthoni gondolatok.* = Agria, 2/63. p.
478. MÁRTON Károly: *Őszi alkonyat.* = Agria, 2/61. p.
479. MÁRTON Károly: *Prométheusz voltam.* = Agria, 2/61. p.
480. MÁRTON Károly: *Sz. D. hátrahagyott sorai.* = Agria, 2/62. p.
481. MÁRTON Károly: *Számadás.* = Agria, 2/61. p.
482. MÁRTON Károly: *Szerelem első látásra.* = Agria, 2/61. p.
483. MÁRTON Károly: *Szótlan szóltam.* = Agria, 2/64. p.
484. MÁRTON Károly: *Szöcs Gézához.* = Agria, 2/64. p.
485. MÁRTON Károly: *Születés.* = Agria, 2/62. p.
486. MÁRTON Károly: *Úgy szeretek...* = Agria, 2/61. p.
487. MECHYAT Zina: *Elvégre.* = Magyar Napló, 8/39–40. p.
488. MÉHES Károly: *Képes.* = Magyar Napló, 7/39. p.
489. MÉHES Károly: *A megüszásról.* = Magyar Napló, 7/39. p.
490. MELLÁR Dávid: *tulipán és erdei gyümölcs között, sodrás és cigaretta közben.* = Kalligram, 1/27–28. p.
491. MIHÁLY Csilla, B.: *Eső után.* = Várad, 7/21. p.
492. MIHÁLY Csilla, B.: *Tücsökzene.* = Várad, 7/21. p.
493. MIHÁLYI MOLNÁR László: *Latrok között.* = Agria, 2/104. p.
494. MIHÁLYI MOLNÁR László: *Líra és kegyelem.* = Agria, 2/104. p.
495. MOLNÁR Illés: *46 perc 38 másodperc.* = Élet és Irodalom, július 8. 17. p.
496. MOLNÁR Illés: *Kerengő.* = Élet és Irodalom, július 8. 17. p.
497. MOLNÁR Illés: *Rám-szakadék.* = Élet és Irodalom, július 8. 17. p.
498. MOLNÁR Illés: *Tabiti.* = Élet és Irodalom, július 8. 17. p.
499. MOLNÁR Zsolt: *Ismertetőjel.* = Várad, 7/16. p.
500. MOLNÁR Zsolt: *Megalkuvás ritmusa.* = Várad, 7/16. p.

501. MURÁNYI Zita: *atlasz*. = Magyar Napló, 7/45. p.
502. MURÁNYI Zita: *csillag*. = Magyar Napló, 7/45. p.
503. MÜLLER Dezső: *Anyámboz*. = Irodalmi Jelen, 8/37. p.
504. MÜLLER Dezső: *Apámboz*. = Irodalmi Jelen, 8/37. p.
505. MÜLLER Dezső: *Himnusz a szeretetlenségről*. = Várad, 7/18. p.
506. MÜLLER Dezső: *Mintha*. = Irodalmi Jelen, 8/37. p.
507. NÁDASDY Ádám: *Szülői értekezlet*. = Bárka, 3/5. p.
508. NÁDASDY Ádám: *A teberautó*. = Bárka, 3/4. p.
509. NÁDASDY Ádám: *Túl napfényes*. = Bárka, 3/3–4. p.
510. NAGY Áttila: *Ikarosz*. = Korunk, 6/76. p.
511. NAGY Hajnal Csilla: *Kellemes landolás*. = Kalligram, 2/23–24. p.
512. NAGY Hajnal Csilla: *Mars*. = Kalligram, 2/25. p.
513. NAGY István, P.: *ágrólszakadtak*. = Bárka, 3/24–25. p.
514. NAGY István, P.: *Szokott-e ősz lenni Paraguayban*. = Bárka, 3/26–28. p.
515. NAGY Kinga: *felsőrad*. = Élet és Irodalom, augusztus 19. 17. p.
516. NAGY Kinga: *menekülés*. = Élet és Irodalom, augusztus 19. 17. p.
517. NAGY Kinga: *októberre elhallgatnak a kabócák*. = Élet és Irodalom, augusztus 19. 17. p.
518. NAGY Kinga: *után*. = Élet és Irodalom, augusztus 19. 17. p.
519. NAGY Kinga: *utórezgés*. = Élet és Irodalom, augusztus 19. 17. p.
520. NAGY Milán László: *Keresés*. = Irodalmi Jelen, 7/36. p.
521. NAGY Milán László: *Kristálypohár*. = Irodalmi Jelen, 7/37. p.
522. NAGY Milán László: *Kuvik*. = Irodalmi Jelen, 7/36. p.
523. NAGY Milán László: *Reggel*. = Irodalmi Jelen, 7/37. p.
524. NAGY Zita: *Bőven lég*. [Haiku]. = Agria, 2/47. p.
525. NAGY Zita: *Élő hagyatéék*. [Haiku]. = Agria, 2/48. p.
526. NAGY Zita: *Kontóra*. [Haiku]. = Agria, 2/49. p.
527. NÉMETH Gábor Dávid: *Felejtéstenger*. = Kalligram, 5/54. p.
528. NÉMETH Gábor Dávid: *Gasztrofogoly*. = Kalligram, 5/53. p.
529. NÉMETH Gábor Dávid: *Kastélykert*. = Kalligram, 5/53. p.
530. NÉMETH István Péter: *Sainet-Victoire*. = Búvópatak, 6/7. p.
531. NÉMETH Zoltán: *II. Ka*. [Fáraók versciklus]. = Kalligram, 5/12. p.
532. NÉMETH Zoltán: *II. Montubotep*. [Fáraók versciklus]. = Kalligram, 5/12. p.
533. NÉMETH Zoltán: *Szanabt*. [Fáraók versciklus]. = Kalligram, 5/13. p.
534. NOSZLOPI Botond: *Oldás*. = Irodalmi Jelen, 8/15. p.
535. NYERGES Gábor Ádám: *Adyversét fordítom, fiataloknak*. = Élet és Irodalom, július 29. 17. p.
536. NYERGES Gábor Ádám: *Brazíl vagy argentin*. = Élet és Irodalom, július 29. 17. p.
537. NYERGES Gábor Ádám: *Erre most nincs idő*. = Élet és Irodalom, július 29. 17. p.
538. NYERGES Gábor Ádám: *Röhögni fogsz Johann Gottfried Herder*. „helyzetdal”. = Új Forrás, 7/80–82. p.
539. OLÁH András: *Harmadik kíséret*. = Irodalmi Szemle, 4/44. p.
540. OLÁH András: *idegen föld*. = Hítel, 8/46. p.
541. OLÁH András: *Reménytelen*. = Irodalmi Szemle, 4/46. p.
542. OLÁH András: *szóvtültetés*. = Hítel, 8/45. p.
543. OLÁH András: *[Takarékmenyország]*. = Irodalmi Szemle, 4/45. p.
544. OLÁH András: *a történet vége*. = Hítel, 8/44. p.
545. OLÁH K. Tamás: *ütem a levegőben*. = Forrás, 7–8/26–29. p.
546. OLASZ Valéria: *Áldáskérés a Múzsához*. = Agria, 2/35. p.
547. OLASZ Valéria: *Holnapom vidíts fel engem*. = Agria, 2/36. p.
548. OLASZ Valéria: *Költői óhaj*. = Agria, 2/36. p.
549. ORGOVÁNYI Anikó: *Könyörgés*. = Agria, 2/31. p.
550. ORGOVÁNYI Anikó: *Plázacák dala*. = Agria, 2/32. p.
551. ORGOVÁNYI Anikó: *Tavaszi 2022*. = Agria, 2/31. p.
552. OZSVÁTH Zsuzsa: *Gyűvaságom története*. = Forrás, 7–8/48. p.
553. OZSVÁTH Zsuzsa: *Óda*. = Forrás, 7–8/48. p.
554. PÁL Sándor Attila: *Menyegző*. = Jelenkor, 7–8/741–745. p.

555. PAPP Attila: *elbatárolódás*. = Kalligram, 5/68. p.
556. PAPP Attila: *szalagcím*. = Kalligram, 5/68. p.
557. PATAK István: *kiáltvány helyett*. = Agria, 2/13. p.
558. PATÓ Ákos: *Korkép*. = Irodalmi Jelen, 7/146–148. p.
559. PATÓ Ákos: *Útmutatás*. = Irodalmi Jelen, 7/148–149. p.
560. PÉDER Ferenc: *Kánikula*. = Irodalmi Jelen, 8/146. p.
561. PEER Krisztián: *Megelőzve a vitát*. = Jelenkor, 7–8/737. p.
562. PEER Krisztián: *Old Death*. = Élet és Irodalom, augusztus 26. 17. p.
563. PÉTER Erika: *az állandóság kőmarkában*. (szoborkiállítás). = Agria, 2/27. p.
564. PÉTER Erika: *fény az ujjaim között*. = Agria, 2/27. p.
565. PÉTER Erika: *láthatatlan csillagok alatt*. = Agria, 2/27. p.
566. PETHŐ Lorand: *látom, mert átkozott vagyok*. = Irodalmi Jelen, 8/9. p.
567. PETHŐ Lorand: *megszokod...* = Irodalmi Jelen, 8/10. p.
568. PETHŐ Lorand: *útnak kezdetén*. = Irodalmi Jelen, 8/10. p.
569. PETHŐ Lorand: *valamit ma is ittfelejtünk*. = Irodalmi Jelen, 8/8. p.
570. PETŐCZ András: *Anyira fél*. = Jelenkor, 7–8/868. p.
571. PETŐCZ András: *Ezekbe a sorokba*. = Jelenkor, 7–8/868–869. p.
572. PETŐCZ András: *Lehetne így*. = Alföld, 7/38. p.
573. PETŐCZ András: *Mikéntba pakk*. = Alföld, 7/38–39. p.
574. PETŐCZ András: *Szembeállítás – Szonjával*. = Alföld, 7/39. p.
575. PETRŐCZI Éva: *Elfeledett, régi szavunk...* = Életünk, 7/21. p.
576. PETRŐCZI Éva: *És meglebbent a vászon...* A Zenekadémia Fischer Annie emlékdélutánja után. = Életünk, 7/22. p.
577. PETRŐCZI Éva: *Fánk, No. II.* = Credo, 1/23. p.
578. PETRŐCZI Éva: *Harkovi Betlehem*. = Múlt és Jövő, 1/128. p.
579. PETRŐCZI Éva: *Válasz, Emily Dickinsonnak*. = Éltünk, 7/20. p.
580. PIROS Vera: *Egyedi jellemzők*. = Kalligram, 3/34. p.
581. PIROS Vera: *Fáraó az Uzsokiban*. = Kalligram, 3/35. p.
582. PIROS Vera: *Hagyaték 1.1.* = Kalligram, 3/36. p.
583. PIROS Vera: *Hagyaték 1.2.* = Kalligram, 3/36. p.
584. PIROS Vera: *Kapcsolattartás*. = Kalligram, 3/35. p.
585. POLGÁR Anikó: *Szent Brendan hajózik*. = Kalligram, 2/3–4. p.
586. PÓSA Zoltán: *Tézis*. = Búvópatak, 5/23. p.
587. RADNAI István: *déja vu*. = Búvópatak, 5/27. p.
588. RADNAI István: *éles holdsarló*. = Agria, 2/29. p.
589. RADNAI István: *félelem*. = Agria, 2/30. p.
590. RADNAI István: *kínzó hosszú bőjt*. = Búvópatak, 5/26. p.
591. RADNAI István: *ómega és alfa*. = Agria, 2/28. p.
592. RADNAI István: *szmoking kerti parti*. = Agria, 2/28. p.
593. RÉKAI Anett: *Istenem, hol vagy*. = Forrás, 7–8/53. p.
594. RÉKAI Anett: *A kádban*. = Forrás, 7–8/52. p.
595. RÓNOKI Bertalan: *lángosarcuák*. = Irodalmi Jelen, 8/144–145. p.
596. RÓNOKI Bertalan: *pillanat*. = Irodalmi Jelen, 8/144. p.
597. RÓNOKI Bertalan: *úton*. = Irodalmi Jelen, 8/144. p.
598. RÓZSA Dávid: *Szefli a Barents-tengeren*. = Irodalmi Jelen, 8/21. p.
599. SAITOS Lajos: *Ember és a Hold*. = Agria, 2/237. p.
600. SAITOS Lajos: *Fenn a begyen*. = Agria, 2/236. p.
601. SAITOS Lajos: *Ne egyél...* = Agria, 2/236. p.
602. SAITOS Lajos: *Ősrégészet*. = Agria, 2/237. p.
603. SAITOS Lajos: *Pestnél a Duna*. = Agria, 2/237. p.
604. SAITOS Lajos: *Üzenet baza*. = Agria, 2/236. p.
605. SAJÓ László: *Feltámadásballada*. = Új Forrás, 7/73–74. p.
606. SAJÓ László: *Ikarosz a napugár idősothobban*. = Új Forrás, 7/74–75. p.
607. SEBESTÉNY-JÁGER Orsolya: *Ideje volna*. = Agria, 2/14. p.
608. SEBESTÉNY-JÁGER Orsolya: *A kertész éneke*. = Agria, 2/16. p.
609. SEBESTÉNY-JÁGER Orsolya: *Napforduló*. = Agria, 2/15. p.
610. SEBESTÉNY-JÁGER Orsolya: *Nyári eső*. = Agria, 2/16. p.

611. SEBESTÉNY-JÁGER Orsolya: *A reggelek.* = *Agria*, 2/15. p.
612. SEBESTÉNY-JÁGER Orsolya: *Szélcsend.* = *Agria*, 2/14. p.
613. SERES Lili Hanna: *Felrepül és elrepül.* = *Forrás*, 7–8/22–23. p.
614. SERFŐZŐ Simon: *Ha látnátok.* = *Agria*, 2/113. p.
615. SERFŐZŐ Simon: *Ki más.* = *Agria*, 2/113. p.
616. SIMEK Valéria: *Az a nyár.* = *Búvópatak*, 6/26. p.
617. SIMEK Valéria: *Énekelsz.* = *Agria*, 2/238. p.
618. SIMEK Valéria: *Hajnalok.* = *Agria*, 2/238. p.
619. SIMEK Valéria: *Ideiglenesség.* = *Agria*, 2/238. p.
620. SIMEK Valéria: *Múlt.* = *Agria*, 2/238. p.
621. SIMEK Valéria: *Organabokrok.* = *Búvópatak*, 6/26. p.
622. SIMEK Valéria: *Visszakötés.* = *Búvópatak*, 6/26. p.
623. SISKA Péter: *Hőjelenségek.* = *Credo*, 1/25. p.
624. SISKA Péter: *Imago.* = *Credo*, 1/24. p.
625. SISKA Péter: *Neküia.* = *Credo*, 1/24. p.
626. SOPSITS Árpád: *Amikor hazaérsz.* = *Vigilia*, 8/649–650. p.
627. SOPSITS Árpád: *Az eltűnések ontológiája.* = *Vigilia*, 8/650. p.
628. SÜLYOK Valentina: *Elmosás.* = *Kalligram*, 1/42. p.
629. SÜLYOK Valentina: *Első fejezet.* = *Kalligram*, 1/41. p.
630. SÜLYOK Valentina: *Fehér pulóver.* = *Kalligram*, 1/41. p.
631. SÜLYOK Valentina: *Hátulnézet.* = *Kalligram*, 1/42. p.
632. SÜLYOK Valentina: *Tájkép.* = *Kalligram*, 1/43. p.
633. SÜTŐ Csaba András: *a gép elcsípi oldalt a fűcsomókat, utcák délután.* = *Magyar Napló*, 8/20–21. p.
634. SZABADOS Attila: *Naptár.* = *Forrás*, 7–8/57–58. p.
635. SZABADOS Attila: *Pomelo.* = *Forrás*, 7–8/56. p.
636. SZABADOS Attila: *Úgyse.* = *Forrás*, 7–8/56–57. p.
637. SZABADOS Attila: *Vérsűrűség.* = *Forrás*, 7–8/58. p.
638. SZABÓ Dárió: *Az a hely, ahol sosem jártam.* = *Székelgyföld*, 3/48–49. p.
639. SZABÓ Dárió: *Nem értek a narratívákhoz.* = *Székelgyföld*, 3/47. p.
640. SZABÓ Dárió: *Egy tájkép tudata.* = *Székelgyföld*, 3/47–48. p.
641. SZABÓ PALÓCZ Attila: *ha ismernek jó kifogást.* = *Irodalmi Jelen*, 7/29–31. p.
642. SZABÓ Réka: *Homokbőrű júliusok.* = *Irodalmi Jelen*, 8/147. p.
643. SZABÓ Réka: *Vákuum.* = *Irodalmi Jelen*, 8/148. p.
644. SZÁLINGER Balázs: *A rózsaaablak.* = *Bárka*, 3/22–23. p.
645. SZALLÓS KIS Csaba: *axiómám.* = *Irodalmi Jelen*, 7/143. p.
646. SZALLÓS KIS Csaba: *fonalak.* = *Irodalmi Jelen*, 7/142. p.
647. SZALLÓS KIS Csaba: *hatkor pirkad.* = *Agria*, 2/272. p.
648. SZALLÓS KIS Csaba: *kapaszzkodás.* = *Irodalmi Jelen*, 7/142. p.
649. SZALLÓS KIS Csaba: *a kapaszkodás vége.* = *Irodalmi Jelen*, 7/142. p.
650. SZALLÓS KIS Csaba: *peace, love, happy end.* = *Irodalmi Jelen*, 7/143. p.
651. SZALLÓS KIS Csaba: *tulipánlapocka.* = *Agria*, 2/272. p.
652. SZALLÓS KIS Csaba: *viszonyok.* = *Irodalmi Jelen*, 7/143–144. p.
653. SZÁSZI Zoltán: *Világvége változatok.* revolúció. tábor. = *Kalligram*, 5/36–38. p.
654. SZAUER Ágoston: *Retró.* = *Életünk*, 7/30. p.
655. SZAUER Ágoston: *Sötét van.* = *Életünk*, 7/30. p.
656. SZAUER Ágoston: *Szférák.* = *Életünk*, 7/30. p.
657. SZAUER Ágoston: *Táv.* = *Életünk*, 7/30. p.
658. SZÁVA Csanád: *(bepakolás).* = *Irodalmi Jelen*, 8/30. p.
659. SZÁVA Csanád: *(kipakolás).* = *Irodalmi Jelen*, 8/30–31. p.
660. SZEGEDI KOVÁCS György: *Majd főlvillan.* = *Magyar Napló*, 7/25. p.
661. SZEGEDI KOVÁCS György: *Távolográs.* = *Magyar Napló*, 7/25. p.
662. SZÉKELY Márton: *Meghalt már istentelen.* = *Kalligram*, 4/32–36. p.
663. SZÉKELYHIDI Zsolt: *A vízözön előzményei.* = *Magyar Napló*, 8/12. p.
664. SZEKERES Mária: *Golgota.* = *Agria*, 2/241. p.
665. SZEKERES Mária: *ha az Idő végén...* = *Agria*, 2/241. p.
666. SZEKERES Mária: *szertetetről, szenvedésről...* = *Agria*, 2/242. p.
667. SZÉLESI Sándor: *Körút, Pest, éjjel.* = *Magyar Napló*, 7/4. p.
668. SZENTE B. Levente: *Álomidő.* = *Búvópatak*, 5/21. p.

669. SZENTJÁNOSI Csaba: *Ellipsisum 1.* = Búvópatak, 6/27. p.
670. SZENTJÁNOSI Csaba: *Ellipsisum 2.* = Búvópatak, 6/27. p.
671. SZENTJÁNOSI Csaba: *Ellipsisum 3.* = Búvópatak, 6/29. p.
672. SZIJJ Márton: *a betvenkedő császár.* = Kalligram, 2/58–59. p.
673. SZIJJ Márton: *Nesto.* = Alföld, 7/30–32. p.
674. SZIKI Károly: *Medálták egy földváron 3.* = Agria, 2/108–110. p.
675. SZIKRA János: *Befalazott idő.* = Hitel, 8/19. p.
676. SZIKRA János: *Borges emlékei.* = Székelyföld, 3/29. p.
677. SZIKRA János: *Bozótból gyilkosok.* = Hitel, 8/18. p.
678. SZIKRA János: *Folyt. köv., mondtam Palinak.* = Székelyföld, 3/27–29. p.
679. SZIKRA János: *Ha Afrika az afrikaiaké marad.* = Hitel, 8/17–18. p.
680. SZIKRA János: *kifordult platánok.* = Hitel, 8/16. p.
681. SZIKRA János: *Séta Provánszban.* = Hitel, 8/20. p.
682. SZIKRA János: *Szoprán.* = Székelyföld, 3/30. p.
683. SZILÁGYI Ákos: *(bobeóbi).* = Múlt és Jövő, 2/3. p.
684. SZILÁGYI Ákos: *(idézőjelek).* = Múlt és Jövő, 2/3. p.
685. SZILÁGYI Ákos: *(letenni).* = Múlt és Jövő, 2/2. p.
686. SZÜCS-GÁSPÁR Borbála: *Kaszák éjszakája.* = Agria, 2/246. p.
687. SZÜCS-GÁSPÁR Borbála: *Viszek a sírodra.* = Agria, 2/247. p.
688. SZÜK Balázs: *Álneve: Eduárd.* = Agria, 2/243. p.
689. SZÜK Balázs: *Ki bátran napot bint...* = Agria, 2/243. p.
690. SZÜK Balázs: *Szálltunk hozzád régtől.* = Agria, 2/243. p.
691. TAIZS Gergő: *Partvonalak.* = Liget, 7/48–49. p.
692. TAKÁCS Boglárka: *Amit nem.* = Forrás, 7–8/43–44. p.
693. TAKÁCS Boglárka: *Eredendő.* = Vigilia, 7/574. p.
694. TAKÁCS Boglárka: *Magadboz.* = Forrás, 7–8/43. p.
695. TAKÁCS Boglárka: *Nappforduló.* = Jelenkor, 7–8/864–865. p.
696. TAKÁCS Boglárka: *A súlyából annyit vesz.* = Forrás, 7–8/42. p.
697. TAKÁCS Boglárka: *A te akarod.* = Vigilia, 7/574. p.
698. TAKÁCS Boglárka: *Végül.* = Jelenkor, 7–8/864. p.
699. TAKÁCS Boglárka: *Világtalanok.* = Jelenkor, 7–8/863. p.
700. TAMÁS Dénes: *Medúza-fő.* = Kalligram, 4/58. p.
701. TAMÁS Dénes: *Méloszi Aphrodité.* = Kalligram, 4/59–60. p.
702. TANDORI Dezső: *I. Szérlől.* [Korántsem farsangi törmelékek – versciklus] = Jelenkor, 7–8/882–883. p.
703. TANDORI Dezső: *II. Akit nem bagynak... agynak...* [Korántsem farsangi törmelékek – versciklus] = Jelenkor, 7–8/883. p.
704. TANDORI Dezső: *III. Egy rajz következik.* [Korántsem farsangi törmelékek – versciklus] = Jelenkor, 7–8/884–885. p.
705. TANDORI Dezső: *IV. Sicily.* [Korántsem farsangi törmelékek – versciklus] = Jelenkor, 7–8/886. p.
706. TANDORI Dezső: *V. Egy tétel, Wittí, de nem csontra (hús meg vér, de nem kontra).* [Korántsem farsangi törmelékek – versciklus] = Jelenkor, 7–8/886. p.
707. TANDORI Dezső: *VI. Sjó M. mester, még egyszer, tudd.* [Korántsem farsangi törmelékek – versciklus] = Jelenkor, 7–8/886. p.
708. TARI István: *Kócolódó fényességben.* = Hitel, 8/3–7. p.
709. TARPAI Zsófia: *Désir enfantin.* = Irodalmi Jelen, 8/14. p.
710. TARPAI Zsófia: *Harangok vonulása.* = Irodalmi Jelen, 8/15. p.
711. TARPAI Zsófia: *Előszenteltek.* = Irodalmi Jele, 8/14–15. p.
712. TELL Imre: *Ars mea.* = Agria, 2/175. p.
713. TELL Imre: *Csend ereje.* = Agria, 2/176. p.
714. TELL Imre: *Csipkerózsika balladája.* = Agria, 2/174. p.
715. TELL Imre: *Maszkod mögött.* = Agria, 2/174. p.
716. TELL Imre: *nagyszombati elégia.* = Agria, 2/175. p.
717. TELL Imre: *tűzkatona.* = Agria, 2/176. p.
718. TELL Imre: *ukrán altatódal.* = Agria, 2/174. p.
719. TELL Imre: *vörös medvék.* = Agria, 2/175. p.
720. TERÉK Anna: *Óceán.* = Jelenkor, 7–8/860–862. p.
721. TÓHÁTI Zsuzsa: *Skatulya.* = Székelyföld, 3/55. p.
722. TÓHÁTI Zsuzsa: *A végén.* = Székelyföld, 3/56. p.

723. TOMAJI Attila: *Sosefedi el.* = Magyar Napló, 7/51. p.
724. TOMAJI Attila: *Szabadok vagyunk.* = Vigilia, 8/651. p.
725. TÓTH Erzsébet: *Egy élet kevés.* = Élet és Irodalom, augusztus 5. 14. p.
726. TÓTHÁRPÁD Ferenc: *Jussom.* = Búvópatak, 6/20. p.
727. TÓTHÁRPÁD Ferenc: *Széltoló vers.* = Búvópatak, 6/20. p.
728. TÖRÖK Nándor: *Héphaisztosz.* = Agria, 2/137. p.
729. TÖRÖK Nándor: *Magamatadó.* = Agria, 2/136. p.
730. TÖRÖK Nándor: *Szappbó halála.* = Agria, 2/137. p.
731. TÖRÖK Nándor: *Szappbó örök.* = Agria, 2/136. p.
732. TÖZSÉR Árpád: *Demiurgosz.* = Alföld, 7/22. p.
733. TÖZSÉR Árpád: *Fák menekülése.* = Alföld, 7/21. p.
734. TÖZSÉR Árpád: *Fiat.* = Alföld, 7/21. p.
735. TÖZSÉR Árpád: *Rezumé.* = Alföld, 7/22–23. p.
736. TURBÓK Attila: *Nem múlt emlék, 1953-ból.* = Búvópatak, 6/3. p.
737. TURBÓK Attila: *A tegnapiak könnye.* = Búvópatak, 6/3. p.
738. ÜRBÁN Gyula: *Hangyanyörszörgés.* = Credo, 1/76. p.
739. ÜRBÁN Gyula: *Egy névjegy hátsó oldalára.* = Credo, 1/108. p.
740. VAD-MAGYAR Renáta-Henrietta: *Félszáz-raz mondatok.* = Agria, 2/273–274. p.
741. VAJNA Ádám: *1789.* = Tiszatáj, 7–8/59. p.
742. VAJNA Ádám: *dal a bőségről.* = Tiszatáj, 7–8/59. p.
743. VALEK Tünde: *Órtüzeknek fellobbanó lángja.* = Búvópatak, 7/16. p.
744. VALEK Tünde: *Turulének.* = Búvópatak, 5/11. p.
745. VÁRADY Szabolcs: *Járkálunk.* = Jelenkor, 7–8/751. p.
746. VARGA Borbála: *Székel falu. Két történet. Fürdő. Bolt.* = Korunk, 4/37–41. p.
747. VARGA Melinda: *Erdők, fészkek, tengerek.* = Irodalmi Jelen, 7/64–65. p.
748. VARGA Melinda: *A fal.* = Kortárs, 7–8/17. p.
749. VARGA Melinda: *A szerelemről.* = Kortárs, 7–8/16. p.
750. VÉGH Attila: *Ami föloldódott.* = Magyar Napló, 7/36. p.
751. VESZPRÉMI Szilveszter: *FWP.* = Forrás, 7–8/39–40. p.
752. VESZPRÉMI Szilveszter: *Nem lesz majd igazam.* = Forrás, 7–8/40–41. p.
753. VESZPRÉMI Szilveszter: *Vers anyámról, aki azt hitte, örökké fog élni.* = Forrás, 7–8/40. p.
754. VID, Aletta: *2022, Magyarország.* = Élet és Irodalom, július 15. 14. p.
755. VID, Aletta: *Egy bázusság karcai.* = Élet és Irodalom, július 15. 14. p.
756. VID, Aletta: *Szívözöregék.* (Befejezetlen szerenád). = Élet és Irodalom, július 15. 14. p.
757. VILLÁNYI László: *Bem tér.* = Kalligram, 1/21. p.
758. VILLÁNYI László: *Szigetek.* = Kalligram, 1/22. p.
759. VISKY András: *Följegyzések a barátságáról Tompa Gábornak.* = Élet és Irodalom, augusztus 26. 14.
760. VITÉZ Ferenc: *(egyenet).* Vers és Matematika ciklus. = Agria, 2/92. p.
761. VITÉZ Ferenc: *(függvény).* Vers és Matematika ciklus. = Agria, 2/92. p.
762. VITÉZ Ferenc: *(határérték).* Vers és Matematika ciklus. = Agria, 2/93. p.
763. VITÉZ Ferenc: *(hatványozás).* Vers és Matematika ciklus. = Agria, 2/93. p.
764. VITÉZ Ferenc: *(kör).* Vers és Matematika ciklus. = Agria, 2/92. p.
765. VITÉZ Ferenc: *(következtetés).* Vers és Matematika ciklus. = Agria, 2/93. p.
766. VITÉZ Ferenc: *(összeadás és kivonás).* Vers és Matematika ciklus. = Agria, 2/94. p.
767. VITÉZ Ferenc: *(térfogat).* Vers és Matematika ciklus. = Agria, 2/94. p.
768. VITÉZ Ferenc: *(tökéletes szám).* Vers és Matematika ciklus. = Agria, 2/92. p.
769. VITÉZ Ferenc: *(valószínűség).* Vers és Matematika ciklus. = Agria, 2/93. p.
770. VITÉZ Ferenc: *(végtelen).* Vers és Matematika ciklus. = Agria, 2/92. p.
771. VÖRÖS Gergely: *Anyám naplója.* = Kalligram, 5/79. p.
772. VÖRÖS Gergely: *Bányató.* = Kalligram, 5/78. p.
773. VÖRÖS Gergely: *A hét élet mítosza.* = Kalligram, 2/43. p.
774. VÖRÖS Gergely: *A küllőbe került láb.* = Kalligram, 2/42. p.
775. VÖRÖS Gergely: *Az óludvarban.* = Kalligram, 2/43. p.
776. VÖRÖS Gergely: *A szülői ház.* = Kalligram, 5/77. p.
777. VÖRÖS István: *Álomváros.* = Vigilia, 7/584–585. p.

778. VÖRÖS István: *Egy kényelmes szerep.* = Liget, 8/16–17. p.
779. VÖRÖS István: *A vastelepen.* = Liget, 8/14–15. p.
780. WEINER SENNYEY Tibor: *Az óriás agavék virágzása.* = Kalligram, 2/76. p.
781. WEINER SENNYEY Tibor: *Ugar.* = Kalligram, 2/76. p.
782. WEINER SENNYEY Tibor: *Vándorméhész.* = Kalligram, 2/77. p.
783. WILHELM Ottó: *Építsük fel a Templomot!* = Agria, 2/116. p.
784. WILHELM Ottó: *Igaz, élő Isten.* = Agria, 2/117. p.
785. WILHELM Ottó: *Tartozik az élet.* = Agria, 2/117. p.
786. ZALÁN Tibor: *Pilinszky 100 árok.* = Székelyföld, 3/8. p.
787. ZALÁN Tibor: *Tévedés és szégyen.* = Székelyföld, 3/8. p.
788. ZELK Zoltán: *Angyalok.* = Múlt és Jövő, 1/2. p.
789. ZENTAI Adél: *Életlenek.* = Bárka, 3/21. p.
790. ZENTAI Adél: *Vibarlámpa.* = Bárka, 3/20–21. p.

Rövidpróza

791. ÁDÁM Szilámér: *Puskacsővel írt tükör.* = Kalligram, 2/78–80. p.
792. ANISZI Kálmán: *„Várj reám...”* = Agria, 2/227–232. p.
793. ASBÓTH Balázs: *Illés néni.* = Irodalmi Jelen, 8/27–29. p.
794. BAKACSI Ernő: *Lupusz.* = Agria, 2/155–161. p.
795. BAKOS Gyöngyi: *Egy másik történet.* = Kalligram, 4/55–57. p.
796. BANGHA Mónika: *Csak én (Em, mint...)* = Székelyföld, 3/43–46. p.
797. BÁNKI Éva: *Nyelvek.* = Kalligram, 1/18–20. p.
798. BÁRÁNY László: *Kegyesszag.* = Agria, 2/125–132. p.
799. BARANYAI László: *Aranyszörű paripa.* Magyar novella. = Életünk, 7/1–19. p.
800. BÁRDOS József: *Késő romantika.* Jókai Mór és Nagy Bella. = Irodalmi Jelen, 8/22–24. p.
801. BARTALOS TÓTH Ivetta: *Kisszőzsi.* = Irodalmi Szemle, 4/51–52. p.
802. BARTALOS TÓTH Ivetta: *Raf.* = Tiszatáj, 7–8/41–43. p.
803. BERTA Zsolt: *Háború se béke.* = Magyar Napló, 7/26–35. p.
804. BÍRÓ Judit: *Márisugyanaz.* = Liget, 8/3–13. p.
805. BOD Réka Barbara: *Sakk, előre ismeretlen bábokkal.* = Agria, 2/268. p.
806. BÖRÖCZKI Csaba: *Léghorgászat.* = Élet és Irodalom, július 15. 15. p.
807. BULLA Márta: *Szárnyak nélkül.* = Agria, 2/164–166. p.
808. CZIGÁNY Ildikó: *Merre jár a nyár?* = Búvópatak, 7/23. p.
809. CSERNÁK Árpád: *heg(esed)ek.* = Búvópatak, 6/2–3. p.
810. CSERNÁK Árpád: *Isten szakadékos tervei.* = Búvópatak, 5/2–3. p.
811. CSERNÁK Árpád: *Végjáték.* = Búvópatak, 7/2–3. p.
812. CSÍKVÁRI Gábor: *Kőleves.* = Új Forrás, 7/83–86. p.
813. [DARVASI László] Szív Ernő: *Fegyelmetlen szíveink.* = Élet és Irodalom, augusztus 19. 14. p.
814. [DARVASI László] Szív Ernő: *Kedves Fenyvesi Ottó.* = Tiszatáj, 7–8/196. p.
815. [DARVASI László] Szív Ernő: *Vaginázár.* = Élet és Irodalom, július 22. 14. p.
816. DOMONKOS László: *Isten hírével.* = Irodalmi Jelen, 7/32–35. p.
817. EGRESSY Zoltán: *Ékszer.* = Élet és Irodalom, augusztus 5. 15. p.
818. ERDEI L. Tamás: *Dóra akarja.* (Egyetlen tekintet). = Székelyföld, 3/10–14. p.
819. ERDEI L. Tamás: *Haja szétterül.* = Székelyföld, 3/14–16. p.
820. FÁBIÁN Judit: *Módosítunk.* = Várad, 6/17–18. p.
821. FARKAS Judit: *Talpalávaló.* = Búvópatak, 7/7–8. p.
822. FECSKE Csaba: *Angyal bácsi.* = Élet és Irodalom, augusztus 19. 16. p.
823. FINY Petra: *Pásztorok, pásztorok.* = Élet és Irodalom, július 29. 16. p.
824. FODOR Sándor: *Denevérember.* = Élet és Irodalom, július 8. 15. p.
825. FORGÁCH András: *Ott voltam.* = Alföld, 7/40–43. p.
826. FÜLÖP Dorottya: *Kicsi Bé.* = Kalligram, 1/38–40. p.
827. GURUBI Ágnes: *Húsz év egy délelőtt.* = Irodalmi Szemle, 4/4–6. p.
828. GYÖRY Domonkos: *kegyelmez, kicsi varjú.* = Élet és Irodalom, július 1. 16. p.
829. HACSEK Zsófia: *Lady Godíva a Friargate-en.* = Kalligram, 5/30–35. p.
830. HÁY János: *Nyaralás.* A Második Szereplő. = Élet és Irodalom, július 15. 15. p.

831. HEGEDŰS Imre János: *A fogatos balála*. = Tiszatáj, 7–8/61–66. p.
832. HERBERT Fruzsina: *Élet fordítva*. = Kalligram, 5/67. p.
833. HERBERT Fruzsina: *Párás és meleg*. = Kalligram, 5/65–66. p.
834. INCZÉDY Tamás: *Nem a történelem ismétli*. = Liget, 8/18–21. p.
835. JANECSKÓ Kata: *A közepes képességű gyermekek felnő*. = Liget, 7/30–33. p.
836. JANECSKÓ Kata: *Őt méter*. = Liget, 8/22–25. p.
837. JANECSKÓ Kata: *Szelidítés*. = Liget, 8/26–29. p.
838. JENEI Gyula: *Családfák*. = Élet és Irodalom, augusztus 5. 14. p.
839. JENEI Gyula: *A költő és a pénz*. = Élet és Irodalom, július 8. 14. p.
840. JUHÁSZ Zsuzsanna: *Kölyök makula*. = Búvópatak, 5/26. p.
841. KÁLI KIRÁLY István: *Furadalom*. = Élet és Irodalom, július 29. 15. p.
842. KÁNTOR István MONTY CANTSIN AMENI: *Szindarab*. = Magyar Műhely, 1/28–33. p.
843. KÁNTOR Zsolt: *Tükörrre kibúzott kokaincsik*. = Élet és Irodalom, augusztus 26. 16. p.
844. KAPITÁNY Máté: *Jolán*. Dalnovella. = Liget, 7/3–11. p.
845. KASZÁS István: *Az óceánnál*. = Búvópatak, 7/4–6. p.
846. KÁVAI Katalin: *Sinautó*. = Alföld, 7/36–37. p.
847. KECŐLI K. Gergő: *Doktor Tódor*. = Kalligram, 1/58–p.
848. KECŐLI K. Gergő: *Princessz*. = Élet és Irodalom, július 29. 16. p.
849. KISS Noémi: *A bolond bajó*. = Élet és Irodalom, július 15. 14. p.
850. KISS Noémi: *Emmer Erzsébet*. = Alföld, 7/34–36. p.
851. KISS Noémi: *Kutyauszás*. = Élet és Irodalom, augusztus 12. 14. p.
852. KISS Ottó: *A csodagyógyyszer*. = Bárka, 3/67–69. p.
853. KISS Ottó: *A legjobb nyári nap*. = Bárka, 3/65–67. p.
854. KISS Ottó: *A madársíp*. = Bárka, 3/69–71. p.
855. KONCZEK József: *Tyúkpiaç tér 2*. Vázlat egy udvarról. = Magyar Napló, 7/5–7. p.
856. KOVÁCS Zsófia: *Hőség*. = Irodalmi Jelen, 8/149–151. p.
857. KUBINA Zita: *Kéretlen ritmusok*. = Magyar Napló, 8/30–31. p.
858. KUBINA Zita: *Panírozott halál*. = Magyar Napló, 8/32–33. p.
859. KUBINA Zita: *Újjászületés*. = Magyar Napló, 8/29–30. p.
860. KUTAS József: *Látott valamit*. = Élet és Irodalom, augusztus 12. 16. p.
861. KÜRTI László: *Wellness*. = Kalligram, 5/90–91. p.
862. KÜRTI László: *Zsákutca*. = Élet és Irodalom, augusztus 12. 15. p.
863. LACKFI János: *Privát tenger*. = Élet és Irodalom, július 1/15. p.
864. LAKATOS-FLEISZ Katalin: *Ambíció*. = Irodalmi Szemle, 4/48–49. p.
865. LITAUSZKI Gábor: *2018, április*. = Élet és Irodalom, augusztus 19. 16. p.
866. LITTNER Zsolt: *Istenes Lili*. = Élet és Irodalom, augusztus 19. 15. p.
867. LONDON Katalin: *Baktattam anyám mellett*. = Élet és Irodalom, július 15. 16. p.
868. LŐRINCZ P. Gabriella: *Negyven év*. = Irodalmi Jelen, 7/16–20. p.
869. LUKÁTS János: *A föléltett templom*. = Búvópatak, 6/14–15. p.
870. MAGYAR Csaba: *Romlás*. = Élet és Irodalom, augusztus 16. p.
871. MAKÓ Ágnes: *Keressük*. = Székelyföld, 3/17–19. p.
872. MAKÓ Ágnes: *Kölsönhatás*. = Székelyföld, 3/19–21. p.
873. MÉHES Károly: *Fish and Chips*. = Vigilia, 8/653–660. p.
874. MAKAI Máté: *VEGÁNszex*. = Kalligram, 3/66–79. p.
875. MÁRTON László: *Apa a túlvilágon*. = Bárka, 3/40–53. p.
876. MÁTYÁS Győző: *Hősnők*. = Kalligram, 2/60–68. p.
877. MIRTSE Zsuzsa: *Mintba lélegezne mégis*. = Irodalmi Jelen, 7/56–59. p.
878. MIRTSE Zsuzsa: *Morzsalét*. = Irodalmi Jelen, 7/46–48. p.
879. MIRTSE Zsuzsa: *A tiszafa méze*. = Irodalmi Jelen, 7/48–56. p.
880. MIRTSE Zsuzsa: *Tollrubádból kibontalak*. = Irodalmi Jelen, 7/59–63. p.
881. MOLNÁR Erzsébet: *Carpe diem*. = Élet és Irodalom, augusztus 12. 12. p.
882. MOLNÁR Erzsébet: *Diszkobólosz*. = Élet és Irodalom, augusztus 26. 9. p.
883. MOLNÁR Erzsébet: *Ius murmurandi*. = Élet és Irodalom, július 22. 8. p.
884. MOLNÁR Erzsébet: *Mesterséges intelligencia*. = Élet és Irodalom, július 8. 8. p.
885. MOLNÁR Erzsébet: *A szabadság útja*. = Élet és Irodalom, július 15. 9. p.

886. MOLNÁR Erzsébet: *TÁGULÓ VILÁG-EGYETEM.* = Élet és Irodalom, augusztus 5. 10. p.
887. MOLNÁR Erzsébet: *Vágom a fát hűvös halmba.* = Élet és Irodalom, július 29. 10. p.
888. MOLNÁR Erzsébet: *Vinkli.* = Élet és Irodalom, augusztus 19. 10. p.
889. MOLNÁR Erzsébet: *Vörös és fekete.* = Élet és Irodalom, július 1. 10. p.
890. MOLNÁR Sára: *Szenteste.* = Székelyföld, 3/37–42. p.
891. MUCHA Dorka: *Lana Del Rey.* = Forrás, 7–8/49–51. p.
892. MURÁNYI Sándor Olivér: *Zergézet.* = Magyar Napló, 8/13–15. p.
893. NAGY-LACZKÓ Balázs: *Invázió.* = Irodalmi Jelen, 7/23–28. p.
894. NAGY Zopán: *Atjárdások / Bolondságok...* = Irodalmi Jelen, 8/16–18. p.
895. NAGY Zsuka: *család.* (Luca jegyzeteiből). = Élet és Irodalom, július 29. 14. p.
896. NAGY Zsuka: *Még egyszer.* (Zsófi naplójából). = Élet és Irodalom, július 1. 14. p.
897. NAGY Zsuka: *örök.* levelek egy családfáról. = Élet és Irodalom, augusztus 26. 14. p.
898. NAGY Zsüliet: *Indonézia.* = Kalligram, 3/52–57. p.
899. NOVÁK Valentin: *Dr. Rotács üvegfilozófija.* = Kortárs, 7–8/4–6. p.
900. NYIRÁN Ferenc: *Levelek Junilkának.* Búcsúlevél. = Élet és Irodalom, július 8. 16. p.
901. OLÁH Péter: *Facsavar.* = Új Forrás, 7/76–79. p.
902. OLÁH Péter: *növényvédő.* = Tiszatáj, 7–8/72–74. p.
903. OLÁH Péter: *uralom.* = Tiszatáj, 7–8/74–76. p.
904. OSGVÁN Edina: *Most el.* = Élet és Irodalom, július 8. 15. p.
905. PATAK Márta: *Szélvihar lovassa San Franciscóban.* = Élet és Irodalom, augusztus 26. 16. p.
906. PATAKI Éva: *Eszmezsere és havazás.* Anzix a hetvenes évekből. = Élet és Irodalom, augusztus 26. 15. p.
907. PÉTER János: *Mindent megtettél.* = Élet és Irodalom, július 15. 16. p.
908. PETRUSÁK János: *Gazdagpapa bemutatja önmagát.* = Agria, 2/216–220. p.
909. RENDES Imre: *Zöld sziget.* = Irodalmi Jelen, 8/32–36. p.
910. RICHTER Tamás: *Addig üsd.* = Forrás, 7–8/33–35. p.
911. SÁNTHA József: *A barlang vajúdása.* = Kalligram, 2/13–22. p.
912. SZÁNTÓ T. Gábor: *A pimpós túró.* = Tiszatáj, 7–8/3–19. p.
913. SZÁSZI Zoltán: *BETŰTESZTA.* (A Bábukák – kisvárosi mendemondák című ciklusból). = Kalligram, 3/82–85. p.
914. SZÁSZI Zoltán: *ZONGORÁÉGETÉS.* (A Bábukák – kisvárosi mendemondák című ciklusból). = Kalligram, 1/29–35. p.
915. SZEGEDI Melinda: *Sinfalva.* = Irodalmi Jelen, 7/9–13. p.
916. SZEKRÉNYES Miklós: *Janka álma.* = Élet és Irodalom, augusztus 19. 15. p.
917. SZILÁGYI-NAGY Ildikó: *Reggel.* = Irodalmi Jelen, 7/4–7. p.
918. SZILÁGYI Zsófia Emma: *Tízezer és egy nap.* = Kalligram, 5/39–42. p.
919. SZIRMAI Panni: *Szekevényugrás.* = Liget, 8/42–44. p.
920. SZÜCS Anna: *Mama.* = Élet és Irodalom, augusztus 5. 16. p.
921. TALLÉR Edina: *Széparcú Margit.* = Élet és Irodalom, július 22. 15. p.
922. TAMÁS Tímea: *A tökéletes anyag.* (Borges után szabadon). = Agria, 2/102–103. p.
923. TÓTH Ágnes: *A jóslat.* = Várad, 5/15–17. p.
924. TÓTH Ágnes: *Mámika.* = Várad, 7/19–21. p.
925. TÓTH Ágnes: *A nyár ajándékosara.* = Várad, 6/14–16. p.
926. TÓTH Anikó, N.: *A szalamandra mosolya.* A selmeci különös hölgy legendáriumból. Trilla, mordent schleifer. = Kalligram, 3/60–65. p.
927. TÓTH Hajnal: *Kis piros pizsama.* = Várad, 5/14–15. p.
928. TÓTH Hajnal: *Subajdás olvadás.* = Várad, 7/17–18. p.
929. TÓTH-KISS Hajnalka: *A kabát.* = Irodalmi Jelen, 8/5–7. p.
930. TÖRÖK Ábel: *Árva rügyből sarjadt a világ.* = Élet és Irodalom, július 22. 16. p.
931. TUNYOGI László: *Mibaszna csimbók.* = Kalligram, 5/80–81. p.
932. TUNYOGI László: *Őshonos.* = Kalligram, 5/81–82. p.
933. TUNYOGI László: *Rezervátum.* = Kalligram, 5/82–83. p.
934. ŪRMOS Attila: *Csajozási lebetőség balfékeknek, diktatúrában.* = Élet és Irodalom, július 22. 16. p.
935. VÁNYAI FEHÉR József: *Nagydombi basdukkozók.* = Magyar Napló, 8/36–38. p.
936. VARGA Lilla: *Egy találkozás.* = Irodalmi Jelen, 8/11–13. p.

937. VERES Erika: *Eredeti másolat*. Tulipán. = Irodalmi Szemle, 4/76–77. p.
938. VIOLA Beáta: *Banányerek*. = Kalligram, 5/88–89. p.
939. VIOLA Beáta: *Ki eteti most a kiscigolyákat*. = Kalligram, 5/86–88. p.
940. VISKY András: *Síráspróba*. = Élet és Irodalom, július 1. 16. p.
941. VÖRÖS Anna: *A vér megszárad a kövek közt*. = Élet és Irodalom, augusztus 12. 15. p.

Hosszúpróza

942. BENE Zoltán: *Az első éjszaka*. Részlet az Igazak című, készülő regényből. = Új Forrás, 7/66–72. p.
943. BENE Zoltán: *Pest-Buda*. részlet az Igazak című, készülő regényből. = Bárka, 3/29–33. p.
944. BIKÁCSY Gergely: *Mecsekhegyen át (szókési gyakorlat)*. [Regényrészlet – Vad Mecsek, 1944]. = Múlt és Jövő, 1/76–78. p.
945. BIKÁCSY Gergely: *A Polgármester dícsérete*. [Regényrészlet – Vad Mecsek, 1944]. = Múlt és Jövő, 1/74–76. p.
946. BIKÁCSY Gergely: *Vakondirtás*. [Regényrészlet – Vad Mecsek, 1944]. = Múlt és Jövő, 1/78–79. p.
947. DARVASI László: *Tötb elvtárs*. [Regényrészlet]. = Bárka, 3/15–19. p.
948. GÉCZI János: *Judith*, avagy a baltásgyilkos felesége. [Regényrészlet]. = Kalligram, 5/3–11. p.
949. GERŐCS Péter: *Werkfilm*. [Regényrészlet]. = Kalligram, 1/44–54. p.
950. GÖRCSI Péter: *„Mik a hosszabb távú tervei?”* regényrészlet. = Jelenkor, 7–8/822–834. p.
951. GYURKOVICS Tamás: *Akcentus*. [Regényrészlet]. = Kalligram, 4/48–54. p.
952. HAVASRÉTI József: *Amok*. regényrészlet. = Jelenkor, 7–8/801–815. p.
953. HIDAS Judit: *Nem várt örökség*. [Regényrészlet]. = Kalligram, 2/51–57. p.
954. KORMÁNYOS Ákos: *Taxis történetek*. (részletek). = Forrás, 7–8/24–25. p.
955. KÖTTER Tamás: *Mesék, hiedelmek, mítoszok*. [Regényrészlet]. = Kalligram, 5/22–26. p.
956. KUKORELLY Endre: *Ó, alt, öreg, és, régies*. [Regényrészlet]. = Kalligram, 2/5–10. p.
957. MARTON-ÁDY Edina: *Pubi*. [Regényrészlet]. = Kalligram, 2/26–29. p.
958. MÁRTON László: *A kárpótlás*. [Regényrészlet]. = Kalligram, 3/12–19. p.
959. MOESKO Péter: *Őszi bő*. [Regényrészlet]. = Kalligram, 1/23–26. p.
960. MOESKO Péter: *Őszi bő*. [Regényrészlet]. = Kalligram, 3/29–33. p.
961. MOLNÁR T. Eszter: *Hidegkút*. [Részletek]. Barbara. Simon. = Kalligram, 3/23–28. p.
962. NAGY Gabriella: *Elviszlek Amerikába*. [Regényrészlet]. = Kalligram, 4/61–69. p.
963. NAGY Gabriella: *Elviszlek magammal*. regényrészlet. = Jelenkor, 7–8/835–845. p.
964. NAGY Gerzson: *Ablak az Ontario-tóra*. (dühöngő). (niagara). [Regényrészlet]. = Kalligram, 5/14–20. p.
965. PAPP-ZAKOR Ilka: *Nyitott szemmel, mint a bogarak*. [Regényrészlet]. = Kalligram, 2/71–75. p.
966. PARA-KOVÁCS Imre: *A Vosztoko-tó jege*. [Regényrészlet]. = Kalligram, 2/34–41. p.
967. PARA-KOVÁCS Imre: *A Vosztoko-tó jege*. [Regényrészlet]. = Kalligram, 4/73–78. p.
968. PARTI NAGY Lajos: *Szálirány, Aschach*. (Duna-cédulák). [Prózarészlet]. = Jelenkor, 7–8/777–782. p.
969. PÉNTEK Orsolya: *Látbatatlanok*. [Regényrészlet]. = Jelenkor, 7–8/816–821. p.
970. PÉNTEK Orsolya: *Mars jegyében*. Fejezetek egy készülő Pécs-regényből. = Múlt és Jövő, 1/60–73. p.
971. SÁRFI N. Adrienn: *Szábel*. [Regényrészlet – Egy örült kutyájának lenni] = Magyar Napló, 8/6–11. p.
972. SNOPEK Júlia: *A nagy spieler*. regényrészlet. = Jelenkor, 7–8/846–855. p.
973. SZÁNTÓ T. Gábor: *Kafka sírja*. [Regényrészlet]. = Vigilia, 7/575–581. p.
974. SZEIFERT Natália: *Öröspanoráma*. [Regényrészlet]. = Kalligram, 5/55–61. p.
975. SZILÁGYI Zsófia Emma: *Édes Szeged, drága Budapest*. [Regényrészlet – Szonja]. = Tiszatáj, 7–8/44–47. p.
976. SZOLCSÁNYI Ákos: *Dávid*. [Regényrészlet]. = Alföld, 7/25–29. p.
977. SZOLCSÁNYI Ákos: *Dávid*. (részlet). [Regényrészlet]. = Kalligram, 2/44–48. p.
978. VERES Tamás: *Eger járatain*. (kisregény). Hetedik fejezet: Nagy bejelentések. = Agria, 2/50–60. p.
979. VISKY András: *Aurél, Látešti léger*. 271–294. = Kortárs, 7–8/9–14. p.
980. ZOLTÁN Gábor: *Téma és változatok*. Téma. [Regényrészlet]. = Kalligram, 3/3–11. p.
981. ZOLTÁN Gábor: *Téma és változatok*. 1. változat. Schnitzer Antal kalapossegéd. [Regényrészlet]. = Kalligram, 4/37–43. p.

Közönség előtti előadásra szánt mű

982. BAÁN Tibor: *HÍRHOZÓ – oratórium.* = *Agria*, 2/167–169. p.
983. LEZSÁK Sándor: *Felvidéki jelenés, 1968.* = *Hitel*, 8/21–26. p.
984. LEZSÁK Sándor: *Jelenés, élő adásban.* = *Hitel*, 8/26–27. p.
985. LEZSÁK Sándor: *Jelenés, valamilyen színgetek.* = *Hitel*, 8/28–29. p.
986. MÁRTON László: *Athéni Timón – mai szemmel.* [Dráma]. = *Alföld*, 7/7–20. p.
987. MÁRTON László: *Nibelungok.* Második rész – Kriemhild bosszúja. = *Bárka*, 3/113–122. p.
988. TURI Márton: *Bajszos ördög.* = *Kalligram*, 5/69–76. p.
993. MESTERHÁZY Balázs: *Megjédtem, hogy ez az áramlat.* Mediterránum-jegyzetek. [Prózavers]. = *Kalligram*, 4/82. p.
994. MESTERHÁZY Balázs: *Merediten néztük.* Mediterránum-jegyzetek. [Prózavers]. = *Kalligram*, 4/83. p.
995. MESTERHÁZY Balázs: *Soba többé nem nézem.* Mediterránum-jegyzetek. [Prózavers]. = *Kalligram*, 4/83. p.
996. MESTERHÁZY Balázs: *Sötétben mintha mélyebb volna.* Mediterránum-jegyzetek. [Prózavers]. = *Kalligram*, 4/83. p.
997. MESTERHÁZY Balázs: *Úgy vártál, ahogy csak azok szoktak.* Mediterránum-jegyzetek. [Prózavers]. = *Kalligram*, 4/83. p.

Átmeneti műfajok

998. KÁNTOR István MONTY CANTSIN AMENI: *nov 20, 1988.* [Performansz]. = *Magyar Műhely*, 1/3. p.
999. KÁNTOR István MONTY CANTSIN AMENI: *OCT 11, 1986.* [Performansz]. = *Magyar Műhely*, 1/2. p.

Irodalmi képregény

1000. LADIK Katalin [– RÓCZEY György]: *UFO PARTY.* = *Magyar Műhely*, 1/60–69. p.
1001. LAKATOS István: *Egy maréknyi kolbászáért.* = *Szépirodalmi Figyelő*, 3/66–71. p.

Kevert műfajok

989. HARCOS Bálint: *Prózaversek.* = *Tiszatáj*, 7–8/57–58. p.
990. MESTERHÁZY Balázs: *A kabócák monoton zaja.* Mediterránum-jegyzetek. [Prózavers]. = *Kalligram*, 4/83. p.
991. MESTERHÁZY Balázs: *A legszebb és legszomorúbb pillanat.* Mediterránum-jegyzetek. [Prózavers]. = *Kalligram*, 4/82. p.
992. MESTERHÁZY Balázs: *Már ment le a nap.* Mediterránum-jegyzetek. [Prózavers]. = *Kalligram*, 4/82. p.

(Összeállította: ZAHARI ISTVÁN)

SZÁMUNK SZERZŐI

ÁDER ÉVA ZSUZSANNA (1995) középiskolai tanár, az Eötvös Loránd Tudományegyetem doktorandája

BÁLINT BERNADETT (1997) irodalomtörténész, kritikus

BENCE ERIKA (1967) egyetemi oktató, kritikus

CSÁSZÁR IRMA TÍMEA (1997) az Eötvös Loránd Tudományegyetem doktorandája

GREGOR LILLA (1994) a Debreceni Egyetem doktorandája, a Szkholion szerkesztője

KUPIHÁR REBEKA (1999) az Eötvös Loránd Tudományegyetem pszichológia szakos hallgatója

LAKATOS ISTVÁN (1980) képregényrajzoló, író

NYÓGÉR RÓBERT (1991) szerző, magyartanár

OZSVÁTH ESZTER JUDIT (1998) a Debreceni Egyetem doktorandája, az Országos Színháztörténeti Múzeum és Intézet munkatársa.

PÁL SÁNDOR ATTILA (1989) költő, szerkesztő

TÓTH ANNA (1991) az Eötvös Loránd Tudományegyetem doktorandája

TÓTH KÁROLY (1994) az Eötvös Loránd Tudományegyetem doktorandusza

Velence

Az Etyek-Budai borvidék
játékos kincse

rozé cuvée

zöld veltelini

vörös cuvée

rajnai rizling-
chardonnay

cserszegi
fűszeres

Simon Attila

Affektív megértés

Hermeneutikai határmezsgyék
az antik esztétikában,
retorikában és poétikában

Ráció

2022 | 280 oldal

Az antik esztétikai, retorikai és irodalmi szövegeket tárgyaló kötet alapkérdése az, hogy az európai művészet- és irodalomelméletet alapjaiban meghatározó szerzők (Platón, Aristotelész, Cicero, Pseudo-Longinos) milyen szerepet tulajdonítanak a műalkotások megértésében az affektív – vagyis érzelmi, indulati, valamint a lelket a testtel az érzékelés és az átérés különböző modalitásaiban összekapcsoló – összetevőknek. Mit jelent a művészet tapasztalatában az, ha a műalkotással találkozó embert hangsúlyosan affektív és testi lényként gondoljuk el? Ez a megközelítés a hermeneutikának azokra a határmezsgyéire visz, ahol az ókori szövegek értelmezését a kortárs irodalom- és kultúraelméletek olyan kérdései és fogalmai artikulálják, mint az affektivitás, a hangoltság, a medialitás, a materialitás, a korporalitás vagy a kinesztétikus empátia. A kötet így nemcsak az ókortudomány, hanem a kultúratudományos irányvételű irodalomértés eredményeihez is hozzá kíván járulni.

SIMON ATTILA az ELTE Összehasonlító Irodalom- és Kultúratudományi Tanszékének docense. Kutatási területe az antik esztétika és retorika, valamint a klasszikus görög dráma.

**MAGYAR
HUNGARIAN
EXPO**

**SIKEREK
SUCCESESSES**

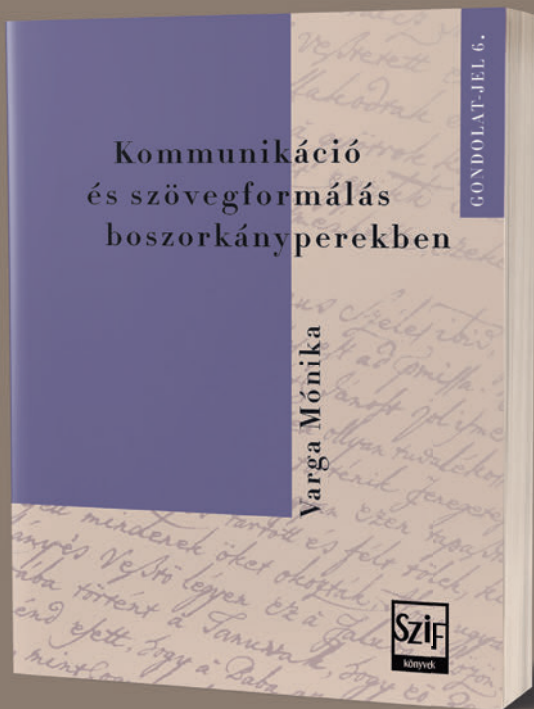
1851-2021

MNM | MAGYAR
NEMZETI
MÚZEUM

**2022.12.13-
2023.08.20.**

SZÉPIRODALMI FIGYELŐ ALAPÍTVÁNY

Varga Mónika *Kommunikáció
és szövegformálás boszorkányperekben*
című kötete hamarosan
kapható már a boltokban.

A kötet megrendelhető vagy kedvezményesen megvásárolható a Szépirodalmi Figyelő szerkesztőségében: 1072 Budapest, Akácfa utca 20. • Telefon: 06-1 321-8023
e-mail: szif.szerk@gmail.com . www.szepirodalmifigyelo.hu

ISSN 1585-3829

9 771585 382195

22005 >

Ára: 600 Ft

EMBERI ERŐFORRÁSOK
MINISZTERIUMA

nka